

'97/4

Johannes Gönner: Vége az ideológiáknak?

Renovabis – interjú

Nagy István: Vedd föl, olvasd ...

„Szent-Tamás”-dossier

Szabó Lajos: „Az állandó a változóban”

Korrektúra

Egyházforum

Alapítók:

Wildmann János és Paul M. Zulehner

Kiadó:

Egyházforum Alapítvány
Kiadóvezető: Mohos Lászlóné

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

1158 Budapest, Thököly u. 74. (Tel.: 272-24-05)

Szerkesztőség, levélcím:

Egyházforum 6723 Szeged, Római krt. 17-19/B IV. 88.

Munkatársak:

Andok Mónika, Kovács-Krassói Anikó,
Kovács-Krassói Norbert, Nagy István, Sarnyai Csaba Máté

Szerkesztőbizottság:

Békési Eszter (folyamatok, felelős szerkesztő)

Dévény István (Perspektíva, Szemle)

Farkas Beáta (Egyház és társadalom)

Hegyi Gyula

Máté-Tóth András (főszerkesztő)

Mustó Péter S. J. (Lelkiség)

Varga Péter Pius

Winkler Lajos (olvasószerkesztő)

Egyes szám ára: 180,- ÁFÁ-val (Nyugaton 7,50 SFr)
Évi előfizetési díj: 600,- ÁFÁ-val (Nyugaton 28,00 SFr)

Bankszámla:

OTP RT. XV. ker. fiók Pólus Center
11715007-20372297

Olvasóink leveleit a szerkesztőség címére kérjük.
Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül
a szerkesztőség véleményét fejezi ki. Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg
és csak kérésre küldünk vissza.

Előfizetésben terjeszti a HELP.

Megrendelhető minden postahivatalban,
kapható országosan az egyházi könyvesboltokban.

HU ISSN 1215 0630

Kedves Olvasók!

Elmúlt már a Karácsony, s ezzel a kissé megkésett tavalyi számunkkal kívánunk boldog Újesztendőt. A II. vatikáni zsinat szellemiségét fejezi ki az „ecclesia semper reformanda” (az egyház folyamatosan reformálandó) jelszó. A megújítás azt jelenti, hogy valamit el kell hagyni és valami újat hozzá kell tenni. Nem az egyház isteni vonásaiból, hanem az azokat eltakaró, elhomályosító történelmi hordalékokból. E számunk „Korrektúra” címe erre utal. Áthallik benne szerkesztőségünk önkritikája is, hiszen régóta és sokszor hiába küszködünk a számos elírás, elütés, formai hiba ellen. Ennél fontosabb azonban a szellemiség korrektúrája, amellyel sokkal több a nehézség. Olyan tanulmányokat gyűjtöttünk csokorba, melyek valamilyen szinten az ilyen értelemben vett helyesbítések egyik-másik területét helyezik bonckés alá. A nevünkben lévő fórumhoz híven helyet adunk néhány hozzászólásnak, melyeket József Tischner másod-előző számunkban közölt tanulmányához kaptunk. Még soha nem volt szerencsénk a haladó egyházzsémeléttel és teológiával ilyen radikálisan szembehelyezkedő hozzászólásokhoz, melyek magas indulati szintje nem párosult hasonló intellektuális szinttel, s melyek alighanem az egyház szélsőjobb hangját szóltatják meg. Mégis nagyra értékeljük ezeket az írásokat, mert a párbeszédet most így ezek teszik lehetővé.

Az önkritika akkor igazán nehéz, ha arra kell rádöbbsenni, hogy éppen a „legádázabb ellenség” szokásait, vonásait vettük át. Johannes Gönner bécsi teológus annak elemzésére tesz kísérletet, hogy vajon kimutatható-e a működésében hátráltatott vagy egyenesen üldözött kelet-európai egyházak belső magatartásában az elnyomó hatalom gondolkodásának és szervezésének „fertőzése”. Árnnyalt „igen”-jén érdemes elgondolkodni, nem csak a magas egyházpolitika és vezetés szintjén, hanem kiscsoportokban, plébániákon, egyházi egyesületekben is.

A Szemle rovatban pedig egy amerikai pap-szociológus vizsgálatának eredményét tesszük közzé arról, hogy a katolikusok szerint milyen egyházi reformokra van legegésőbb szükség.

1998. január

SZERKESZTŐK

SÚLYPONT

JOHANNES GÖNNER (BÉCS)

1959-ben született Bécsben, 1985-ben fejezte be katolikus teológiai tanulmányait, káplánként működött Alsó-Ausztriában és Bécsben. Paul M. Zulehner pasztorálteológus professzor asszisztense, disszertációját a kelet-európai egyházakról írta Die Stunde der Wahrheit (Az igazság órája) címmel (Verlag Peter Lang). Ezenkívül megbízást kapott arra, hogy segítse azokat a kelet-európai országokból érkezett hallgatókat, akik posztgraduális tanulmányokat folytatnak Bécsben.

Vége az ideológiáknak?

Egy ideológiamentes egyházkép kipróbált elemei

A kommunista rendszerben élt emberek nemcsak morális vétségként vagy egy idealisztikus gondolatépítmény megsértéseként tapasztalták meg a „hazugságot”, hanem a valóság minden részelemét átható minőségként is. Ebben a keretben mutatjuk be tehát az ideológia szerepét: mint legitimációs- és propagandaeszközt, amelynek minden tekintetben szükség-szerűnek kellett bemutatnia a status quo-t (azaz lényegileg a párt hatalmi helyzetét). Az ideológia segítségével alakul ki az a rendszer, amely egyre inkább eltávolodik az emberek életének valóságától. Dialektikus műfogások segítenek abban, hogy a lehető leghosszabb ideig elfojtsák ezt a tényt.

Lássunk egy példát: A később Nyugatra menekült NDK-s újságíró, Brigitte Klump számolt be egy beszélgetésről, mely a legfontosabb sajtókáderek képzésén, az ő osztályában hangzott el Magyarország 1956-os megszállása kapcsán. Naiv kezdőként megkérdezte egy, már több szemeszttert végzett kollégáját, kétes esetben az igazság mellett döntene-e, vagy amellet, ami a pártnak hasznos. Az illető nem habozott: „Te azt mondtad, az információ a gondolkodás előfeltétele. Marhaság. Az az előfeltétele, amit ki akar hozni az ember; ennek megfelelően kell kiválasztania az információkat. Így tanultuk ezt... Információ annyi van, mint égen a csillag. De az embernek előbb tudnia kell, hogyan kell szemlélnie a valóságot, utána választhatja ki a neki megfelelő információkat. Ezt tanuljuk évek óta.”¹ /Klump beszámolt aztán arról is, hogyan kényszerítettek fokozatosan minden hallgatót arra, hogy kölcsönösen megfigyeljék egymást – s a félelem és elszigetelődés így keletkezett klímája hogyan kergette öngyilkosságba egyes kolléganőit.

Hogy az igazság kikényszerített, és ezért általános kicsavarásának ebben a légkörében is biztosítsák fennmaradásukat, az egyházak gyakran úgy látták: nem csupán kompromisszumokra kényszerülnek, hanem az (ideologikus állam-) rendszer lényegi vonásait is kell fogadniuk annak érdekében, hogy saját fegyvereivel támadhassák. Mégis problematikussá vált a dolog, amikor az effajta „kölcsönzések” az egyház második természetévé léptek elő, és gyakran egyáltalán nem ismerték már föl, hogy idegenek az egyház lényegétől. Egyúttal az is megmutatkozott, hogy különösen a zsinat előtti alkatú egyház messzemenő rokonságot mutat a totalitárius gondolkodási és cselekvési mintákkal.

E kétes fejlemények mellett azonban ott van azoknak a keresztény csoportoknak számos kezdeményezése is, melyeknek struktúrái közvetlenül a hívő emberek igényeiből fakad-

¹ Brigitte Klump, Das Rote Kloster. Als Zögling in der Kaderschmiede des Stasi, Frankfurt/M. 1993.

tak. Részben olyan egyházmodelleket kezdeményeztek, amelyek nagyon is jelentősek lehetnének abban a küzdelemben, amelyet Kelet és Nyugat egyházai folytatnak az új társadalmi formák érdekében. Mivel ezek a kezdeményezések egyszerű keresztények közvetlen szükségéből fakadtak, és érvényesítésükhöz semmilyen hatalmi eszköz nem állt rendelkezésükre, mindenképpen „egy ideológiamentes egyházkép kipróbált elemeinek” lehet nevezni őket, és kihívást jelentenek az 1989 utáni egyházak számára is.

0. Előzetes megjegyzések

Pasztorálteológus vagyok, nem pedig tanult szociológus vagy politológus. Ez év (1995) elején jelent meg disszertációm Kelet-Európa négy (ma öt) országáról: „Az igazság órája”. Az egyházak és a lengyel, kelet-német, csehszlovák és magyar kommunista rendszer küzdelmének pasztorálteológiai mérlege (Frankfurt/M, Peter Lang).² A disszertációmban, ill. ebben a tanulmányomban tekintetbe vett tapasztalatok keresztények (és egyházaik) nézőpontját tükrözik. Munkám során számos egyéni beszámolót gyűjtöttem, tettem reflexió tárgyává és értékeltem.

A legkülönbözőbb síkokon zajlott egyházi történések értelmezési keretének megtalálása érdekében előbb a társadalmi környezetet kell jellemeznünk. Ez a „hazugság/igazság” vezérszó-páros segítségével történik majd (összhangban Vaclav Havellel³), amely alkalmas arra, hogy hogyan jellemezzük vele a kommunista éra általános alapidimenzióját. Az átfogó, teljes jellemzéstől itt el kell tekintenünk. E fiatal múlt kortársi tanúi amúgy is sokkal közvetlenebbül élték meg ezt a légkört és az effajta helyzeteket. Magam a disszertációmban végez-

² Recenziója megtalálható a Theologische Literaturzeitung 121. számában, 1996/5, 497-499.

³ Vö. Vaclav Havel, Versuch, in der Wahrheit zu leben. Essay, Hamburg 1990

tem el egy kísérletet, amely mindazonáltal mintegy 130 oldalt ölel föl és az „abszurd ház” képéből indul ki.⁴

Ehhez kapcsolódva aztán azt akarom megmutatni, hogy a különböző helyi egyházak legalábbis egyes elemeket átvettek a kommunista rendszertől: először csak egyedi esetekben, hogy az állam ellen annak saját fegyvereivel küzdhessenek; később mind gyakrabban és következetesebben, úgyhogy egyház és állam gyakran fogaskerekeként kapcsolódnak egymásba; végül olykor annyira magukévá teszik ezeket az elemeket, hogy már nem érzik az ellentmondást saját lényegükkel és a keresztény küldetéssel.

Eppen azért, mivel az egyházi vezetés egyes részei kiegyeztek a rendszerrel, vagy legalábbis átvették annak cselekvési mintáit, és képviselői ezért gyakran élveztek kiváltságokat, bizonyos keresztény csoportok számára elfogadhatatlannokká váltak, vagy nem jelentettek számukra segítséget hétköznapi problémáikban. Ezek a csoportok ezért olykor a nagy egyházpolitikától és egyházrendtől távolmaradva új utakra léptek. Sok nélkülözéssel teli idő múltán és saját, egészen konkrét szükségük alapján keresztény életmodelleket fejlesztettek ki. Ez többnyire megelőző elmélet vagy ideológia nélkül történt. Olyan kezdeményezésekről van tehát szó, melyeket mindenképpen „egy ideológiamentes egyházkép kipróbált elemeinek” lehet nevezni.

Az „ideológia” fogalmát e tanulmányban nem a „megismerést és a cselekvést vezérlő eszme” értelmében használjuk, hanem már negatív értékeléssel: mint az uralkodó erők által elrendelt világlátást, amelynek az a feladata, hogy egyszerre legitimálja és rögzítse ezeket az erőket. Ellenfogalmát tehát nem az eszme- és víziónélküliség alkotja, hanem a liberális demokrácia, a szabad véleménycsere (és nem csupán formális-politikai szempontból). Továbbá egyfajta gittet is jelent itt az ideológia, egy hazugságból és igazságból álló színes konglomerátum gondolati kötőanyagát.

⁴ Ld. 2. fejezet, 47-173.

1. A hazugság általános jelenléte

Egy NDK-beli vicc: Nyugat-Németországból érkezik valaki az NDK-ba. Feltűnik neki, milyen fáradtak és kimerültek ott az emberek. Megkérdez valakit, aki épp arra őgyeleg és alig lát ki a szemén: „Miért olyan kimerült itt mindenki?” Mire az így felel: „Nem csoda, hogy itt mindenki fáradt, hiszen mi évtizedek óta mindig csak fölfelé megyünk!”

Analizáljuk ezt az anekdotát! A látogató első benyomása az, hogy itt valami nem stimmel, legalábbis valamilyen világos fogatékosság áll fenn a Nyugattal szemben. Különösen egyértelmű sok ember kimerültsége: így nem megy tovább a dolog, így semmi sem mehet tovább. Olyan tények ezek, melyeket senki sem tagadhat, az NDK polgárai sem. A nyugati ember feltételezi: ezeknek itt rosszabbul megy, szabályosan agyon kell dolgozniuk magukat, hogy valahogy meg tudjanak élni. Ezzel azonban Keleten nem lehet egyetérteni, mert ez az értelmezés megengedhetetlen. Ellentmond az ideológiának, amelynek értelmében itt minden jobban megy, mint Nyugaton. Kiútként egy dialektikus szójáték kínálkozik: a kimerültség oka éppen a fölényben rejlik. Ezzel egy pillanatra az NDK-polgár is meggyőzheti magát: „De hiszen mi ugyancsak jól csinálunk valamit!” Csakhogy megmarad a keserű utóíz: „Valódi haladás ez? Az, hogy kimerültek vagyunk?” A vicc tehát szelepül szolgál egy letagadhatatlan tényálláshoz, amelyet különben állati komolyan kellene venni.

Nézzük meg „hazugság” vezérszavunkat ebben az összefüggésben! Hazugság lopózik be az ellenségkép kialakításába, a saját fölény túlzó értékelésébe: nekünk jobban megy, mint mindenki másnak, mivel mi többet teljesítünk, mivel a mi rendszerünk egyszerűen jobb. A hazugság azonban mélyebben is behatol a polgár egzisztenciális tapasztalatába, mivel érzései és jobb tudása ellenére ezt az ítéletet követeli meg magától: Jó dolgom van, minden lehetséges világ legjobbjában élek. Egyoldalúság, ha nem éppen hazugság rejlik az emberi élet alapvető értelmének meghatározásában is: Az ember azért létezik, hogy a rendszer „fölfelé haladását”

szolgálja, minden egyéb másodrangú. Feltűnő továbbá, hogy (a rendszerre jellemző módon) a dialektikát, visszaélve vele, arra használják, hogy megerősítsék az adott ideológiát – és nem arra, hogy behatóan keressék az igazságot. Az ideológia ismételten nem „az embert” vagy „a valóságot” szolgálja elsődlegesen, hanem kizárólag a párt hatalmi helyzetének megőrzését (M. Gyilas).

Már ez az analízis is utal egy átfogó jellemzőre: a „hazugság” olyan jelenség, amely a társadalom minden részelemét áthatja. Az „igazságot/hazugságot” eközben egyáltalán nem a naív morál idealisztikus fogalmaként fogják föl, nem csupán az emberi kapcsolatok személyes minőségeként, nem is vallási „bűnként” vagy etikai „vétekként”. A hazugság a gazdaságban korrupcióként és rossz gazdálkodásként nyilvánul meg, a politikában szándékos dezinformálásként és abban, hogy a népeiséget a tudás egész területeiről zárják ki (pl. a környezeti adatokat illetően). A tudományban és a zurnalisztikában úgy bontakozik ki a hazugság, hogy rögzítik azokat a témákat, amelyeknek a tárgyalását elrendelték vagy éppen megtiltották (szigorú tabu-szabályok).

A következő esetek mutatják, micsoda abszurd virágokat hajtott ez a rendszer-immanens hazugság.

Az NDK egyik nagyvárosában a kezdeti lelkesedés után nem tudott valóban dinamikusan fejlődni egy önszegélyező csoport, és ezért néhány találkozás után feloszlatták. Csak az ország archívumainak megnyitása után derült ki a gyümölcstelen vállalkozás magyarázata: a csoport minden tagja a Stasi (Állambiztonsági Szolgálat) munkatársa volt, akiket egymástól függetlenül azért küldtek oda, hogy beépüljenek a csoportba és ellenőrizzék. A csoport alapítónője is ösztönzést adott ahhoz a kezdeményezéshez, hogy derítsék ki, miféle személyek voltak fogékonyak az effajta felforgató találkozásra. Ma már senki sem csodálkozik azon, hogy ilyen feltételek mellett nem jött létre nyílt beszélgetési légkör.

A következő példák gazdasági természetűek. Szibériai parasztok időnként Moszkvába repültek, hogy az ottani fekete-

piacon eladják a kosarakban magukkal vitt zöldséget. A bevétel meghaladta a repülés költségeit, így nyereséggel térhettek haza. Mind a feketepiac, mind az irtózatosan szubvencionált szállítási költségek alaposan szét tudják zilálni a valóság struktúráit. Ugyanezen okból gyakran az olcsó kenyérrel etették az állatokat, mivel a megfelelő takarmány vagy elérhetetlen, vagy megfizethetetlen volt. A túlságosan alacsony lakásbérleti díjak pedig számos városban oda vezettek, hogy a javításokra nem állt rendelkezésre elég pénz, s így egész városnegyedek dűledeztek lerombolásra éretten. Ehhez jön még, hogy az „illegális” feketepiacot nagyon is megtűrték, hogy javítsák az ellátást és elejét vegyék a tiltakozásoknak. A polgárok hivatalosan nem is létező devizáit a külön erre a célra létesített „intershop”-okban fölötték le ismét. Az államilag elrendelt teljes foglalkoztatás azt eredményezte, hogy a munkaidő nagy részét az üzemen kívül töltötték el. Egy magyar közmondás szerint: „Mi úgy csinálunk, mintha dolgoznánk, ők meg úgy csinálnak, mintha fizetnének.”

A valóság további feltűnő eltorzítása az élsport területén következett be, amely mindig is a társadalmi fölény szimbólumának kínálkozott. Csak 1989 után tudták bizonyítani, hogy a fölényt túlságosan is gyakran lehetett az edzések embertelenségére és a doppingolás tudományágára visszavezetni.

Egyes iskolákban szabályosan hazugságra neveltek. A tanulók megtanulták, hogy dalokat énekeljenek és jelszavakat mondjanak anélkül, hogy a legcsekélyebb mértékben is meg lennének győződve azok tartalmáról. A másként gondolkodók viszont megtanulták, hogyan mozgassák az ajkukat anélkül, hogy egyetlen hangot is hallatnának. Általános iskolások gyakran hallották a szüleiktől: „El ne mondd, miről beszélünk otthon!” Így második természetükké vált egyfajta pszichikai és szellemi kettős egzisztencia.⁵

⁵ Az élet különböző területeiről vett, számos különböző példa található könyvem 5.2. szakaszában, a 481-489. oldalakon.

Következésképp ennek megfelelően alakult át az igazság fogalma is. Igazság az, ami a párt érdekeit szolgálja. Az igazságot tehát nem abszolút, hanem tisztán relatív módon definiálják, nem csupán a párt vonatkozásában, hanem rövid időközökön belüli számos árfolyamváltozását illetően is. Jellemző erre az erős hulladékpapír gyűjtési tevékenység a különben nem túlságosan környezettudatos NDK-ban: az új „örök igazságokat” egyszerűen nem volt szabad összehasonlítani az elmúlt évek „örök igazságaival”. Egy tanügyi rendelet megtiltott minden vitát három hónaposnál régebbi szövegekről. A dialektika itt sem a diskurzus és az igazság fáradságos megtalálásának eszköze, hanem a kanyarulatok kiegyenesítését szolgálja.

A hazugság cinikus dimenziója abban áll, hogy sok polgár nagyon jól tudta vagy legalábbis sejtette, mire megy ki a játék, és hogy a rendszer hatalmasai erről részben igen jó információkkal rendelkeztek. Ennek ellenére lehetőleg teljes egyetértést követeltek. A cél tehát gyakran nem a polgárok (nem ritkán lehetetlen) meggyőzése, hanem megfegyelmezésük volt. Úgy kellett csinálniuk, mintha meggyőzték volna őket. Az állam éppen ezzel demonstrálta hatalmát!

Az „idelógia” az itt kifejtett értelemben és Havel felfogásában mindenekelőtt arra szolgál tehát, hogy – minden résztvevőnek a fontosság látszatát kölcsönözve – stabilizálja és magasztosítsa a fennálló hatalmi és függőségi viszonyokat.

2. Különös rokonság

2.1. Az állam „ajánlata”

Ideológiamentes egyház, amely egészen elkötelezett az evangéliumnak, szegény, hatalom nélküli és védtelen? Az egyház mint az embermegvető kommunista pártrezsím heroikus kontrasztja? Számos nyugati, „a mártírok hallgató egyházáról szóló” tanulmányban találkozunk az ilyen közhelyszerű elképzelésekkel. Az összképet azonban sokkal differenciáltabban kell értékelni.

Sztálin halála után a legkülönbözőbb országok kommunis-
ta vezetői jutottak arra a belátásra, hogy a hit és az egyházak
kiirtása még évtizedeket venne igénybe, s hogy a további ke-
mény föllépés inkább csak erősítené az ellenállást. Ebből le-
vont következtetésként olyan „ajánlatot” tettek az egyházak-
nak, amelyet azok „nem tudtak elutasítani”. Ez az ajánlat ab-
ban állt, hogy az egyházak fennmaradhatnak, de csak a társa-
dalmon kívül, annak legszélső peremén telepedhetnek meg.
Az államnak az is jogában áll, hogy meghatározza, mit kell
valláson érteni: „ritusokat, ceremóniákat, imádságokat”, azaz
csak a legszorosabb értelemben vett szentségkiszolgáltatást;
továbbá hogy rögzítse, milyen területeken nem köteleződhet
el és nem avatkozhat be az egyház: az oktatásban (beleértve a
hitoktatást is), a szociális ügyekben (bár helyi kivételeket en-
gedélyeztek, pl. hogy elkerüljék az öregek és fogyatékosok
gondozásának hiányosságait), a tömegtájékoztatásban – szí-
gorúan véve tehát szinte minden olyan tevékenységet, amely
a templom területén kívül játszódik le.

A keresztény egyházak önértelmezése alapján azonban
mindez elfogadhatatlan. Az ajánlat mégis elfogadhatónak
tűnt bizonyos egyházi körök számára – legalábbis átmeneti
időre. Kik alkották ezeket a köröket, kik tudtak a leg-
könnyebben egyezségekre lépni? Progresszív vagy konzervatív
keresztények? A progresszív („baloldali”) keresztényeknek va-
lóban voltak érintkezési pontjaik, például a szociális kérdé-
sekben. Tény azonban, hogy az effajta dialóguskezdeménye-
zések többnyire hamar zátonyra futottak. A kommunista
pártrendszer nem akarta, hogy versenytársa támadjon. A
konzervatív keresztényeknek nem voltak ilyen kapcsolódási
pontjaik a megegyezéshez. A szocialista eszméket csak elítél-
ni tudták, a „vörös ősellenségben” csak az ördög működését
tudták látni. Egyesek azonban pragmatikusan gondolkoztak:
„Mi mást jelentene az egyház? Pontosan ezt akarjuk, más
egyéb amúgy is fölösleges! A túl nagy szociális elkötelezettség
csak eltérít a „tulajdonképpeni lényegtől” Ezért szinte mindig
tradicionálisan konzervatív keresztények voltak azok, akik el-

fogadták az „ajánlatot”, hogy elkerüljék a további összeütközéseket.

2.2. Strukturális párhuzamok

A „régi egyház” és az „új rendszer” közti furcsa megegyezés létrejötté más okból sem volt olyan lehetetlen, mint azt várni lehetett. A „szerződés” alapja a zsinat előtti egyház és a kommunista pártállam egyik feltűnő strukturális hasonlóságán nyugodott. A 19. század óta a legtöbb országban az egyház (mint, mondjuk, a munkásság is) jól kiépített külön társaságokba vonult vissza. Egy-egy ilyen magánvilágban az egyén úgy tartózkodhatott, hogy nem kellett különösebben ügyet vetnie a többiekre. Így módon átengedték a társadalmi feladatokat, a kultúrával (művészettel és tudománnyal) folytatott dialógust minimálisra korlátozták.

Ideológiailag uralt rendszerré keményedhet-e egy nagyegyház? A válasz: igen! Sok helyi egyház különleges társadalmi miliője kiváltképpen alkalmas volt erre még 1945 után is. Az is feltűnik, hogy a megkeményedés struktúrái nagyon egyenértékűnek és hasonlóknak bizonyultak a kommunista pártrendszer struktúráihoz. Disszertációmban „Az abszurditás háza” címmel próbáltam meg (ideáltipikusan) ábrázolni a szocializmus rendszerét. Kimutatható, hogy az ideológiai megkeményedés szinte minden ismertetőjegye megjelenik az egyházakban is (mégpedig többnyire az ellenfél fegyvereinek átvételeként, később azonban kellő saját dinamikával is).

A ideológikus kommunista valóság mely alapmintáit másolták le az egyházak? Itt csak arra van helyünk, hogy bemutassuk a végeredmény különböző aspektusait, de arra nincs, hogy áttekintsük az egész fejlődést.

1. Az eleven alapszövegtől a katekizmus-tételekig

- A 19. század elkötelezett szociális (marxi) eszmevilága a 20. századra mozdulatlan (marxista) dogmaépületté degenerálódik.

- Az egyházakban mindig is léteztek kísérletek arra, hogy a Biblia – tulajdonképpen egy könyvtár – tartalmát csekély számú tétellel formálják. Ez az önmagában véve legitim vállalkozás akkor vált problematikussá, amikor a 19. században az egyház társadalmi fülkébe és magánvilágokba vonult vissza, és felmondta a dialógust a világgal. Ettől kezdve elszigetelten őrzött, szimpla katekizmus-tételek szorították ki gyakran a bibliai gazdagságot.

2. A házasított kontroll-fórumok

- A dialektika módszerének eredetileg az igazság megtalálásának eleven folyamatát kellett szolgálnia, ki kellett vezetnie a gondolkodás zsákutcáiból. Azoknak a kezében, akik már csak a status quo-t akarják igazolni, engedelmes szerszámmá zül-lik.

- Az egyházban létezik a próféták („keresztbegondolkodók”, másokat fölrazók) gazdag hagyománya, akiket a kommunista pártrendszer politikai nyomása alatt könnyen „egység-bontással” gyanúsítanak („ilyen embereket most nem engedhetünk meg magunknak”).

3. A megengedhetetlen redukció egy mindent uraló alapelvre

- A kommunista párt alapelve az ökonómia: virágzásának kell minden másnak alárendelődnie, magától érthetődően az individuumnak és a kultúra egész világának is.

- Az egyház alapelve a katekizmus-teológia: a szentségkiszolgáltatás primátusa. Ennek az igénynek kell alárendelődnie minden egyházpolitikai és pasztorális fáradozásnak. A szentségek szükségesek az üdvösséghez, az erkölcsös élet kiszolgáltatásuk előfeltétele. Hogy ezt az adott politikai kontextusban szavatolják, egyes személyeket föláldoznak.

4. A hierarchia, a fegyelem és a kontroll túlhangsúlyozása

- Mivel az ellenálás nem marad el, az egyes ember élete védekezik, opposícióra és ellenállásra kerül sor. Ezért agyondicsérik a párt, ill. a párttagok engedelmességének abszolút szük-

ségességét. A folytonos utalás a nyugati „osztályellenségre” minden kritikát szabotázsaként akar leleplezni. Az akaratérvényesítés megfelelő eszközei: tévedhetetlenségi igény, az ifjúság fölesketése, kemény szankciók, pl. eltávolítás az egyetemről.

- Az egyházakban gyakran még azt is hevesen viSSZautasítják, ha valaki a zsinati határozatokra próbál hivatkozni a pasztorális reformok alapjaként. Az egyházi vezetésben régi, szigorúan hierarchikus hivatalfelfogások uralkodnak. Az akaratérvényesítés eszközei: papok évenkénti áthelyezése, a bázisközösségek megbélyegzése.

5. Az ideiglenes szakralizálása

- A deklaráltan vallástalan rendszer is vallási igényeket elégít ki, állami liturgiákat ünnepel misztikus-vallási, nyelvi, játékokkal. A személyi kultusz fölülmúlja a szentek egyházi tiszteletét.

- Hasonló kritika azonban az egyházakon belül is megtalálható: olyan „vallást” támogatunk, amely egyenesen megakadályozza az Istenbe vetett eleven hitet. Éppen 1989 után magasztalják föl támadhatatlan ideállá az 1945/48 előtti évek egyházi status quo-ját, helyreállítását sokan legfőbb célnak tekintik.

6. Az erők felemésztése a disszidensek elleni védekező harcban

- Egyre nagyobb energiákat kell fordítania védekező harcra, a propagandára. Előnyben részesítik a gyöngye vezetőket, mivel ezek a tapasztalat szerint készségesen alávetik magukat a legfőbb akaratnak. Aki nem rendelkezik kellő adottságokkal, az szívesen marad észrevétlen. Ez valóságvesztést okoz a párton belül, saját szellemi vesztere.

- Éppen a magyar egyházvezetés veszítette el hitelét bel- és külföldön egyaránt a „rossz” bázisközösségekkel vitázva. Az Állami Egyházügyi Hivatal hosszú időn át tudott tőkét kovácsolni ebből a konfliktusból.

7) Hermetikus nyelvi- és jelvilág létrejötte

- A politikai és a gazdasági nyelv önállósul. Dialektikus torzításokat szorítanak olyan fogalmakba, melyeknek semmi közük a valósághoz, sőt tudatosan elleplezik azt. A népesség mind nagyobb része már csak ironikusan használja ezt a nyelvet.

- A vallási nyelv is elveszíti kapcsolatát a valósággal, mivel szakembereinek megtiltják a társadalmi jelenlétet, másfelől pedig a teológiában és a képzésben nemigen keresik a nyelvi hidakat. A fordulat után például egy csehországi szimpóziumon nem lehetett olyan tolmácsot találni, aki a vallási szakkifejezéseket le tudta volna fordítani.

8) A legjobb indikátor: az ifjúság spontán reakciója

- „A gyerekek, akiket a saját felfogásunk szerint neveltünk, akiktől azt reméltük, hogy folytatni fogják, amit föl akartunk építeni, hanyatt-homlok menekültek, otthagytak csapat-papot, semmit sem fogtak föl. Kis úttörőkként lelkes fiatal szocialisták voltak, ahogy az ember elképzelte magának a gyerekeit. Amikor hatévesen megkapták kék nyakkendőjüket, majd tízévesen a pirosat, büszkén feszítettek benne, olyan kedvesek és elragadóak voltak. De aztán a televízió meg idősebb testvéreik hatása alá kerültek. Az ötödik osztálytól fogva semmit sem lehetett kezdeni a gyerekekkel” – panaszkodik egy, a fordulat után is NSZEP⁶-hú anyja.

- Ugyanezekkel a szavakkal fogalmazódhatna meg keresztény anyák panaszja is a hit iránt érdektelenné vált gyermekeik miatt. A fiatalok finom érzékkel rendelkeznek mind a vallási, mind a politikai ideológiákat illetően.

Összegzés: Az egyházak – különösen Magyarország és Cseh-szlovákia, de Lengyelország hivatalos egyházának nagy része – olyan ideológiai részesedést mutattak fel 1989-ben, amelyet egyfelől a 19. századi egyházi visszavonulás korából őriztek meg, másfelől a kommunista pártrendszerhez hasonulva saját-

⁶ Német Szocialista Egységpárt, az NDK kommunista pártja.

títottak el. Emellett azonban, részben kifejezetten az ezzel szembeni ellenállásban, valami egészen új is felnövekedett. Bizonyos újítások azonban (pl. a Bokor) sem függőségben, sem ellenfüggőségben nem álltak a régivel: magának az életnek a szükségszerűségeiből és erőiből keletkeztek.

3. Ellenerők – egy ideológiamentes egyházkép ki-próbált elemei

„Az NDK-népesség keresztény kisebbségének megvan az alapja arra, hogy büszkén tekinthessen vissza 40 éves történetére. Keresztényeink azért is láttak szellemi otthont egyházukban, mivel elvárták tőle és meg is élték benne, hogy nem tárgyként kezelték őket, mivel a hívők közössége egyúttal a konkrét hétköznapi életben közös utat járók közössége is volt – gyermekkoruktól fogva –, mivel ebben az egyházban nem az egydimenziós gépi paradigmák (statisztikák, adminisztráció, pénzügyek, tárgyi kényszerek és akcionizmus) mechanizmusai uralkodtak... Anélkül hogy idealizálni akar-nánk az NDK egyházát, teljesen jogos, hogy testvéri egyház-ként beszéljünk róla. Jellegzetessége a hitelesség iránti érzé-kenység. Az itteni keresztényeknek ki kellett fejleszteniük ez iránti érzéküket...” (Konrad Feiereis).

Az „ideológiamentesség” éppen ezt jelenti:

- az embert mint szubjektumot komolyan veszik (és nem vetik alá egy mindent uraló célnak),
- nem vetik alá a gépi paradigmáknak;
- az ember megőrzi érzékenységét a hitelesség iránt (szem-ben a rendszer cinikusan nyilvánvaló hazugságaival);
- a közös utat járók közösséget alkotnak a konkrét hétközna-pi életben (és éppenséggel nem egy régóta rögzített „örök” igazságot valósítanak meg);
- mások számára a remény hordozói vagyunk.

Vajon megtanulták-e az egyházak s a bennük élő keresztények, hogy túllépjenek ebben az értelemben vett ideológiai részesedésükön?

Egy biztos: a hatalomnélküliség a legjobb előfeltétele a közösségi-demokratikus egyházmodellek kidolgozásának. A fontosabb és jövőhordozó kezdeményezések először többnyire kiscsoportokban találhatók meg, később ezek összefogásában, s csak ritkán valamely hivatalos nagyegyház egészében. Még ha kifelé (társadalmilag) gyakran elvesztették is hatalmukat az egyházi vezetők, a megszokott hatalomgyakorlást sűrűn helyezték át az egyház belső terébe.

Fontos megjegyezni, hogy ebben az összefüggésben nem az egyházak politikai-társadalmi sikeréről van szó. Itt első helyen Lengyelország egyházát kellene megemlíteni. Csakhogy ezt olyan belső centralizmus és ellenőrzés jellemezte, hogy Jaruzelski tanulhatott volna belőle. Az egységes egyháznak ez a Wyszynski-típusú modellje hallatlanul sikeres volt – de az ideológiától és a kényszerintézkedésektől egyáltalán nem mentes.

A keleti emberek ma gyakran különösen érzékenyek, sőt allergikusan reagálnak az ideológiai bekebelezésekre, amint azt annak a prágai férfinak az esete mutatja, akinek 1990 áprilisában a régi, mindenütt jelenlévő párthangszórókon kellett meghallgatnia a pápai misét: „Most meg ezek jönnek.”

A viszonylag még mindig leghatalmasabb egyház, amely azonban mégis tanulékonynak bizonyult, az NDK protestáns egyháza. Főleg az a döntése hatott pozitívan, hogy szárnya alá veszi az alternatív csoportokat – és ezáltal védelmet nyújt nekik a rendszerrel szemben. Különösen azért figyelemre méltó ez a nyitás, mivel e csoportok sok tagja egyáltalán nem akart keresztény lenni. Mégis kidolgoztak fontos érintkezési pontokat: a környezet megterheltsége – a teremtés önértéke, emberi jogok – az ember istenképisége/méltósága, békemozgalom – a béke bibliai képei... A keresztény üzenetet az eleinte profán problematika közös nyelveként fedezték föl.

Mindazonáltal a legtöbben kívül maradtak az egyházi nyelvi mintákon, hittételeken és morális elképzeléseken. Eleinte sok keresztény még azért jött, hogy egyszer már fiatal arcokat is lásson templomában. De aztán sokszorosan megtanulták, hogy közös nyelvi minták nélkül éljenek, egymástól tanuljanak (a szinodális demokrácia megcsodált dinamikus szellemében). Azóta olykor a keresztény szimbólumok (újra-) felfedezéséről is beszélnek, mondván, azok alkalmasak arra, hogy a rögzített értelmezést megelőzve kifejezzék azt, ami közös. Ebben a folyamatban hallatlanul fontosnak bizonyultak az autentikus személyiségek.

Hogy milyen mélyre hatolt ez a lemondás az egybehangzásról, megmutatja az NDK területén élő különböző protestáns egyházak szövetkezése 1978-ban. Az egység anélkül jött létre, hogy közös dogmatikai programot rögzítettek volna, vagy elhatárolták volna egymással szemben a különböző hitvallásokat. Minden egyház megtarthatta a saját alapító iratát, és elismerhette a többiekéről, hogy azok is hiteles megközelítései az igazságnak – és egyiket sem kell abszolutizálni ahhoz, hogy egységben élhessenek.

Ezt a tapasztalatot később ökumenikusan is továbbadták a katolikusoknak, mégpedig a bázeli ökumenikus találkozó („Igazságosság, béke és a teremtés megőrzése”) előkészítése körüli küzdelmek során. Az NDK államával szembeni különböző álláspontok nem bizonyultak „kitárgyalhatónak” (vitával eltüntethetőnek), részben megmaradtak ellentétesnek. De közösen fölfedezték, hogy az igazság mindenekelőtt a dolgok folyamatában rejlik, a másik ember és az ő idegensége fáradtságos tudomásul vételében, és nem majd csak a megfogalmazások egybecsengésében található meg.

Kelet hatalom és befolyás nélküli közösségei a nyugati egyházaknál jobban rákényszerültek arra, hogy nagymértékben lemondjanak megszokott egyházi nyelvükről. Látták, hogy azal egyáltalán nem képesek megértetni magukat az adott társadalomban. Egyesek elég kreatívak voltak ahhoz, hogy új nyelvi mintákat fejlesszenek ki.

Mégis gyakoribb volt az az alternatíva (mondjuk Csehszlovákiában), hogy hatásos személyiségek alakjában verjenek hivat. Gondoljunk az egykori ablakpucoló, később püspökké lett Jan Korecre és földalatti akadémiajára. Itt ugyan a nyelvezet és a teológia megmaradt a hagyományosnál, de maguk az egyes résztvevők képesek voltak azt lefordítani saját élethelyzetükre.

Különlegesen finom érzék jellemzi a kelet-német katolikusok egyes prominens képviselőit. Éppen a fordulatkor vált láthatóvá, hogy a gyors ígéretetés heves kritikába ütközött, mégpedig a legkülönbözőbb problémák esetében: az ún. „fölvatatlanokkal” szemben (az ifjúsági avatások – kisdobos, úttörő, KISZ –, többnyire keresztény, visszautasítói, akik életreszóló diszkriminációban részesültek), de a rendszerhívőkkel szemben is (akik számára egy világ omlott össze). Számosan emelték föl szavukat, és harcoltak a triumfalizmus és az önfajúság kísértésébe esés ellen.

Magyarország egyháza kevéssé járulhat hozzá ehhez a fejhez, legalábbis hivatalos képviselői nem. Ez megmutatkozott a legkülönbözőbb intézkedésekben, amelyek révén az Állami Egyházügyi Hivatal végrehajtó segédeiként tevékenykedtek, de Mindszenty mártíralakjának túlzott tiszteletében is. Vajon saját dialógusképtelenségüket akarták ezáltal szentté avatni az ő parancsoló alakjában?

Kimagasló teljesítményt ért el Csehszlovákia „párhuzamos” (a hivatalos mellett működő) egyháza, amelyet ezért az összefüggésekbe ágyazva akarok bemutatni. Olyan egyházmodellt hoztak ott létre, amely összességében az egész (katolikus) egyházra nézve jelentőséggel bír.

A régi egyházi struktúrák, mindenekelőtt Csehországban és Morvaországban, szinte a teljes összeomlás előtt álltak, semmiféle segítséget nem lehetett várni tőlük a keresztények gondjait illetően. A hatvanas években e keresztények több helyen elkezdtek új utakat keresni, a hetvenes években pedig ellenállásra képes csoportok nőttek föl, nagyrészt észrevétlenül. Kiindulópontjuk többnyire a gyerekek vallásos nevelése.

nek gondja volt, de ehhez társult igen hamar egymás szolidáris megsegítése mindenféle ügyekben, így az állami elnyomással szemben is.

Ebben az időszakban hivataluk gyakorlásában akadályozott papok is csatlakoztak a csoportokhoz, így aztán le kellett vetközniük a klerikális gondolkodás és viselkedés bizonyos jellemzőit. A báziscsoportok olyan modellje alakult ki, amely számos követőre talált. E csoportok azonban éveken át keveset tudtak egymásról. Csak az 1986 utáni nagy zárandoklatokon derült fény igazi erejükre. E csoportok részt vettek az 1989-es fordulathoz vezető folyamatban is.

Ha ideáltipikusan szeretnénk ábrázolni az általuk kialakított egyházmodellt, akkor a következő alappilérekre mutatunk rá:

1. Minden felnőtt keresztény maga felelős életének Krisztus szellemében történő alakításáért, következésképpen az egyház növekedéséért is. A keresztény fölmutatja életével a tőle tellő jeleket. Kicsi, áttekinthető közösségeket alapít, melyekben még mindenki mindenkit ismerhet (max. 100 személy). E közösségek feladatai az evangéliumból fakadnak, de a konkrét hétköznapi élet, s annak problémái adta kihívásokból is.

2. A papok mindig egy ilyen közösséget vezetnek. Feladatuk az is, hogy szavatolják a kapcsolatot más gyülekezetekkel, folytassanak önképzést, és vallási képzettségüket adják tovább a közösség tagjainak. Civil foglalkozást űznek. A nőtlen és a házasság nélküli együttélés mellett létezik. Kisebbségi számban női papok is vannak.

3. A püspökök annak a közösségnek a vezetője, melyet „az ő papjai” alkotnak: ismeri őket, ő választotta és képezte ki, s továbbra is támogatja őket. Ő felelős a közösségek összetartásáért és bekapcsolásukért az összegyházba. Rendszerint cölibátusban él.

Említsük még meg azt a figyelemreméltó körülményt, hogy Vaclav Havel már 1978-ban előre látta ezt a fejlődést:

1. A fennálló intézmények párhuzamos struktúrái jelentik az egyetlen útját annak, hogy következetesen „az igazságban lehessen élni”.
2. Ezek a struktúrák csak akkor érvényesülnek, ha „általános karaktert” fejlesztenek ki, tehát olyan formákat, amelyek sok ember számára jelenthetnek elfogadható és élhető alternatívát („utalás egy általános megoldásra”).
3. E struktúrák a nyilvánosság elé lépnek, ha megérett az idő. Az említett keresztény csoportok éppen ezt az utat járták be.

Végső megjegyzés

Jolanta Babiuch 1993-ban, Prágában (a rendkívüli püspöki szinódus főelőadásában) rámutatott „az egyházak három fő veszélyére”, elsősorban a lengyel tapasztalatokból indulva ki:

1. veszély: Az egyház mindenekelőtt belső dolgaival törődik, saját intézményeit próbálja megerősíteni (pénzügyek, fegyelem), s közben nem vesz tudomást az emberek kétségeiről és félelmeiről, a szegénységről, a bizonytalanságról, a munkanélküliségről, a nacionalizmusról... Egyúttal kiteszi magát annak a tévedésnek, hogy az egyházkritikát hitetlenségnek tartsa.

2. veszély: Az egyház túlbuzgón kutat külső ellenségek után: fogyasztói életmód, liberalizmus, nyugati teológia, vagy egyáltalán a demokrácia.

3. veszély: A moralitás rúlértékelése, amikor is az erkölcsi kérdéseket következetesen fontosnak, a szellemi és lelki élet kívánalmait pedig másodrangúnak sorolják be, humortalanul fölpanaszolják a morált, a szellemi horizontbővítést viszont rigorózan lehordják.

A legfontosabb „ideológiamentes” kezdeményezések közül ma sok veszélybe került. Több helyütt folyik az egyháznak a hagyományos struktúrális minták szerinti restaurálása. Remélhető azonban, hogy az említett új modellek hamarosan nemcsak kihalt kultúrák idegenszerű hagyatékaként léteznek tovább, hanem megújító impulzusokként hathatnak az egyházra Keleten és Nyugaton egyaránt.

SZABÓ LAJOS

1953-ban született. Teológiai tanulmányait a budapesti Evangélikus Teológiai Akadémián és az Erlangeni Egyetem teológiai karán végezte. 1977-ben avatták lelkésszé. 1983-ig a Pécsi Evangélikus Gyülekezet másodlelkésze, majd 1996-ig gyülekezeti lelkész a Budapest-Zuglói Evangélikus Gyülekezetben. 1989-től tanársegéd, majd adjunktus az Evangélikus Teológiai Akadémia Gyakorlati Tanszékén. 1992-ben doktorál, disszertációjának címe: A tanítás szolgálata a gyülekezetépítés tükrében. 1993-tól tanszékvezető a budapesti Evangélikus Hittudományi Egyetemen. A nemzetközi gyakorlati teológiai életben elsősorban mint különféle európai valláspedagógiai szervezetek tagja vesz részt.

„Az állandó a változóban”

A szemléletváltás szükségessége és lehetősége a magyar egyházak életében

(Előadás a Tanuló társadalom konferencia Vallás és társadalom szekciójában Pécs, 1997. november 21-23.)

Küldetésértelmezés a változó környezetben

Az egyházak minden időben rákényszerülnek arra, hogy küldetésüket újrafogalmazzák. A magyarországi egyházak számára ebből a szempontból is sorsdöntően fontosnak látom a jelen időszakot, beleértve a rendszerváltás óta eltelt éveket is. A küldetés értelmezése mindig kétféle üzenettel rendelkezik. Egyrészt rákényszerül ezáltal az egyház arra, hogy önértékelést végezzen, és mérlegelje a tevékenységét. Másrészt pedig intenzívebb kapcsolatba kerül a külső környezettel, a társada-

lom nagyobb nyilvánosságával, mert „a kívülálló” számára is érthető módon kell kifejeznie magát. Úgy gondolom, ma időnként egészen nyíltan, máskor kissé burkoltan, de ezzel a nem könnyű feladattal való szembesülés látható a történelmi egyházakon hazánkban. Nehezíti ezt a folyamatot még az is, hogy mást gondol a tradicionális alapok miatt minden összefüggésben erősen meghatározott belső egyházi közösség és egészen mást fejez ki a külső társadalmi közeg elvárásként az egyházakkal szemben.

Az egyház rendkívüli módon leterhelt, és nehezen tud kiszabadulni a személyi, tárgyi és anyagi feltételek, körülmények és lehetőségek korlátozottsága alól. Ez sok esetben belső nyugtalanságot is eredményez. Ennek megfelelően egy túrelmesebb, lassúbb átalakulást és fejlődési folyamatot fogalmazna meg önmaga számára. A külső környezetnek (amelyet nevezhetünk a társadalom egyház iránt érdeklődő – vagy válást kereső – rétegének is) pedig radikális, gyors változásokra képes, energikus egyházképe, de legalábbis elvárása van. Nyilvánvalóan nem tud alkalmazkodni ahhoz a nem robbanásszerű változáshoz, amit az egyházak mégiscsak átélnek ezekben az években. Egyházi körök talán ezért is fogalmazták meg a küldetésüket úgy, hogy benne védekezés, visszafogottság uralkodik. Alkalmanként ugyanakkor feltűnik egy-egy radikális, élesen megfogalmazott vélemény is. Ezáltal nagyon sokszor olyan kép kerül a nagyobb nyilvánosság elé az egyházakkal kapcsolatban, ami nem igazán vonzó a külső (az egyházi érintettségen kívül eső) világi környezet számára. Nem tekinteném ezt egyszerűen kommunikációs problémának, mert benne alapjaiban megjelenik az a kemény küzdelem, ahogyan az egyház az újrafogalmazás útján küldetését keresi egy alapjaiban megváltozott külső környezetben.

Az évtizedeken át egyértelműnek tűnő, tradicionális alapú egyházi élet ma nagyon gyorsan kerül szembe a tradíciótól már eltávolodott vagy azzal sohasem szembesült új rétegekkel. Ebben a szembesülésben könnyen kap egészen új értelmezést például a konfesszionalizmus, ökumenizmus vagy éppen egy-egy felekezet életmegnyilvánulásának valamely jelen-

sége. Vessünk pillantást egy konkrét példára! Ahogy néhány évtizede egészen feltűnő volt, ha valaki nem felekezeti tradíciók alapján, nem tradicionális gyülekezeti körből érkezett hallgatóként a Teológiai Akadémiánkra, úgy ma már természetes jelenség a „sokszínű háttér” a hallgatók között. Persze ennek a folyamatnak egyházi feldolgozása, akceptálása is nagyon lassan történik. E jelenség nyilvánvaló következménye, hogy egészen más típusú lelkészi kar lesz jellemző néhány év múlva az evangélikus egyházban, mint pár évvel ezelőtt. Arra azonban nem tudunk ma felelni, hogy ezzel egy nyitottabb és elfogadóbb magatartásforma lesz-e uralkodó a jövőben, vagy épp egy zártabb és szűkebb. Annak a körvonalai azonban egyre nyilvánvalóbban kirajzolódnak, hogy a jövőben az egyház küldetés-értelmezésének táguló jelleget kell kapnia. A jövő valódi küldetés-értelmezésén nem tételes, törvény formájú megfogalmazást értek, hanem azt a konszenzus alapján uralkodó gyakorlatot, amely „kifelé és befelé” egyaránt megmutatja az egyházi munka valóságos irányát.

Egyik legnagyobb mai problémának látom azt, hogy az egyházi élet külső, kívülről látható képe nem tükrözi pontosan a belső életfolyamatokat, életgyakorlatot. Talán ennek is következménye az egyházellenesség, illetve a hivatalos egyháztól való idegenkedés megnyilvánulása a társadalomban. A valódi értékek, a segítő és követhető életforma terjesztése vagy egyszerűen csak „felmutatása” így válik egyre nehezebbé. Ehhez kapcsolódik az az egyáltalán nem problémamentes gyakorlat, ahogyan az egyházak a tömegkommunikáció lehetőségeit megélik. Minőségi változás ezen a téren csak egy hosszabb folyamat eredményeként képzelhető el. De az egyházi életmegnyilvánulások társadalmi méretekben történő megméretetésének egyik legfontosabb területe éppen a médiavilág lehetne. Ehhez azonban olyan megújulási folyamatra van szükség az egyházon belül, amelynek következtében a társadalom széles körei számára érthető nyelven szólal meg a tömegkommunikációs csatornákon. Csak ilyen módon történhet meg, hogy valóban el ne hallgasson az egyház, hanem „... az Evan-

gélium fényében értékelje az ország gazdasági, társadalmi és kulturális helyzetét.” (Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele 7. o. Budapest, 1997.) Valójában csak a hiteles és őszinte egyházi megszólalásra figyel oda, és csak ezzel hajlandó számolni egy jelentős társadalmi réteg. Ez akkor következhet be, ha a külső megnyilatkozásokat egyértelműen igazolják az egyházi belső mozgások, mint a küldetésértelmezés igazi kifejezői.

Az értékteremtés és az értékátadás gyakorlása

„Jelenleg a magyar társadalom többsége a modernizáció kiemelését illetően meglehetősen borúlátó. A régióban mind az eddigi változások, mind a jövő várakozásai kérdésében a magyarok elégedetlenebbek és pesszimistábbak, mint a többi volt szocialista ország lakossága.” Így írt Andorka Rudolf „A magyar társadalom változásai” című írásában nem sokkal halála előtt. Az egyházaknak egyre határozottabban fel kellene mutatniuk azokat az értékeket, amelyek a mai, „borúlátó” társadalmi közegben nagyon fontosak. A felemelő mozdulat, a segítő karakter vagy egész egyszerűen a partneri (útitársi) mentalitás terjesztése az egyháztagok aktív részvételével már sokat jelentene. De ehhez maguknak az egyházi közösségeknek (gyülekezeteknek, plébániáknak) erőt nyert közösségek-ké kell fejlődniük. Sokszor előforduló, jellemző eset, hogy jó elképzelések és konkrét lépések fogalmazódnak meg a társadalmi környezet gyógyítását célozva, de a megfelelő egyházi, gyülekezeti infrastruktúra hiánya és az, hogy elszoktunk a közjó természetes és nyitott szolgálatától, bénítja a tevékeny kezdeményezést. Sokkal jellemzőbb az elszigeteltebb, kiscsoportos aktivitás az egyházi közösségek részéről, mint a koordinált, nagyobb akciók.

Az egyház modernizációjától való félelemnél csak a nagyobb rendszerben megvalósuló, korszerű alkalmak hiánya jelent nagyobb veszélyt a jövőben. Rendkívül nehezen alakul ki egy rendszeres, több gyülekezet közösségére is kiterjedő, új formájú „kísérletező” próbálkozás a szellemi, fizikai és lel-

ki értékek korszerű ápolására és továbbadására. A megszo-
kott tevékenység őrzésével, szinten tartásával könnyen meg-
elégszik egy-egy egyházi képlet, és csak ritkán vállalkozik ar-
ra, hogy valami merőben újat, szokatlant kipróbáljon. Ezzel a
magatartással természetesen szűkül az a kör, ahonnan új egy-
háztagok aktivizálódhatnak. Az azonban még veszélyesebb,
hogy így még az esélye sincs meg annak sok helyen, hogy az
új, felnövő generációk otthonra találjanak az egyház közössé-
gében. Pedig az értékteremtésnek és az értékátadásnak az ok-
tatási intézményeken kívül éppen a helyi gyülekezeti közös-
ség lenne fontos tényezője. A társadalom fiatalabb rétegeit
igazán ezen a találkozási ponton tudná megszólítani az egy-
ház. Itt szűkül le sokszor egészen a hagyományos gyülekezeti
tradíciójú körre, vagy éppen a teljesen kívülről, távolról érke-
zettek körére azoknak a skálája, akiket elér a gyülekezet, pe-
dig csak a kettő egészséges keveredési aránya lenne a tovább-
vezető út. Ebben a korosztályban létezik ma még Magyaror-
szágon egy gyorsan felébredő, általános érdeklődés a keresz-
tyén értékek megismerése iránt. A probléma itt az, hogy na-
gyon eltérőek az egyházi ifjúsági munka lehetőségei vidéki és
városi, értelmiségi és fizikai dolgozó rétegek között. Külön
problémás területet jelent az, hogy szakmunkástanulók vagy
munkanélküli fiatalok számára még nagyon kevés egyházi te-
vékenység áll rendelkezésre. Veszélyes fejlődési tendencia,
ha a vallásosság még jobban elmozdul az értelmiségi ifjúság
egyfajta elit vallásossága irányába úgy, hogy eközben elveszít
más rétegeket.

Ennek a korosztálynak fontos szerepe lehetne az egyházi
struktúra összefüggésében, mert a „gerontokráciát” általuk
tudná legyőzni az egyház belső fejlődése. A fiatalok nagyobb
létszámú jelenléte, a velük való aktív dialógus alakíthatná át
az idősök által őrzött egyházi életformát, ami ma döntően
uralkodik. Nagyon fontos lenne a fiatal felnőtt rétegek foko-
zott jelenléte és aktivitása az egyházi közéletben is. Ez mozdí-
taná el határozottan és természetesen a túlhaladott módsze-
reket és struktúrákat egy jövőbarát egyház-modell irányába.

Ez az életkorú réteg lenne képes egy valódi ökumenikus perspektíva elősegítésére is oly módon, hogy jelenlétük és gondolkodásmódjuk szükségképpen fejlesztené a sokféleség elfogadásának egy modern gyakorlatát. Az újraindult felekezeti iskolák hatalmas felelőssége egy modern, becsületes partnerségben együttélő, sokszínű vallásosság begyakoroltatása. Ebből a szempontból is veszélyesnek tartom a hitoktatás visszavezetését a nyitottabb (közéleti) jellegből egy zártabb, elszigeteltebb dimenzióba. Az ismeretterjesztő, tanító és gondolkodásra készítető keresztyén oktatási tevékenység megújulása és a társadalom nyilvánossága számára láthatóvá tétele az egyházak fontos feladata a mai magyar társadalomban. Ennek hiányától szenved a teológiai gondolkodás és alkotó munka napjainkban. Hiányzik az életerős (fiatal és középkorú) generáció kihívása és próbatétele. Ezzel a nem éppen kényelmes konfrontációval elérhetné az egyházi oldal azt, hogy kevesebbet foglalkozna a belső, saját kérdésrendszerével és rákényszerülne egy megalapozottabban ösztönzőbb, szélesebb területen mozgó életformára. A mai egyházi élet fejlődésének egyik döntő kérdése, hogy mennyire lesz képes a társadalom nem tradicionális környezetében úgy megjelenni, hogy felkeltse és megőrizze az érdeklődést az általa képviselt tartalom iránt.

Szabó István „Kép és felelősség” című írásában beszél arról, hogy „az írástudók felelőssége mellett most a képalkotók felelősségének korszaka is eljött. A szó igazsága és ereje mellett ma a kép igazsága és ereje a döntő”. Ez alól az egyház sem kivétel a társadalomban. Amikor a láthatóság dominanciája jellemző a társadalmi érintkezés kulturális és politikai vetületeiben, akkor az egyházi megjelenés sem elhanyagolható követelmény. A fiatalabb és középkorú rétegek számára csak egy megjelenésében is megújult egyházkép lehet figyelemfelkeltő jelentőségű ma. A megszokotthoz ragaszkodó vagy az eddigi gyakorlatot görcsösen védelmező magyarázatok csak nehezítik a modern kommunikációban történő aktív jelenlétet. Az egyháztekintélyen alapuló magatartással nem tudják az egy-

házak a mai (holnapi) társadalommal elfogadtatni önmagukat. Hiába próbál erre visszakapcsolni a történelmi egyházak egyházvezetési gyakorlata, ez csak rövid távú, a jövőkép kialakításához elégtelen lépés lehet ma.

Értékkeremtés és értékátadás elképzelhetetlen elszigetelt egyházi életformában a jövőben is, a történelmi egyházak egész felépítési rendszere azonban ma még képes lehet arra a megújulási folyamatra, amely helyet biztosít a nyilvános társadalmi összefüggésben.

Valóságos helytalálás és reményteli jövőlátás

Az egyház csak abban az esetben képes a jelenben erőteljes szolgálatot kifejtetni a magyar társadalomban, ha tevékenységében el tud szakadni az örökösen visszatérő nosztalgikus magatartásformától. Új típusú mentalitással, illetve jelenleg talán az erre történő átállás munkájával kellene ma sokkal koncentráltabban foglalkozni. Az egyértelműen növekvő kihívásokra már képtelen a történelmi egyházak többsége a hagyományos életformájával választ adni. De a múlthoz igazított egyházstruktúrával is keserves a jövővállalás útja.

A dinamikus egyháztagságra és a laikus réteg megújító erejére kell épülnie a jövő struktúrájának. Minden téren jelentkezik az igény a felnőttképzési folyamatok újszerű kialakítására, hogy a klerikális, tradicionális út mellett kialakulhasson egy megelevenedő egyházi élet Magyarországon. Ennek a folyamatnak sok pozitív előjele mutatkozik már egy-egy földrajzi területen vagy társadalmi réteghez kötődő megjelenésben. Általánossá azonban nem válhat „vállalkozó” vagy pontosabban kockázatot is vállaló megújulási kezdeményezések nélkül. A kísérletezés kockázatától nem szabadna ma már idegenkedni egyházi körökben sem.

Ellenerő és nem egyszerűen „ellenszer” az egyházi életmegnyilvánulás egy olyan helyzetben, mint amit a KPKK levele 46. old. 71. alatt említ: „Nem szabad engedni, hogy a társadalomban terjedő pesszimizmus, rezignáció és rosszkedv uralkodóvá váljék. ... Az egyház ezért szembeszáll avval a kicsinyes szemlélettel, amely a változásoknak csak a nehézségeit és rossz oldalait látja.

vagy megfélelkezik a szabadság csodálatos adományairól, és ezzel a múlt iránti hamis nosztalgiát szolgálja."

A derűlátó életért és belső jövőért, de a külső értelemben vett társadalmi jövőért is felelősséget érző mentalitást értek a kereszténység megújulásán. Azt az átalakulást, amelyben vállalt életformává és elfogadott programmá nő egy általános érvényű jövővállalás. Természetesen ennek lényege nem lehet egyszerűen egy egyéni felelősség, hanem szolidáris felelősségben kell megmutatkoznia. Hiszen az az önző és befelé forduló mentalitás, amely sok kapcsolódásnak leépítő és romboló ereje a mai magyar társadalomban, csak egy ellentétes folyamat tudatos felvállalásával kibebbíthető. Ezért is érzem prioritásnak az egyházi jelenlét arcultásváltását, formai kereteinek radikális átalakulását, de a tartalmi kérdések kvalitatív fejlődését is.

Az egyházi életre is érthető Glatz Ferenc társadalomra vonatkoztatott megállapítása, amikor a mai kort úgy állítja párhuzamba a reformkorral, hogy mindkettő az érintkezési eszköztár igazításának nagy alkalmá. Talán az ő gondolatmenetét vihetjük tovább az egyházi életre vonatkozóan ott is, amikor így ír: „Sorsfordító évekről beszélünk. Tekintsünk vissza! Ismét úgy látjuk: a magyarság utoljára a reformkorban, a XIX. század első felében élt meg a maihoz hasonló sorsfordulót. Amikor a szellemi elitnek szembe kellett néznie az akkori európai korszakváltással, az ipari-technikai forradalommal és a nyomában kibontakozó új társadalmi rend, a polgári rendszer új közösségi értékeivel. A reformkor magyar státuszférfiai tág horizontú, tetterős egyéniségek voltak, akik felismertek korparancsokat és ezekhez alakították korukat. Egy generáció tagjai vállalkoztak az úttörésre... Szűk, de elhivatott és hatékony elit. Akik megértették koruk kihívásait, és képesek voltak világszinten végrehajtani a modernizációt, megteremteni a polgárosodás alapintézményeit.” (1996. december 12-én a Tudományos Akadémián elhangzott előadásból.)

NAGY ISTVÁN

A szerző 1990-ben érettségizett Marosvásárhelyen. Ezután négy évig a ferences rend tagjaként teológiát tanult Esztergomban és Szegeden. Egy évig a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola könyvtár-román szakos hallgatója; jelenleg a József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar nappali tagozatán tanul.

Vedd föl, olvasd...

*"És íme, a szomszédos házból hangot hallok.
Ének csendül, nem tudom, hogyan,
mintba fiú vagy leányka mondaná és többször ismételné:
Tolle, lege; Tolle, lege;
Vedd föl, olvasd; Vedd föl, olvasd..."*

(Szent Ágoston: Vallomások)⁷

1541-ben Erdősi Sylvester János Újszigeten kiadta az első magyar nyomtatott Újszövetséget. Heltai Gáspár Kolozsvárott 1541 és 1565 között szintén nyomtatásban jelentetett meg a szentírás könyvei közül néhányat, köztük 1560-ban a teljes Újszövetséget. Első teljes nyomtatott bibliakiadásunk Vizsolyban jelent meg 1590-ben, Károli Gáspár reformátor munkájának köszönhetően. Az első katolikus szentírást Káldy György adta ki Bécsben, 1625-ben.

"Mivel pedig Isten ígéjének mindenkor kezünk ügyében kell lennie, az egyház anyai törődéssel gondoskodik róla, hogy megfelelő és pontos fordítások készüljenek az egyes nyelveken, főleg a szent könyvek eredeti szövegei alapján."

"Dei Verbum" – Dogmatikai konstitúció
az Isteni kinyilatkoztatásról – 22. A fordítások

⁷ A kerti jelenet – VII. könyv 29.

A II. Vatikáni Zsinat rendelkezéseinek eleget téve a Magyar Katolikus Egyház 1973-ban jelentette meg – a Zsinat szellemének megfelelően – új szentírásfordítását⁸, amit az évek során több alkalommal kiadtak. Nagy érdeklődéssel vettük kézbe a korábbi kiadás átdolgozását, amit a Szent István Társulat Biblikus Bizottsága végzett el és tavaly, a millezcentenárium apropójaként megjelentetett⁹. Paskai László bíboros előszava, – miszerint "a Társulat Biblikus Bizottsága elvégezte a szövegben a szükséges javításokat", valamint Dr. Ákos Géza kiadói előszava, mely megemlíti, hogy a "megjelent fordítást a Szent István Társulat Biblikus Bizottsága gondosan átdolgozta és a szükséges javításokat elvégezte" – csak fokozta érdeklődésünket. Ugyanakkor, ez év folyamán került kiadásra egy teljesen "új magyar Biblia-kiadvány"¹⁰, mely Káldi György Vulgáta fordítására épít, mely "figyelembe veszi az 1986-ban megjelent Neovulgáta kiadást és az eredeti nyelvű biblia szövegeket" – tudjuk meg Seregély István egri érsek előszavából.

"Legyenek tehát a szent szövegek lefordítva és ellátva a szükséges magyarázatokkal, hogy az egyház tagjai biztonságosan és hasznosan foglalkozzanak a szentírással, és szellem eltöltse szívüket."

"Dei Verbum" – Dogmatikai konstitúció
az Isteni kinyilatkoztatásról – 26. Zárszó

A mennyei hangnak, amit Szent Ágoston is hallott, mi is többször eleget teszünk¹¹. Érdeklődéssel vettük tehát kézbe e két

⁸ Biblia – Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás. Szent István Társulat, Bp., 1973.

⁹ Biblia – Ószövetségi Szentírás I-II. kötet.; Biblia – Újszövetségi Szentírás. Szent István Társulat, Bp., 1996.

¹⁰ Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján. Szent Jeromos Bibliatársulat, Bp., 1997.

¹¹ Elsősorban az Újszövetségeket néztük át, mivel leggyakrabban ezt használjuk. Az alábbi összehasonlítás során csak néhányat emeltünk ki az előforduló elírások és nyomtatási hibák közül!

új szentíráskiadást. Miközben a Szent István Társulat új kiadását olvasgattuk, döbbenten kellett megállapítanunk, hogy valójában a régi kiadást tartjuk a kezünkben, amit csak itt-ott javítottak ki. Hogy ez mennyire így van, szolgáljon bizonysgául az alábbi összehasonlítás:

1973-as kiadás	1996-os kiadás	Helyesen
13, 53-58; Vö.: Lk 41, 16-24	Mt 13, 53-58; Vö.: Lk 41, 16-24	Vö.: Lk 4, 16-24
Lk 3, 19-20; Vö.: Nt 14, 3-12	javítva!	Lk 3, 19-20; Vö.: Mt 14, 3-12
Lk 5, 27-32; Vö.: Mt 9, 9-12	Lk 5, 27-32; Vö.: Mt 9, 9-12	Lk 5, 27-32; Vö.: Mt 9, 9-13
Jn 6, 1-15; Vö.: Mt 41, 13-21	javítva!	Jn 6, 1-15; Vö.: Mt 14, 13-21
Jn 8, 48-49; "...meg ördöge van, azaz eszeveszett Jézus azonban nem ..."	javítva!	Jn 8, 48-49; "...meg ördöge van, azaz eszeveszett. Jézus azonban nem ..."
Ef 1, 7: "Őbenne nyertük el.."	javítva!	Ef 1, 7: "Őbenne nyertük el.."
1354. oldal: "A Tesszalonikiaknak írt levél"	javítva!	597. oldal: "A Tesszaloníkiaknak írt első levél"

Megfigyeléseink alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy az új kiadásban a Szent István Társulat Biblikus Bizottsága elsősorban az értelemzavaró helyesírási – szedési, elírási – hibákat javította ki. Az Újszövetség tüzetesebb átolvasása során nem találtunk a szövegben – fordításban – eltérést az 1973-as kiadással szemben. A korábbi kiadás és a jelen kiadás között csupán annyi a különbség, hogy a jegyzeteket a lap aljára helyezték, ami valóban a könnyebb használatot segíti elő, ugyanakkor megváltoztatták a szedés során a betűtípus

formáját és nagyságát, ami szintén az olvashatóság javára válik. Szerencsésebb lett volna a köteteket keményebb kötéssel kiadni, mert az alkalmazott kötés a gyakori használat következtében szétválk, sarkai megbomlanak.

A Szent Jeromos Bibliatársulat által kiadott egykötetes szentírásnak – mint az előszóból megtudjuk, "Káldi György katolikus fordítása 1607-ben jelent meg" – történelmi előzménye van ugyan, de alapvetően a "Die Heilige Schrift" – Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 1980-as kiadására épít. Nyomtatott szentírásaink között valóban szerepel egy 1608-as kiadás, de nem Káldi György neve alatt, hanem Szentczi Molnár Albert hanai kiadásaként. Káldi fordítása 1625-ben jelent meg Bécsben.

Ezen kiadás több hasznos szempontot figyelembe vett. Egy kötetben kezünkben tarthatjuk az egész szentírást; nagysága nem haladja meg a Szent István Társulat kiadásának első kötetét, az Újszövetséget; kötése időtállóbbnak tűnik; a jegyzeteket az oldalak alján más betűtípussal szedték, ezáltal könnyebben megkülönböztethető a szentírás szövegétől; eddigi használat során nem találtunk értelmzavaró hibát sem a szövegben, sem a magyarázatokban.

"Az egyház mindenkor tisztelte a szentírást, mint magát az Úr testét is, hiszen főleg a szent liturgiában szüntelenül veszi, és nyújtja a híveknek az élet kenyerét mind Isten igéjének, mind Krisztus testének asztaláról."

"Dei Verbum" – Dogmatikai konstitúció az Isteni kinyilatkoztatásról – 21. A szentírás tisztelete

Korábbi szentíráskiadásaink nagy figyelemmel és a tökéletesség igényével készültek. Káldi György¹² 1723-ban megjelent szentírásának utolsó oldalán a következőket olvashatjuk: "Az értelmet változtató 'hibák' igazítása". Ezután pedig több olyan

¹² Szent Biblia, melyet az egész kereszténységben bevött régi deák betűből magyarra fordította a Jézus-alatt vitézkedő társaságbéli Nagy-Szombati Káldi György.

helyet sorol fel, ahol a szedés során a szövegbe és a magyarázatokba hiba esett. Az 1836-1842¹³ között kiadott "pozsonyi" Káldi-szentírás szerkesztője, Szepesi Ignátz a következőket írja¹⁴: "Hogy fellelte sokáig ne tartson ezen fordításnak elkészítése, több segédekert megkértem, de kiknek írásait magam minden lehetséges vigyázzattal olvasom, és ahol szükséges, igazítom: hogy akár a fordításban hibák, akár a magyarságban különbözőségek, akár a jegyzetekben ütközések ne találtassanak..." De mivel minden emberi erőfeszítés ellenére mégis hibák estek a szövegbe, azt az Ószövetség¹⁵ utolsó lapjain a következőképpen igazítja, "javítja" a szerkesztő¹⁶: "A nyomtatásban esett fogyatkozásokról. Mint-hogy a' Kegyes Olvasó magától-is észbe veheti, a'nyomtatásban esett aprólék fogyatkozásokat, mellyek főképpen az accentusokban történetek, csak azokat jegyezém fel, mellyek az olvasásban nagyobb késedelmet szerezhetek volna."

A XX. század végén, a modern technikai vívmányok világában talán elvárhatnánk, hogy szentíráskiadásaink a kétszáz évvel ezelőtti mércét maguk elé tűzzék. Ugy gondoljuk, hogy a technika és a technológia adott, hogy legalább olyan minőségű könyvekkel jelenhesünk meg, mint évszázadokkal ezelőtt. Talán nem túlzunk azzal a megállapításunkkal, ha megjegyezzük: csupán az akarat hiányzik ennek megvalósítására. Akkor, amikor Isten szavait – magát Istent – adjuk tovább a betűkkel, jobban kellene vigyáznunk a pontosságra. Nem szabad bennünket eltántorítson a sajtó és a könyvpiac mérhetetlen pontatlansága. Az "Írás" megmarad?! Kétszáz év múlva mit mondhatnak el eszázadvégi szentíráskiadásainkról?

¹³ Szent Írás, vagy is az Új Szövetségnek Szent Könyvei, magyarul Káldi György után. A közönséges Deák fordításból az Eredeti Görög Betűre figyelemelve. Jegyzetekkel. I. Kötet. A Négy Evangéliom és az Apostolok' Tselekedetei. Nyégyesi Bárá Szepesy Ignátz Pétsi Püspöknek felügyelése alatt. Pozsolnyban, Belná örököseinek betűivel. 1834.

¹⁴ 8 p.

¹⁵ Szent Írás. Mósesnek öt könyvei, ismét Jósue, Bírák, Rút tzmú könyvek ... Nyomtatta elsőben Bécsben Formika Máté MDCXXVI esztendőben, II Nagy-Szombatban az Accademia bötűkkel Berger Leopold MDCCXXXII.

¹⁶ 920 p.

PAPP FERENC

1967-ben született. Egerben és Budapesten három évig teológiát hallgatott. két-két évig egyházmegyes illetve karmelita szerzetesnövendék volt. A Máltai Szeretetszolgálatnál dolgozott. Budapesten levelező tagozaton szociális munkásnak készül a Bárczi Gusztáv Gyógydagógiai Tanárképző Főiskolán.

Vallásszabadság és új vallásos mozgalmak

Mivel Aszalós János az Egyházforum előző számában kiváló beszámolót írt a grazi június 23-24 között lezajlott ökumenikus találkozóról, én az idei ökumenikus rendezvényekhez szervesen kapcsolódó dobogókői, manrézai ökumenikus konferenciáról igyekszem röviden beszámolni.

A konferenciát a Katolikus Püspökkari Konferencia és a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa közösen hívta össze és az Ökumenikus Tanulmányi Központ rendezte, az Egyházak Világtanácsa Nemzetközi Ügyekkel Foglalkozó Bizottságának és a Pápai Egyházközi Dialógus Tanácsának támogatásával. A konferencia előkészítésére az Ökumenikus Tanulmányi Központ két tanácskozást hívott össze a Magyar Bibliatanács nagytermében augusztus 13-án és 29-én, 10-12 fő, különböző felekezetekhez tartozó teológus és szociológus részvételével. Kidolgozták a „Szempontok a magyarországi történelmi egyházaknak az új vallási mozgalmakhoz való viszonya vizsgálatához” című 9 oldalas dokumentumot, mely a magyar résztvevők felkészítését szolgálta.

A szeptember 21-25 között tartott dobogókői konferencia munkájában 4 munkacsoportban 16 ország 74 képviselője vett részt. A résztvevőknek mintegy fele magyar volt. Jöttek Ausztriából, Boszniából, Csehországból, Dániából, Finnországból, Németországból, Romániából, Oroszországból, Szlovákiából, Szlovéniából, Svájc-ból, Ukrajnából, Vatikánból, Jugoszláviából római katolikus, ortodox és protestáns (református, metodista, evangélikus és baptista) résztvevők. Főleg Közép-Kelet-Európa vallási helyzetének felmérése és a történelmi egyházak magatartásának egyeztetése volt a kitűzött

cél. A nyelvi akadályokat német és angol szinkrontolmácsolás oldotta fel az előadások alatt.

Szeptember 21-én 18.00-kor dr. Harmati Béla, a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának elnöke nyitotta meg a konferenciát, a manrézai lelkigyakorlatos ház kápolnájában. Elmondta, hogy ez az épületegyüttes a történelmi változások szimbóluma, hiszen az öt hektáron álló 4 épület a pártüdülő, a kormányórség és Kádár-villa egykori épületei voltak, amelyeket a jezsuita rend kárpótlásul kapott hajdani, államosított lelkigyakorlatos házukért. A vallások száma a rendszerváltással 15-ről 63-ra nőtt, ami azt jelzi, hogy növekszik a transzcendencia iránti igény, ami nem azonos az egyházak növekedésével.

Ezután dr. Seregély István, a Magyar Katolikus Püspökkari Konferencia elnöke megnyitó előadása következett. Hangsúlyozta, hogy az új vallási mozgalmak értékeinek elismerése tévedéseink kiigazításának alapja. Ugyanakkor teológiai és egyházszerkezeti kérdésekben is tanulságokkal jár. A sokféleség, a különállás, a szektásodás a fundamentalizmussal együtt veszélyeket is rejt magában: a történelmi egyházak tekintélyének csökkenésével, gyakorlatának kritikájával a társadalomra nézve is káros – ökumenizmust, egységet korrodáló – folyamatokat is létrehoz. A negatív, beállítottság, kritikai attitűd gyakran manipulációs szándékot takar: az agymosás, a titokzatosság, a szuggesztív befolyásolás családbontással és megfélemlítéssel az egyén integritását, szabad lelkiismereti választási képességét téveszti meg, teszi lehetetlenné. Az apológia, a hitvédelem csak a saját vallását elfogadó ember számára nyújt eligazítást, támpontot, a keresők és „maguk módján” vallásosak számára a racionális érvek eltörpülnek a lelki szükségletek és igények jelentkezése mellett. A vallás ezért eszkatalogikus volt és marad, azaz mindig túlmutat a jelen korlátain a jövőbeni, végső beteljesülés felé. A keresés azonban így is, önmagában is érték, még ha a hit Isten ajándéka és nem emberi erőfeszítés gyümölcse is. Szükséges, hogy a társadalom is foglaljon a vallási csoportosulásokkal és mozgalmakkal kapcsolatosan állást: vajon az adott vallási csoport, közösség előbbre viszi-e a haladást, így hasznos-e, vagy megosztja, bomlasztja a társadalom érték- és erőviszonyait, rendjét. A nagy vallások mellett ugyanis a szekták is befolyásolják a társadalmakat vallási egyoldalúságukkal, eltérő életvitelükkel. A konferenciára összehívott szakemberek feladata az, hogy a védekezés módszereit és eszközeit kidolgozzák, egyeztessék,

a vallásszabadság határait felmérjék, bejelöljék, a lelkiismereti szabadság figyelembe vételével. Ezzel az egyházak fejlődését, kibontakozását kívánjuk elősegíteni.

Ezután Platthy Iván, a Miniszterelnöki Hivatal címzetes államtitkára köszöntötte a résztvevőket. Elmondta, hogy március 2-5 között „Az egyházak szerepe a megújuló társadalmakban” címmel 16 közép-európai ország állami képviselői tanácskoztak. Azóta ez volt a 10., egyházak által szervezett konferencia, például szeptember elején, néhány nappal ugyanitt nemzetközi teológiai konferencia volt Karl Lehman, német püspök-teológus vezetésével, ahol a szakemberek egymástól lényegesen eltérő teológiai nézetekről (pl. megigazulás, istentiszteleti liturgia stb.) tárgyaltak. 1998 áprilisában pedig „Párbeszéd az emberért” címmel tartanak konferenciát, ahová 45 ország képviselőit hívták meg.

Szeptember 22-én, hétfőn Thomas Gandow, a berlini Dialógus Központ igazgatója tartott előadást „Az új vallási mozgalmak panorámája” címen. Kifejtette, hogy a marxista ideológia bukása után „átbillenési jelenség” tapasztalható: az okkultizmus állami támogatással hódíthat. A „modernizálás” jelszavával eljutottunk a tömegméretű individuális vallás korszakába, a szinkretista privát vallásosság egyházakat elutasító korszakába. Sok vallás ugyanis visszaél helyzetével, és politikai szerepet, mozgalmi szerepet is betölt. Látszatra „keresztény alternatívaként” jelentkeznek tervezett, üzleti jellegű terjeszkedéssel. A szekta sok esetben a katolikus egyháztól való tudatos elhatárolódást jelent, vagyis a „keresztény szekták” a hagyományos egyházakkal szemben általában nagyobb tudásra, új kinyilatkoztatásokra hivatkozva végzik missziójukat. Radikális jellegűek, ezért gyakran a társadalmi normákkal szemben élnek, egyházellenességük mellett társadalomellenesek is. A fő mérce a társadalomhoz való viszonyuk. Így vannak politikai és pszicho-sekták. A politikai jellegűek fő vonása a totális igény, az utóbbihoz a szinkretista, ezoterikus, újgnosztikus mozgalmak sorolhatók „kvázi” tudományos mázzal. (Pl. teozófia, antropozófia.)

Külön típust képviselnek a fiatalok vallásai, az ifjúsági mozgalmak, melyek világnézeti- és guru-mozgalmakként értelmezhetők. 15-30 évesekre specializálódnak, gyakran még az intézményesülés szakaszában vannak, alapítóik gondolatai motiválják őket. A fiatalokkal gyakran végeztetnek teljes idejű missziós feladatokat, amit érdemszerző kiváltságnak tüntetnek fel előttük. A vezetői szintre

emelt tagjaiknak jelentős anyagi juttatásokat adnak, így sok ember számára a társadalmi felemelkedés egyik lehetséges útját kínálják. A kelet-európai emberek jelenleg ugyanis Nyugat-Európához képest olcsón toborozhatók, hiszen tagjaikkal gyakran végeztetnek ingyenmunkát. Kevés ráfordítással gyors sikereket lehet elérni. A jelenlegi „vallási invázióknak” csak a kíméletlen konkurencia-harc szab némi határt.

A különböző vallási szervezetek beáramlásának 5 szakasza van. Rendezvényeiken kezdetben álcázzák céljaikat: nevelési, ismeretterjesztő programoknak tüntetik fel tevékenységüket. Azután – főleg az egyetemi városokban – kiképző központokat hoznak létre. Ingyenes kiadványaik eljuttatása címén megszerzik az érdeklődők lakcímét. A belépőket azután megsűrrik, kiválasztják vezetőkné a leginkább idealista, legharcképesebb embereket. Így nyilván a képzett, gazdag és befolyásos emberek megnyerése az elsődleges céljuk. Mivel állami támogatásra csekély mértékben számíthatnak, az emberek szükségleteire, hiányaira építenek, figyelnek. A létbizonytalansággal szemben sokan vezéregyéniségeket, biztonságot adó struktúrákat keresnek. A világnézeti kiábrándulással és vallási nevelési mulasztásokkal együtt növekedhet az okkult világnézetekhez való vonzódás. Ezért a történelmi egyházak kötelessége, hogy ezen mozgalmakról tárgyilagos, teljes információt adjanak.

Sajnos Közép-Kelet-Európában a történelmi egyházakat 50-70 év ateista diktatúrája legyengítette, ezért jelenleg nem képesek megbirkózni saját problémáikkal sem. A nyugati egyházak ezért az anyagi támogatásnál is fontosabbnak tartják a szakmai, teológiai, információs segítségnyújtást.

A délutáni korreferátumot dr. Michael Nüchtern, a világnézeti kérdések protestáns központjának vezetője tartotta „Teológiai válságok az új vallási mozgalmakra” címen. Németországban a püspökarok segítséget adnak híveiknek az új vallási csoportosulásokkal kapcsolatosan, mert sokan lelkiileg sérülnek, elbizonytalanodnak, amikor találkoznak misszióikkal.

Amikor gyökeres fordulatok, krízisek lépnek fel az emberek életében, a „szomszéd-rítusok” válságkezelési lehetőségként jelentkeznek, vetődnek fel. Az individualizációval, elmagányosodással együtt sok embernél a „csőd-veszély” is fellép: a belső egyensúlyvesztés, a kudarcok kompenzációs igénye, a különleges, misztikus élmények iránti éhség képzete. Világunk áttekinthetatlenné, felfoghatatlanná,

bonyolulttá vált, egyre nehezebb eligazodni benne. A szabadidő eltöltése is újfajta probléma lett. Az egyszerű és mindent megmagyarázó életelvek hódítanak a szubjektivizmussal együtt: igaz az, amit igaznak tartok, ami testi-lelki épülésemet szolgálja.

Sok ember vágyakozik közösségre, lelki felemelkedésre, s az új közösségek radikálisan új viszony lehetőségét kínálják: szuggesztióval új világba léphetnek át, rendkívüli lelki tapasztalatokat szerezhetnek, ha kiszakadnak eddigi életükből. Az álvallások és pszichocsoportok azt ígérik, hogy a csatlakozók tökéletesíthetik magukat, fontos feladatokat, új családot kaphatnak üdvözülésre és megmenekülésre vonatkozó ígéretekkel. Illúziókkal teli tehát ez az új világ, mely gyakran hatalomra törő fundamentalizmussal, agresszivitással vagy apolitikus rezignációval párosul.

A legtöbb ember saját tapasztalatait tartja mérvadónak az új vallási csoportosulásokkal kapcsolatban, hiszen egyéni lelki utak során világosodik meg a tradicionális vallási elemek igazságtartalma is. Az egyházaknak be kell mutatniuk, hogy az élet több, mint amit az ember magából kihoz. Misztérium, Istenhez kapcsoló rejtett valóság. A keresztesben a hívő Krisztus életéhez kapcsolja saját életét. Az új mozgalmak az emberek fenyegetettségére adnak választ. Pedig a jövőtől való félelem ott alakul ki, ahol az emberek áldozatok és nem kreatív szereplők. Gyakran a szociális problémák elhanyagolása rejlik e mögött. Az új vallási csoportosulások a végső dolgokra irányuló egyházi tanítást pragmatikus, hétköznapi tanácsadás szintjére süllyedő válaszádsra alacsonyítják. A vallási örökség gyakran akkor válik „mágikussá”, amikor az érzelmekre korlátozódik. A keresztény válasznak ellehetetlenült helyzetekben is a személyes ima-kapcsolatra kell épülnie, ami olyan transzcendencia-tapasztalat, mely elevené teszi a mindennapos felelősségteljes kapcsolatot a társadalomhoz a kihívások megoldásában.

Az előadás utáni első kérdés az volt, hogy a szcientológia egyházat Németországban miért sújtják diszkriminációval. Nüchtern elmondta, hogy ez a szervezet inkább gazdasági társulás, pszichoszakcsoport, semmint vallási csoportosulás. A hatalmi és politikai eszközök megszerzésével kívánnak adózási előnyöket kivívni. Elvonókúrákon és menedzserképző tanfolyamokon beszervezett tagjaikkal egyre több „tandíjat” fizettetnek. Tevékenységük tehát a gazdasági bűnözés területére, visszaélésekre adott számos példát. Közjogi státuszt ezért nem kaptak. A Jehova Tanúi elutasítják a de-

mokratikus választási rendszert, a fegyveres katonai szolgálatot, a vérátömlesztést: tulajdonképpen államellenes, anarchista nézeteket képviselnek, ezért az állam nem ismeri el őket egyháznak. Szentháromság-tagadásuk miatt a történeti egyházak sem. A Krisna-követők is számos kétes gazdasági vállalkozásba kezdtek Európában, hogy kultúr-centrumaikat fenntarthassák, melyben az indiai reinkarnációs elméletet és az indiai családeshményt népszerűsítik. Az egyesítő egyház pedig Moon vezetésével világméretű gazdasági birodalmat épített ki, melyben tömegesküvőkön olyan családmodellt hozott létre, mely a Moon házaspárt isteni mintaként tünteti fel. Több országban, pl. Ausztriában politikai pártként szerepelnek. Munt az USA-ban adócsalásért elítélték. inkább multinacionális céggént működnek.

Ezeknél a szervezeteknél a vallási köntös totalitárius szervezetet és vallási elemek szinkretikus ideológiáját hordozza. Alapjaiban megkérdőjelezi, átértelmezi az apostoli Krisztus-tradíciót és egyházszervezeti mintát. Adományakcióikkal csak leplezik törekvéseiket, szalonképessé kívánnak válni a közvélemény előtt.

Szeptember 22-én a 2. főelőadás áttekintette az állam – egyház viszonyának fejlődését a XX. században. Az 1937-es oxfordi állásfoglalás új szakaszt hozott. 1941-ben Rooseveltnak a vallásszabadságot tette az emberi jogok első helyére, ami bekerült az Új Emberi Jogok Kartájába is. 1948-ban az Egyházak Világgyűlésében a nemzetközi helyzet stabilitása volt a fő cél, az amszterdami deklaráció 18. cikkelye a felekezeti váltás joga mellett a meggyőződés nyilvános hirdetésének jogát is rögzítette. Ezután az USA-ban a külügyminisztérium joga, hogy megállapítsa: a külföldi országok mennyiben biztosítják a vallásszabadságot.

A visszaélések megítélése bonyolult feladat, sok a „szürke terület”. Az USA alkotmánya szerint például az állam semmilyen vallásos testületet nem ismerhet el. Ez a radikális állam – egyház szétválasztás a „behatoló” vallások elleni kulturális védelmet bomlasztotta szét. A korrupció ugyanis nemcsak a szektáknál, de a történelmi egyházaknál is előfordulhat. Sőt, a történelmi egyházakon belüli mozgalmak megítélésénél is a lelkiismereti szabadságot kell védeni. Sokszor a keresztény többség elnyomja a kisebbségeket, és a lelkiismereti szabadság szószólóit is megbüntetik.

A fő kérdés, hogy a történeti egyházak Európában részesíthetők-e pozitív diszkriminációban. A vallásszabadság érvényesülése orszá-

gonként eltérő lehet. A többség feladata mindenesetre a kisebbség jogainak védelme. Ha az egyházak nem járnak ebben példamutatóan élen, akkor a politikusoktól még kevesebb várható. A kollektív jogok biztosítása fontos kérdés. Például Epps szerint a Vatikán azaz, hogy állam és államközi egyezményeket köthet, különleges jogi státuszt, lehetőségeket élvez. Másrészt a vallásos közösségek legitim működésének joga nemcsak a történeti egyházak joga. Így vannak a vallásszabadsággal jogosan élő új csoportosulások. De külön probléma, hogy számos szekta bünteti a kilépést, a felekezetváltást, erősen korlátozza az egyéni vallásválasztás jogát. Például a Jehova Tanúinál a gyermekek szinte „hadifoglyok”, kevés eséllyel léphetnek ki szervezetükből.

22-én délután a résztvevők kirándulást tettek Esztergomba, ahol megnézték a Keresztény Múzeumot és Paskai László bíboros fogadta, köszöntötte a jelenlevőket. Este 20.00-tól az első ország-beszámoló következett: Horvátországban a nemzetiségi feszültségek vallásiakkal keverednek, Lengyelországban a fő probléma az okkultizmus, a New Age jelentkezése, kb. 700 ezren lehetnek a 30,5 milliós össznépességből. Ukrajnában a görögkatolikusok zömének internálása, elnyomása, beolvasztása után az egyházszervezet kiépítésénél tartanak, nincs lehetőségük többre. Svájcban a 60-as években még 160 bejegyzett egyház volt, jelenleg számuk 1000 körül tart. A történelmi egyházak közjogi státuszban vannak, de már egyre kevésbé dominánsak, meghatározóak a vallási élet területén. Csak a buddhistákból 40 irányzat működik ott. Náluk a legtöbb gondot a karizmatikus mozgalmak és az ezoterikus közösségek hálózata jelenti. Előbbiek a vallásszabadság problémáiból politikai kérdéseket konstruálnak, az utóbbiak „hétvégi spiritualitást”, programokat, szabadidős tevékenységet kínálnak. Ezért ellensúlyozásul a történelmi egyházak is információs központokat és kiképző bázisokat hoztak létre.

23-án a 3. főelőadást prof. Johanese Aagaard, a dániai Nemzetközi Dialógus Központ igazgatója tartotta „Az egyházakat és társadalmakat érintő kihívások” című előadásával. Először elutasította azt az USA-ból átplántált felfogást, hogy a vallások megítélésénél csak tevékenységüket, s nem tanításaikat kell figyelembe venni. A hamis, irracionális ideológiák – például a fasiszta ideológiánál – mindig embertelen cselekedetekkel, következményekkel jártak, ezért az ideológiai, világnézeti struktúrák vizsgálatát nem lehet kikerülni.

A vallás jelenleg piacorientálttá és individualistává vált, vagyis a vallás is eladható értékke vált határozott „menüvel”. A legdominánsabb vallási mozgalom jelenleg a világon a New Age, azaz Új Világ mozgalom, mely a fő korhangulatot jelző irányzat. Képviselői lenézik a keresztény kultúrát, elavultnak, imperialista és intoleráns vallásnak tekintik. Gyökerei az 1857-es teozófiáig nyúlnak, mely a leűnt keresztény korszak helyett egy újat ígér. Fő kihívása az ezoterikus reinkarnáció-tan, mely eltér az indiaitól. Ez olyan szinkretizmus, mely a darwini fejlődéelmélethez hasonló örökös haladást, fejlődést, tökéletesedést tanít. Mára ezt a lakosság 1/3 része elfogadja, így hát szédítő sebességgel terjed. A szociológiai felmérések legalábbis ezt jelzik. Eszerint az ember a következő életére átadhatja életének értékeit, azaz van újrakezdési lehetősége a földön. Ez a szemlélet erősen individualista, célja mint a bibliai ősbűné volt: tökéletesség, azaz ISTENNÉ VÁLNI. Ebben a szuicid mozgalomban a kisembernek kevés esélye van: a fejlődés iránya a legfejlettebb személyiség. A közvetítőknak, a guruknak kulcsszerepük van, ezért az üdvözlés csak általuk, az ő „csatornáikon” lehetséges. Szinte isteni tekintélyre tesznek szert. Náluk nincs Gonosz, ami a fejlődést lelassíthatná, és Jézus is csak egy állomás volt ezen a fejlődési úton. Mivel a fejlődést tekintik a mindent megmagyarázó világelvnek, fő céljuk az oktatás megszervezése. Oktatási rendszerük versenyre kelt az egyházakéval. (Például Magyarországon az idén bejegyzett Ezoterikus Tanok Egyháza létrehozta szeptembertől 2 éves, felsőfokú parapszichológusi, ezoterikus diplomát adó felsőoktatási intézményét, önköltséges, havi 12.500 Ft-os tandíjjal, a Pataky Művelődési Központban. A nemzetközi Új Akropolisz Kulturális Egyesület évente kétszer indít 17 részes tanfolyamot tandíjjal, „Az ezoterikus filozófia alapjai” címen Budapesten és két vidéki városi szervezetben.)

Aagaard szerint Nyugaton „megőrülnek” az emberek az ilyen tanfolyamokra való bejutásért, mert úgy reklámozzák, hogy a hétvégeken „félistenekké válhatnak a családapák”. Kiváló a finanszírozási-szervezési hátterük. Az informatika korszakában ezen zárt csoportok tanításai nagy nyilvánosságot kaptak, amit szerinte paradigmaváltásnak, korszakváltásnak lehet tekinteni, nevezni. Ez a felfogás alapjaiban elveti a krisztusi megváltás lehetőségét, hiszen nem emberiségben, csak egyénben gondolkodik, és a megváltást jellemfelesztésként képzei el, főleg saját erőfeszítéssel vagy mágikus erőforrások igénybevételeivel.

A bűnözéssel kapcsolatba került új vallási csoportok eszközeikben igen válogatósak, mivel jelentős profitra tehetnek szert, a kritikusokat a megfélemlítéstől a lefizetésig terjedően igyekeznek kiiktatni. Ezért a nemzetközi bűnszövetkezetek titkos, gazdasági akcióit leleplezni korántsem veszélytelen foglalatosság, szakemberek és nem kezdők feladata. A fő cél ezen a konferencián szerinte az, hogy a történelmi egyházak is megszervezzék nemzetközi méretű információs rendszerüket, az Interneten folyamatos, napi kapcsolatban álljanak. Ezért megadta a dániai központ legfőbb elérési adatait, címeit, sőt a költségek egy részének átvállalását is kilátásba helyezte, a postai küldeményeket pedig utánvétellel lehet küldeni.

Ezután megalakult a teológiai, jogi-társadalmi, lelkipásztori és gyakorlati munkacsoport. Mindenki tagja lett valamelyiknek. Este folytatódott a második ország-beszámoló kör. Romániában az ortodox egyházak nehéz helyzetbe kerültek: az új vallási csoportok nagy számban és sok adománnyal jelentek meg. A reformátusoknál is sok a „kriptoreformátus”, aki csak egyházi szolgáltatásokat vesz igénybe. A szekták felismerése és azonosítása is nehéz az információ-hiány miatt. Oroszországban gyökeres változás állt be a nemrég megszavazott új egyházi törvénnyel: A '89 utáni abszolút liberális törvényeket negatív diszkriminációt tartalmazóval cserélték le idén. Eszerint az orosz ortodox egyház különleges, állami státuszt kap, az összes többi egyháznak, az eddig bejegyzetteknek is, 15 évig évente be kell jegyeztetnie, majd meghosszabbíttatnia jogi státuszát; amelyek ezt nem teszik, nem alkalmazhatnak külföldi misszionáriusokat és vallási oktatási intézményt sem tarthatnak fenn. II. János Pál pápa levetélben tiltakozott ezen abszolút többséggel elfogadott törvény miatt, ami – levele tanúsága szerint – alapjaiban sérti az emberi jogokat, pedig a katolikus egyház annyira értékteremtő, mint az ortodox. Az ortodox képviselő szerint viszont a katolicizmus nem tekinthető Oroszországban történeti egyháznak, ezért nem illetik azonos jogok az ortodoxszal.

Másnap a konferencia legfontosabb eredménye a szekcióülések beszámolója következett. Minden csoport előzetesen tíz irányadó kérdést kapott, zömmel ezekre fogalmazta meg tömören válaszait a teológiai és lelkipásztori csoport. A jogi-társadalmi és gyakorlati csoport viszont saját tematikát és felosztást alakított ki. A teológiai csoportnak sikerült közös egyház- és szektadefiníciót kidolgozni. A munkacsoportot Seregély érsek úr vezette, aki a beszámolót is tar-

totta. Ez különösen is nehéz feladat volt, eltérő egyháztani álláspontjaik miatt. A protestáns „misztikus” egyházfelfogásnak engedtek a katolikusok: eszerint Krisztus egyházának azok a tagjai, akik szóval és cselekedettel Krisztust uruknak és megváltójuknak vallják. A péteri szolgálat szerepét ügyesen mellőzték. A szektadefinícióban is a vallási egyoldalúság, elkülönülő irányzat meghatározás semleges, tehát nem pejoratív, elítélő, becsmérlő változata került elfogadásra, és ez önmagában öröndetes, ha meggondoljuk, hogy mely egyház még ma is a baptistákat – akiknek teológusa jelen volt – szektának nevezi, és nem felekezetnek.

Definiálták a prozelitizmust is: manipulatív befolyásolásnak nevezték, ami lényegében eltér a krisztusi missziós utasítástól. Megállapították, hogy a szekták az emberek életkríziseit használják ki. Külön felvett témaként jelölték meg 10. pontként a reinkarnációs elméletre adott keresztény választ: üdváni és ekléziológiai szakemberek általi, mielőbbi kimunkálását és terjesztését tartották kívánatosnak.

A jogi-társadalmi csoport beszámolóját Tomka Miklós szociológus tartotta. Hangsúlyozta: a vallásszabadság joga nem kíván jogi engedélyezést feltételül, de a megfelelő létszám és időbeni tartósság fontos kritérium a vallási elismerésnél, bejegyzésnél. Pozitív hozzáállásuk is szükséges a demokratikus jogállamhoz. Kevésnek tartották a résztvevő szakemberek a bejegyzéseknél a hitvallás benyújtását. Inkább olyan szakemberekből álló bizottság felállítását tartanák szükségesnek az engedélyezéseknél, amelyek ismerik a csoportot és a törvénykezési szabályokat. Önkényesnek tartotta a „társadalmi veszélyesség” definícióját, mely minősítő és diszkriminatív jelleget hordoz. Pozitív diszkrimináció kellene: az államnak elsődlegesen a kisebbség jogait kell szavatolnia. A prozelitizmus és fanatizmus problémakörében nem jutottak közös nevezőre. Hiszen a felekezetváltás joga alapvető emberi jog, de nehezen értelmezhető, ha csábítás, megtevesztés, félrevezetés következménye.

A lelkipásztori munkacsoport beszámolóját Kovács püspök tartotta. A hívek elhanyagolása, megosztottsága tüneteként jelentkezik. Ezen új csoportosulások minőségi kereszténység látszatát keltik, erkölcsi felsőbbrendűséget, hitelességet hirdetnek. Főleg családias, meleg közösségeket kell létrehozni. A téves tanítók cáfolata is szükséges, valamint a szociális-karitatív munka.

A gyakorlati munkacsoport beszámolóját Thomas Gnadow tartotta. Intézményes segítségnyújtás felállítását sürgette. A személyes dialógusok helyett a nyilvános vitát, ami nem azonos a hivatalos elismeréssel. Az egyháztörténetet tárgyilagosan kell feldolgozni. Tisztázni kell a dialógusközpontok feladatkörét, finanszírozását, szakember-ellátottságát. Éves találkozók szükségességét hangoztatta. Ezen a területen általános és speciális laikusképzésre van szükség. A visszatérőknek speciális ellátást, szülői szervezeteket kellene létrehozni, pszichológusi segítséggel, de teológus vezetésével. Nyilván ez csak néhány gondolat kiemelése a beszámolójából.

A zárónyilatkozat megvitatása következett, ami után kiderült, hogy az ortodoxok szeretnék volna fő problémaként a prozelitizmust megemlíteni, de ebben a többi egyház képviselői nem támogatták őket. Ezért, Grazhoz hasonlóan, itt is sor került az orosz ortodox képviselő tüntető kivonulására a végső szavazás előtt. A zárónyilatkozat heves és feszült viták után elfogadásra került. Ebben a közvéleményt hívja fel a konferencia az új mozgalmak korlátlan és kritikátlan beáramlására Közép-Kelet-Európában, mely kulturális fölbomlasztás veszélyével fenyeget. Erről a MÉOSZ székházában 25-én 14.00-15.00-ig sajtókonferenciát tartottak, melyről másnap az Új Magyarország címdoldalon adott rövid hírt, 27-én pedig a Magyar Hírlap. Más újságok nem tartották szükségesnek a közlést. Az Új Emberben Seregély érsek úr írt róla.

A konferencia teljes anyagát könyv formájában az Ökumenikus Tanulmányi Központ hivatalos formában teszi közzé. A szöveg lezárása megtörtént, kiadásának, megjelenésének idejét levélben az 1114 Bp. Bocskai u. 15. vagy a 166-47-90-es telefonszámon lehet megérdeklődni. Azok, akik ezen rövid ismertető után is érdeklődnek a konferencia iránt, vegyék meg a könyvet, melyben dr. Süle Ferenc pszichiáter kiváló előadásának szövegét és Mayer Mihály püspök záró istentiszteleti szövegét is elolvashatják, melyről – terjedelmi okokból, több ország beszámolójával együtt – ezen ismertetésben nem tudtam írni.

BÉKESI ESZTER

1968-ban született Pécsen, egyetemi tanulmányait Szegeden végezte, magyar szakon 1992-ben, filozófia szakon 1997-ben szerzett diplomát. 1997-től az Egyházforum felelős szerkesztője.

Felületesség vagy rossz hitvédelem?

Olyan sokat hallani manapság arról, hogyan illik ma a más-ságról beszélni... Sőt, talán túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a másság tisztelete, a tolerancia a huszadik század második felének legtöbbet elemzett problémái közé tartozik. Ehhez képest tavaly egyházunkban éppen egy olyan jelenségre volt példa, mely magával hozhatja azt a jogos véleményt, hogy a katolikusok nemcsak nem tisztelik ezeket az értékeket, de korunk jelenségeiben teljesen tájékozatlanok, felületesek, és ebből következően kirekesztő módon gondolkodnak.

1997 első felében jelent meg – a Logosz Munkacsoport kiadásában – a "Kérdezz-felelek a szektákról" című 16 részes leporelló-sorozatot. A teológus tanárokból álló munkacsoport azzal a nemes és hiánypótló céllal kívánta megírni és terjeszteni a kiadványt, hogy a hívek végre el tudjanak igazodni a többi (keresztény és nem keresztény) vallás között.

Mi lett az eredménye ennek a szándéknak? (1.) Az érintett egyházak, közösségek részéről tiltakozás, a kiadvány betiltásának követelése. (2.) A katolikus egyház részéről szégyenkezés, felületességük (műveletlenségük?) elismerése. (3.) A hívő testvérek részéről a meglévőnél még nagyobb zavar a témával kapcsolatban.

A broszúra például egy kalap alá ("a szekták" címszó alá) vette az alábbi közösségeket, egyházakat, mozgalmakat: Jehova Tanúi, Moon szekta, mormonok, krisnások, baptisták (!), adventisták (!), pünkösdiek (!), a Hit Gyülekezete, metodisták (!), szcientológia, sátánizmus, spiritizmus, New Age, Ró-

zsakeresztesek, lélekvándorlás. (A szerzők a német nyelvű, katolikus kiadású Szekta lexikonra hivatkoztak – információjuk jó részét onnan vették.)

Mert hát hogy is van ez? Miről akart szólni ez a broszúra? Talán ezt nem tisztázták magukban előre a szerzők. Mert ha a többi egyházzal, vagy vallási mozgalomról kívántak korrekt képet adni, miért nem az érintetteket kérdezték meg önmagukról. Ha viszont a többi (másik) gondolkodást, hitet kívánták szembeállítani a magukéval (afféle tehetségtelen apologéta módjára), és azt akarták igazolni "információ nyújtás" fedőnév alatt, hogy az egyedül jó és üdvözítő csak a mi vallásunk lehet, akkor tudomásul kell venni, hogy ezt a gondolkodást ma kirekesztőnek, intoleránsnak nevezik. És csak idő kérdése (lehet, hogy rövid idő kérdése), hogy pont emiatt fogja egyházunk a híveit elveszíteni, holott célja valószínűleg éppen az volt, hogy híveit mindjobban magához láncolja.

A szerzők elismerték, hogy munkájuk bizonyos részeit, újra kell gondolniuk, néhány kifejezést pontosítaniuk kell (például a szekta kifejezést ma már nem illik használni, helyette az "új vallási mozgalmak" lehetne a helyes megnevezés), és a műhibák miatt egyelőre nem akarják újból kiadni a sorozatot.

Visszavonni, újragondolni kellett újból valamit, sőt, el kell ismernünk, nagy hiba történt. De talán nem is ez most már a legfontosabb tanulsága az esetnek.

Az egyik példaértékű kezdeményezés az, hogy a történetek hibáira egyházunkon (a papi közösségen) belül hívták fel a figyelmet. Három szegedi pap az ökumenizmus védelme érdekében levélben kérte Dr. Ladocsi Gáspár püspök urat – az ökumenizmus MKPK-beli felelősét – és Ternyák Csaba titkár püspököt, hogy országos szinten orvosolják a leporelló-sorozat okozta sérelmeket. A történetnek az lett a vége, hogy a broszúra terjesztését csendben leállították.

A másik igazán tanulságos (alkalmasint örömteli) tapasztalat az volt, ahogyan és amit – szerkesztőségünk kérésére – néhány érintett egyház, közösség (a baptista, pünkösdi, adventista, metodista egyházak, a Magyarországi Jehova Tanúi,

a Krisna-tudatú hívők közössége) reagált a történetekre. Egyetlen válaszlevél sem volt "viszont támadó" stílusú. Éppen ellenkezőleg, íróik feltételezték, hogy érdeklődésünk abból a szándékból ered, hogy közösségükről ismereteket szerezzünk – így írtak történelmi múltjukról, teológiájuk alapjait mutatták be, megírták, az állam mióta ismeri el őket; a "szektás vád" hány évtizede nem érvényes rájuk. Olyanok is voltak, akik a két vallás (a saját és a katolikus) közötti közös vonásokat emelték ki. Legfeljebb azzal a rosszallással találkozunk a megkérdezett egyházak reflexióiban, hogy a katolikus egyház miért nem tőlük vár saját magukról információt, és az ökumenikus közeledésnek látták gátját az efféle munkamódszerben.

A történet tanulságát és az egész esetre vonatkozó összegzést – véleményünk szerint talán legérzékletesebben – a Hetednapi Adventista Egyház elnöke fogalmazta meg. Itt az ő leveléből idézünk:

"Éveken át dolgoztam a Szabadegyházak Tanácsa Lelkészképző Szemináriumában, mint a rendszeres teológia és a felekezettudományok tanára... Tanári munkámban mindenekelőtt arra tanítottam hallgatóimat, hogy minden egyházat az egyház által hivatalosan elfogadott hitvallási dokumentumok és egyházi állásfoglalások alapján minősítsenek... Mivel az igazságot szent dolognak tartom, én nem mernék nyilatkozni a Katolikus Egyházról anélkül, hogy meg ne vizsgáljam az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásait. Úgy érzem, ezt elvárhatom azoktól is, akik az általam szeretett és vezetett egyházzal akarnak nyilatkozni...

Ha a Katolikus Egyház a Hetednapi Adventista Egyházat szektának akarja tartani, ám tegye, de képviselői legalább tegyenek becsületes erőfeszítéseket arra, hogy megismerjenek bennünket...

Meggyőződésemm, hogy a keresztények egyformán tévednek, ha az egység és a szeretet látszatoltárán feláldozzák az igazság keresésének őszinte szándékát, s akkor, ha az igazság birtoklásának felsőbbrendű érzetétől vezettetve szeretetlenül ítélkeznek testvéreik felett. E szélsőségek helyett arra kell törekednünk, hogy megismerjük az igazságot, s az igazság szabadbá tegyen bennünket."

„Szent Tamás” – dosszié

Nagy öröm egy folyóiratnak azt tapasztalnia, hogy olvasói körében a kiadott írások nem maradnak visszhang nélkül. Különösen akkor igaz ez, ha a lap egyik hivatásának azt tartja, hogy a felvetett témákkal kapcsolatban vitához, továbbgondolkodáshoz FÓRUM-ot biztosítson. Egyik olvasónk (Dr. Tóth Tibor) lapunknak éppen ezt a szándékát "az Egyházfórum karizmája" -ként, "nem ritkán provokatív (előhívó, kicsalogató)" tulajdonságaként nevezte meg.

Az Egyházfórum 97/2-es számában jelent meg Józef Tischnernek, a krakkói Pápai Teológiai Akadémia filozófiaprofesszorának "A tomista kereszténység alkonya" című írása Forintos György fordításában. (Itt jegyezzük meg egyrészt azt, hogy a tanulmányt nem teljes terjedelmében közöltük, másrészt pedig: a következő sajtóhibával jelent meg a cikk: a fenti számban a 31. oldalon, a 2. bekezdés 2. mondatában "monista helyett tomista spekulatív teológia alapjai" a helyes.)

A megjelent tanulmányra négy olvasótól érkezett hozzászólás szerkesztőségünkbe. Ezeket az írásokat terjedelmük miatt nem közölhattük. Levelet írtunk a négy hozzászólónak, melyben arra kértük őket, foglalják össze gondolataikat rövidebb formában. Levelünkre csak Szalay Attila válaszolt, írását most közöljük. A három másik levélírónak megírtuk, ha írásukat rövidített formában nem küldik el, a szerkesztőség emeli ki dolgozatuk általunk fontosnak tartott részeit. Mivel választ és egyéb kérést nem kaptunk, a következőkben az általunk kiválasztott gondolatokat jelentetjük meg.

- "J. Tischner a modern szofisztika ellenvetéseivel él anélkül, hogy megvizsgálná a pszichoanalízis, a darvinizmus, a kopernikuszi állítások hihetőségi értékét. A pszichoanalízisről tudjuk, hogy sem terápiának, sem ideológiának nem vált be; a darvinizmus tudományosan nem igazolható, legfeljebb tetszetős hipotézis; a kopernikuszi fordulat N. Oresme-nél elkezdődött, illetve Arisztarkhosz /Kr. e. III. sz./ ... már érteke-

zik arról, hogy a Nap áll az egész bolygórendszer középpontjában... Csökkent látásúak már ott is mindent jobban tudtak... Nehezen értelmezhető, hogy J. Tischner mit is akart kifejezni. Elsősorban terminológiája erre a bizonyíték. Kísérlete éppen ezért nem meggyőző." (Dr. Rászlai Tibor)

- "Valószínűsíthető, hogy (J. Tischner) írása közvetlenül a zsinat befejeztét követő évek euforikus ihletettségéből származik. Minden erejét megfeszítette, hogy ízében megfeleljen az ún. progresszív sajtókíválmaknak." (Dr. Tóth Tibor)

- "Úgy tűnik, a zsinati pluralizmus deklarációi ellenére sem tűrik el [az Egyházforum – szerk.], hogy egyes klasszikus neveltetésben részesült konzervatívok ... ragaszkodnak a hierarchikus struktúrájú Egyház folytonosságát híven tükröző és fogalmi megalapozottsága folytán minden értelmét becsületesen használó hívő, ember méltóságát maximálisan tükröző tomizmushoz, mint a katolikus szintézisek legjobbjához. J. Tischner dolgozatának adaptálásával mint valamely korhadmány lesajnálандó, félrerugandó darabjára tekintenek. [ti. a szerkesztőség – szerk.] ... A kánon, a szent áldozat megfogalmazása sem az exegéták napi hangulatjelentése, hanem a nyilvánlatkoztatott isteni lényeg lehető legtökéletesebb megjelenítése és kifejezése. Erre az Egyház a tomista terminológiában találta meg a legadekvátabb formáját. J. Tischner is – divatteológiáknak hódolva – itt veszíti el bírálatának aránymértékét... Tischnernek ajánlom a 'veritas affectiva' tartalmának szent tamási kibontását..., hogy hevenyészett ítéleteit (annak) fényében revidiálja." (Madarász István)

SZALAI ATTILA**1517–1997. október 31.****(Utószó az „Ünnep”-hez)**

Évek óta minden oldalról kórusban hangzik ismételten és ismételten a sunyi biztatás a római anyaszentegyház irányába azon bűnök bevallatására, amelyeket az sehol és soha nem követett el, legalábbis úgy és abban a formában, ahogyan és amivel mai ellenei vádolják. Valójában ebben nincs semmi új, hiszen vádlottként és bűnbakként „csak” azt az utat járja, amelyet már alapító isteni mestere, Jézus Krisztus eléje élt, s aki által megmondott prófétai módon, hogy nem lehet nagyobb a tanítvány a mesterénél. Ahogy a múltban, úgy a folyamatos jelenben is ebben az álnok és vérszomjas biztató kórusban ott serénykednek tevőlegesen a mindenkori ún. egyházi és világi hatalmasságok, akiknek mindig akadnak önjelölt bedolgozók, kollaboránsaik. Ilyen kollaboráns áruló volt Luther Márton, és ilyen ma az ő kreatúrája, az ökumenikus protestantizmus is, aki és amely létevel és működésével igazolja: a bűn büntetése az, hogy nem véteti észre önmagát...!

Nagyon téves Rédey Pál „ajánlata” a Magyar Nemzet '97. okt. 30-i számában, amikor „utolsónak” aposztrofálja a pápa által közzétett elítélő okmányokat, hiszen X. Leó nem tett mást, mint Szent Pétertől kezdve elődei, és 1959-cel bezárólag utódai a pápai székből, a nominalista eretnecség pestisével (Husz J.) és a modernista eretnecségekkel szemben (materializmus, liberalizmus, mammonizmus) védték a normális józan életet!

Közismert, hogy a római katolikus egyház ellen támadó szellemi, erkölcsi és materiális ragályok és epidémiák már jóval előbb kezdődtek az „ünnepelt” Luther fellépténél, hogy csak az időben őt nem sokkal megelőző és őt szellemileg tápláló W. Occamot és Wicliffet [helyesen: W. Ockham és Wyclif – szerk.] említsem. S mint napjainkban tapasztalható, ezek

közel sem értek véget a II. vatikáni zsinatolás önfeladásos szereptévesztő irenizmusával, bármennyire is kívánatos lenne, mindez a divatos szembekötődis barátkoztatás ökumenikus fináléja gyanánt. A korábbi évszázadokkal szemben a különbség és a veszélyességi fokozat sokkal nagyobb és súlyosabb, mert egyrészt a ma ún. általánosan keresztény-katolikus embere sokkal felkészületlenebb és védtelenebb a hitvédelem és önvédelem területén, mint elődei (controversia, disputa stb.), másrészt 1962-65-tel az eretnekek, tévtanítók, bomlasztók már nem kell, hogy elhagyják az egyházat, sőt, belső segítséggel ők maguk egyre pozícionáltabb helyzetbe kerülve szinte sztárolva vannak.

Ez valóban új helyzet és új stratégia az anyaszentegyház ellenében, amint még várat magára az ezzel kapcsolatos új, egészséges, hivatalos, publikus ellenreakció az egyházi vezetés részéről, ezáltal túllépve az állandósított megalázottsági helyzetéből következő meghátráló, bocsánatkérő negatív és defenzív álláspontján.

A figyelmesen kritikus és tájékozódni felelősen kívánó, valóban római katolikus már erre a neotradicionális aktivizálódásra is tapasztalhat pozitív jeleket, amelyek helyes irányt mutatóan és tényeket feltáróan szembesülnek a veszélyhelyzetekkel pl. a Róma melletti Albanóban rendezett nemzetközi teológiai és filozófiai kongresszusokon (1994 decemberében és 1996 januárjában). Sajnos az irányított és az önmanipulált média visszhangja, tájékoztatása nincs arányban ezen kongresszusok alapos, szakmailag igényes, teológiai, lelkipásztori, egyháztörténeti helyzetelemzésével, mert tart még az 1962-65-ös egyházi pártkongresszus prolongált böjtje, ájulata, kényszerpályája. Így már ezek által is jelen van napjainkban, ha sajátos és új formában is, a középkori filozófia és teológia megújult perennis-mentalitása, állandósulva mindig és mindenhol, ahol a felelős, lelkiismeretes római katolikus anyaszentegyház munkálkodik tévedhetetlenül és tekintéllyel (Apor Vilmos boldoggá avatása. Ennek a tévedhetetlenségi attitűdnek a szükségszerű velejárója és elmaradhatatlan tulaj-

donsága) a vizsgálódás és a megkülönböztetés, hogy mi a rossz és a jó, bűn és erény, hazug tévesztés és igazság, üdvösséges és kárhozatos igaz és hamis isten stb., az ebből következő cselekedetek, mozgalmak, intézmények, személyek mi-voltának, hozzáállásának megítélése, és ha kell, elítélése. Mert, ha nem így tenne az egyetlen igaz kinyilatkoztatott hit és vallás egyháza, akkor már nem a Krisztustól alapított és megbízott és tévedhetetlen római katolikus anyaszentegyház lenne, hanem ezzel ellentétesen valamiféle más, amorf, hamis, utánczó, mesterségesen művi képződmény, sőt bitorló. Ne lepődjünk meg ezen az értelmezésen, amelyre sajnos a történelem adott és ad figyelmeztető példákat, mind az üdv-, mind a profán történelem területén, de mindez a katolikus egyház lényegén, küldetésén nem tud(ott) változtatni, amelyre az idők végezetéig szóló isteni garancia ügyl: „.... a pokol kapui sem vesznek erőt rajta”.

Mindezeket figyelembe véve azt kell mondanom, hogy elsi-etett Rédey Pál „időzítése”, és a középkort gyorsan letudni vágyó óhaja, hiszen azon középkori pápai dokumentumok teológiai és tanítói lényege, mondanivalója ma is élő, és nagyon aktuális, kiváltképpen ha figyelembe vesszük, hogy milyen fenyegetően alakulnak „az idők jelei”, így bizony egyre inkább kitűnik azoknak a „nagy”, és egyáltalában nem „utolsó” voltak.

Mindezt igazolja napjainkból visszatekintve – szándékától egyáltalában nem függetlenül – a „Hercules germanicus” Luther Márton True Story-ja is, feltéve, amennyiben van elszánt-ságunk a díszes, zajos eseményeknek kulisszái mögé tekinteni, és így a történelmi igazságot feltárva az ő saját szavaival és programjával, amelynek lényegét így adta meg: „Pestis eram vivens, moriens ero mors tua Papa”, „Nos hic persuasi, ad Papatum decipiendum omnia licere” (De Wette: Luthers Briefe V. K. 57.). Ezáltal saját maga vált testileg, lelkileg halálos beteggé, üldözéssé, mániás depresszióssá, önnön hallucinációsan aberrált szatirizációs világának szörnyű, de tanulságos áldozatává, aminek következtében – Júdásként – delíriu-

mos állapotában a saját hálósobája mestergerendájára felakasztotta magát a „Mester” [??? – szerk.]. Szomorú vég, de még szomorúbb és tragikusabb kezdete annak, hogy az addig úgy-ahogy vallásilag, erkölcsileg, szellemileg egységes Európát örökölni hagyott mozgalmával megosztotta, szétzúzta, amely mozgalom ma is „él”, szelídebb formában, parazita-ként, ellentmondásos, felemás módon létezik, zsinati szlogenel szövege „fennáll”. Odarendelődve és meghatározva mégis ahhoz és azáltal, amelyet, akit elfogadni, vallani nem tud, mert nem akar(hat), nevezetesen az örök katolikus Rómát, és a pápaság primátusát. Mert amennyiben elfogadná és megvallaná, ezáltal megtagadni kényszerülne rosszabbik, gögös, büszke énjét, s akkor már nem ő, az Igazság Lelke ellen lázadó, protestáló lenne, amely, úgymond, a lényege ma is.

Ennyit kívántam a történelmi hűség adta igazságként ünneprontásul az ünnepléshez hozzátenni, a többi már nem a szó- és betűszaporítás ügye, dolga, hanem azon tények alázatos tudomásulvétele, amelyek összekötik 1517–1546-ot 1997-tel.

Megkértük Forintos Györgyöt arra, hogy az addig beérkezett két íráshoz – Rászlai Tiboré és Tóth Tiboré – kapcsolja szakmai véleményét. (Az említett hozzászólóknak ugyanis a tischneri gondolatokkal szemben határozottan más véleményük van, helyenként támadják Tischnert – Forintos György pedig a témának komoly szakértője.)

FORINTOS GYÖRGY

1935-ben született. Jogot végzett és szociológia szakon másoddiplomát szerzett, kandidátus. Az MKM különböző kutatóhelyein empirikus oktatás-szociológiával foglalkozott, intézeti kiadványai jelentek meg, publikációit a Szociológia és a Valóság közölte. A forradalomban való részvétele miatt elítélték, szabadulása után bosszabb ideig különböző kiadóknak fordítóként, majd az OFFI lengyel nyelvi lektoraként dolgozott. A TIB alapító tagja.

Hozzászólás a hozzászólásokhoz

A Katolikus Szemle 1993/3-4., „lengyel száma” egyházi személyek, katolikus értelmiségiek és politikusok írásaiból nyújtott válogatást (a „Lengyelország – kereszténység – Európa ma” témájára). Eredetileg ebben kapott volna helyet J. Tischnernek az Ef 97/2. számában (rövidített formában) megjelent dolgozata is. Minthogy azonban az előbbiben több más írása is szerepelt, ezért – és részben a tanulmány terjedelme, s az abban tárgyalt kérdéseknek a közölt többi írástól elütő jellege miatt – végül kimaradt a válogatásból (néhány más szerzővel együtt). Mint a Katolikus Szemle e számának egyik szerkesztője és a szóbanforgó dolgozat fordítója, a már számomra is szinte feledésbe merült tanulmányt tavaly eljuttattam az Egyházforum szerkesztőségének – gondolván, jobb sorsra érdemes, mint hogy egy fiók mélyén kallódjon.

Bevallom, az is mocorgott bennem, hogy „nem árt egy kavicot dobni az állóvízbe”. A hozzászólásokat olvasva, úgy látom, ez „túl jól sikerült”. Nem vízgűrűket, de kisebb vihart kavart. Ez nem lenne baj, ha ennek szelét érzésem szerint nagyrészt nemcsak indulatok, elfogultság és en bloc elutasítás dagasztanák, ami mögött tapasztalatom szerint gyakran

egy nem egészen jó lélekkel védett álláspont, egy defenzív, elhárító beállítottság húzódik meg. Ez kissé elszomorított.

Mivel az ellenvetésekre és kifogásokra részletekbe menően itt nem tudok válaszolni – nem az én tisztem, s ezek némelyikére nézve J. Tischner egy, a közölt tanulmányához kapcsolódó írásában található válaszokat megküldtem a Szerkesztőségnek –, ezért inkább magam is a tanulmány és a hozzászólások háttérben húzódó általános problematikájához fűznék néhány megjegyzést – a „dialogicitás nevében”.

Úgy gondolom, hogy a kereszténység előtt ma az a hivatás áll, hogy újra utat találjon az emberi lélek titkos sóvárgásához, újra belülről inspiráló erővé váljék, meggyőző távlatokat nyitva létezése titkának megismerése és megélése számára, s elindítva őt ezen az úton.

Úgy gondolom, hogy a kereszténység előtt ma az a hivatás áll, hogy újra utat találjon az emberi lélek titkos sóvárgásához, újra belülről inspiráló erővé váljék, meggyőző távlatokat nyitva létezése titkának megismerése és megélése számára, s elindítva őt ezen az úton.

Mára, úgy gondolom, mind világosabban felsejlik az ember előtt, hogy nem kerülheti meg önmagát. Az elmúlt századok eredményeiben, de pusztító következményeiben is lélegzetelállító kísérletei, amelyek során előbb a természet megismerése és szolgálatába állítása, majd a tökéletes társadalom megteremtése útján kereste boldogságát és üdvét, mára világossá tették, hogy problémáinak megoldását nem ezek irányában kell keresnie. Valójában az ember számára ma a legnagyobb problémát önmaga jelenti (amint azt a zsinat is megállapította /GS 9/).

Ezért azt hiszem, hogy korunkban a teljes valóság megismerésére irányuló emberi törekvésnek e kitüntetett, stratégiai irányban kell haladnia. Ezt alátámasztja századunk filozófiájának hangsúlyos odafordulása az emberi lét és megismerés felé, s a kultúra kérdéseinek előtérbe kerülése a szaktudományok széles spektrumában. Megállapításaik figyelembevételétől a teológia sem zárkozhat el.

A mai ember azonban – a viszontagságokban érlelődve s felnőtté válva – ugyanakkor azt is tudja, hogy a reflexiós és a tárgyi tudáson túl és azt megelőzően, lelkiismerete szavát kell követnie, amikor keresi önmaga és létezése titkát. Az igazságokat belső felismerésük útján haladva tudja csak elfogadni, a „népnevelést” és az indoktrinációt elutasítja – túl jól ismeri már őket. Az egyház ezt az igényét elismeri s az előbbire ösztönzi (GS 16-17), elébe tárva a kinyilatkoztatásból kapott tudását, s ehhez nem szabja feltételül, hogy azt egy egykori – vagy bármely – filozófia vagy szaktudomány terminusainak foglalatában, azzal együtt fogadja el.

Az igazságokat nemcsak mindig újra és újra el kell mondani, de mindig újból és újból fel is kell fedezni és meg is kell élni őket. Természetes, hogy minden kor és nép, sőt, minden egyes ember is a maga tapasztalatai, ismeretei és állapota felől (más szemléletben és terminusokban) közelítheti és fogalmazhatja meg ugyanazokat a kérdéseket is – különben az nem lenne hiteles. Másrészt tapasztalataink és tudásunk növekedése egyúttal tudatlanságunkról való tudásunkat is növeli – az egykori magabiztosság már a múlté. A „dóm” és a „statikum” őrzése jogos, de nem minden áron, s nem jelenthet „építési tilalmat” és „megállj”-t a status quo-ban. Az újorról és a régi tömlőről szóló példabeszéd, azt hiszem, bennünket is elgondolkodtathat, s elfogulatlanságra és türelemre figyelmeztet.

* * *

Észrevételek

a J. Tischner cikkéhez érkezett hozzászólásokra

Az Ef. 97/2. számában közlte J. Tischner „A tomizmus alkonya” című tanulmányát¹, amelyhez két hozzászólás érkezett. A Szerkesztőség – mint a tanulmány fordítójának és megje-

¹ Rövidített formában és a jegyzetapparátus nélkül.

lentetése kezdeményezőjének – megküldte ezeket számomra azzal, hogy a hozzászólásoknak a Fórum rovatban való ismertetése kapcsán lehetőséget nyújt a rájuk való reflektálásra.

Természetesen csak a szerző illetékes válaszolni az írásának egyes megállapításait, illetve egészét érintő bírálatokra. Ez azonban könnyen belátható okokból gyakorlatilag kivitelezhetetlen. Az alábbi észrevételeket az igazolhatja, hogy a tanulmány a szerző 1970-1981 között megjelent, filozófiai dolgozatait tartalmazó kötetben² jelent meg, s ezek között van néhány, amelyekben a szóbanforgó írására első megjelenése idején érkezett bírálatokra és észrevételekre reagál. Ezek némelyike – ha más hangvétellel is – hasonló vagy rokonítható kérdéseket vet fel, mint a hazai hozzászólásokban megfogalmazottak egyike-másika, ezért a rájuk adott válaszok bizonyos mértékig az utóbbiakra is vonatkoztathatók:

1. R. L. véleménye szerint:

„József Tischner könnyed csuklógyakorlatnak szánt – éppen ezért számos felelőtlen – dogmavágó riposztjai felvillantása során olyanokat állít, melyekre csak a szabadelvűség adhat felmentést. (...) Pl.: a keresztények (sic!) szemében a kinyilatkoztatott (szent) könyvek sohasem voltak egyenértékűek”.

Tischner a cikkel kapcsolatban leszögezi:

„A cikk nem dogmatikai, hanem a dogmákon kívül eső, noha teológiai tanokat érintett”.³ Ez a magyar szövegben is egyértelmű: A szerző „teologizálódásról” és nem „dogmatizálódásról” beszél, és világosan megmondja, mit ért rajta: „...a teológia terrénumán belül a filozófia szubtilis jelentésváltozáson megy át, amelyet itt „teologizálódásnak” neveznék. (...) Anélkül, hogy a szigorúan véve kinyilatkoztatott tan része lenne, a filozófiai tétel a mindennapi vallási élet alkotórészévé válik. Ez gyökeresen megváltoztatja eddigi jellegét. Ettől kezdve kevésbé érinthetetlené válik a kritika

² J.T.: „Myslenie wedlug wartosci” (Az értékelvű gondolkodás), Wydawnictwo Znak, Krakko, 1993., 523. (II. kiadás)

³ „O co wlasoiwie chodzi?” (Valójában miről van szó?), i.m. 241.

számára; szent, vallási, éppenséggel teológiai tétel lesz”.⁴ Továbbá: „Csupán annak a szubjektív bizonyosságnak a mértéke változik meg, amellyel a keresztény ember hajlamos az adott tézist felruházni (...). A teologizálódás tehát számomra nem logikailag feltételezett, (hanem) pszichikai jellegű folyamat”.⁵

Maga a felhozott példa sem helytálló, több okból. Egyrészt a kifogásolt állítás egyszerűen tényszerűen igaz. A szerző keresztényekről beszél, és nem csupán katolikusokról (felteszem, hogy R.L. ismer a katolikusokon kívül más keresztény felekezeteket és egyházakat is). Másrészt a szentírási könyvek „egyenértékűen sugalmazott volta” (amit a tridenti zsinat megállapított, s amire hivatkozik) nem azonos ezek egyenlő hittani jelentőségével. Nemcsak az egyes hívő katolikus szubjektív olvasás- és hitélménye számára nem az (pl. a Krónikák valamelyik könyve és Szent János evangéliuma, vagy mások), de az egyház számára sem: „Köztudomású, hogy az összes szent iratok közül, még az újszövetségek közül is méltán kimagaslanak az evangéliumok, mert elsősorban ezek tanúskodnak a megtestesült Igének, a mi Üdvözítőnknek életéről és tanításáról”. (Dei Verbum zsinati konstitúció, 18.)

2. A hozzászólás következő, terjedelmében és mondanivalójának súlyában meghatározó része az Eucharisztia titkának a szubsztancia-tan alapján történő fogalmi megközelítésével/értelmezésével, illetve Tischner ezen eljárással (mint a filozófiai fogalmak teologizálódásával) kapcsolatban felvetett aggályai-val, kritikájával foglalkozik:

„J. Tischner kifogásolja, hogy a teológia oszthatatlan tulajdonaként – a szubsztancialitás szubtilis fogalmaiban – fejeztetik ki az Eucharistia szentségi jellege, s mint ilyen ‘többé-kevésbé érinthetetlené válik a kritika számára’. Egyenest ‘szélsőséges szubsztancializmusról’ értekezik! Pedig – ‘a szubsz-

⁴ Ef '97/2. sz., 23-24.

⁵ „O co własoiwie chodzi?”, i.m. 247.

tancialista anyag-elméletek felett kritikát gyakoroltak az újkori természettudomány egyes irányzatai’.”

Következik a fent említett szellemű (ha szabad megjegyez-nem, helyenként ihletett szépségű) kifejtés/kifejezés, majd a kritika megfogalmazása:

„Ha J. Tischner következetesen végiggondolta volna a tomista szentségtant, akkor a természettudományos fejlődés, szemléletváltozás tételezett eredményeinek applikálása fel sem merül.”

E konkrét kérdéssel kapcsolatban – amely lengyel részről is (ha nem is azonos, de hasonló formában) megfogalmazódott – Tischner a következőket írja:

„Teologizálásnak itt az a tézis minősül, hogy az eucharisztikus átváltozás kiindulópontja szubsztancia, azaz a tapasztalásban számunkra adott kenyér és a tapasztalásban számunkra adott bor. A ‘szélsőséges szubsztancializmus’ fogalma nem azt jelenti – amint azt Póltawski sugallja –, hogy valami többé vagy kevésbé szubsztancia, hanem azt, hogy valami, ami egy más szempontból inkább minősül szubsztanciák (pl. kémiai szubsztanciák) vagy elemek (pl. fizikaiak) halmazának, az a tomizmus szempontjából egy különálló szubsztanciát alkotott. Nem mehettem túl az átváltozás kiindulópontjának ezen az elemzésén, minthogy magam jelöltem ki a filozófia számára a lehetséges tapasztalat tartományát, a magam számára pedig az uralkodó nézetek leírásának feladatát anélkül, hogy állást foglalnék ezekben az ügyekben. Csupán úgy véltem, hogy egy filozófiai tézisnek a teologizálás formájában történő ilyen preferálása szükségtelen, és a szisztematikus dogmatika egyetlen tétele sem indokolja. Ezen egyébként már elég rég túljutottunk, s az utolsó pontot az i-re VI. Pál tette fel a ‘Mysterium fidei’ enciklikájában, ahol a ‘kenyér szubsztanciája’ szavak mellett a ‘természet’ szót is használja (és mindkét fogalmat szembeállítja a ‘species’ fogalmával), ami azt bizonyítja, hogy nem a tomista fogalmi apparátussal dolgozik.”⁶

⁶ Uo. 248.

3. Végül a hozzászólásban megfogalmazott bírálat részben a tanulmány egészére vonatkozik, részben a századunkban megjelent filozófiai-tudományos irányzatok címére szól, mint amelyek a tanulmány szellemi hátterét alkotják.

„Nehezen értelmezhető a kinyilatkoztatás és a filozófiai gondolkodás eredményeinek egy szintre hozása; a keresztény filozófia és a tomizmus szembeállítása (...). Nehezen értelmezhető, J.T. mit is akart kifejezni. (...) Kísérlete éppen ezért nem meggyőző. Ideo-graffiti.”

Ami az első állítást illeti, nézetem szerint Tischner éppen ellenkezőleg, az abban megfogalmazott törekvést bírálja („teologizálás”). A keresztény filozófia és a tomizmus viszonya nem szembeállításként jelenik meg, csupán a kettő azonosítását utasítja el, rámutatva annak súlyos kockázataira és tapasztalt következményeire. És ez nemcsak a tomizmusra érvényes: bármely filozófiai irányzat teologizálása hasonló veszélyeket idéz fel, és jövőbeli konfliktusok forrásává válik, például:

„Úgy tűnt és tűnik továbbra is számomra – noha ezt kifejezetten nem tárgyaltam –, hogy az imitt-amott megjelenő kísérlet a kereszténységnek és a heideggeri filozófia téziseinek (nem módszerének) szintézisére egy új teologizálást készít elő.”⁷

R. L. egy-egy mondatban odavetett általánosabb megállapításai nem szorosan a tanulmányra vonatkoznak, hanem nézeteit fejezik ki. Azt hiszem, az Ef több számát megtöltené az olyanok tartalmas (egyébként helyénvalónak látszó) megvitatása, mint:

„Az idők próbáját kiálló fogalmak elaszticizálásával, a liberalizmus infra portas kerülésével módszeresen elkezdődött az egyház spirituális épületének úgymond ‘modernizálása’. Az objektív karakterű igazságok dómjának széthordása a szubjektív szellemiség halmaz-dombjaira. A dialogicitás nevében...”. „A husserli-heideggeri-rahneri fenomenologikus szemlélet lehet, hogy korszerű protestáns, de nem szentségi

⁷ Uo. 240.

és igaz”, vagy: „J.T. a modern szofisztika ellenvetéseivel él anélkül, hogy megvizsgálná a pszichoanalízis, a darwinizmus, a kopernikuszi állítások hihetőségi értékét”.

4. A másik hozzászólás – T.T. jegyzi –, egy (csekély) részében indulatos kirohanás Tischner személye és írása ellen, túlnyomó részében pedig az újkori tudománytörténet/fejlődés leírása a szerző verziójában. Sem a tanulmány, sem a lengyel hozzászólások, s így a szerzőnek rájuk adott válaszai sem foglalkoznak ezzel a témakörrel, s ezt helyette senki sem teheti meg.

A levont konklúziókat illetően azonban a magam nevében talán szabad egy rövid észrevételt tennem. Mint T. T. írja, „(...) a tudományos-technikai racionalitás változatlanul magyarázattal tartozik az ember lényegét illetően”; „a fenomenologikus szemlélet hegemoniája során másodvonalba soroltatott – s mint ilyen, kevésbé „elegáns” partner – a statikum elemi valóságát szubsztanciális formanyelven kifejező arisztotelészi-szenttamási-tomista szemléleti irány”, s „Az (ember) a haladás szubjektumából annak objektumává transzformálódva, mindez pedig azért, mert a J. Tischner-féle paradigmátikus filozófus érvek helyett nyegle kijelentésekkel a metafizikai érvelés objektivitását kétségbevonták/ják (...)”.

A (természet)tudományos-technikai racionalitás meghatározásánál fogva nem tartozhat – a maga módszereivel bizonyítható – magyarázattal metafizikai, azaz a természetén túli valóság körébe tartozó kérdések megválaszolásával (sőt még a sajátosan emberi tapasztalat körében sem. Egy Mozart-szimfónia, egy Brueghel-festmény vagy az Esti dal lényegére sem tud választ adni).

Az sem világos, mire alapozza T. T. azt a megállapítását, hogy Tischner kétségbevonná a tárgyi valóságot („statikum”, aminek persze korrelátuma a dinamika) vagy a róla való filozófiai-metafizikai (ontológiai) reflexió létjogosultságát, sőt szükségességét. Számmomra úgy tűnik, épp ellenkezőleg, az emberi tapasztalásnak azon területei számára is igényli az objektivitás minőségét, amelyek eddig a „szubjektivitás” inkább elmarasztalóan használt szférá-

jába utaltattak. Ha arra a „matériára” vonatkozó tudományos ismeretünk megváltozott, amelyet a metafizika a maga rendszerében elhelyez és értelmez, akkor ez vagy közömbös, vagy az utóbbinak kell az erre a valóságra vonatkozó értelmezését újrafogalmaznia. (Már Arisztotelész is a szubsztancia fogalmát alkotta meg a korai természetfilozófia őselveivel, elemeivel / tűz, víz, levegő / szemben.) Ha valaki ma „tartozásban van”, az a filozófia és a szellemtudományok.

Végül, a filozófiai érveknek korunk civilizációs-emberi nyomorúságaiért viselt felelősségét illetően Tischner egy helyen megjegyzi (némi túlzással, de közelebb a valósághoz), hogy ez olyan, mintha „a folyók szennyezettségéért a horgászokat tennénk felelőssé”.

* * *

A tanulmányára érkezett hazai (lengyel) reflexiókra válaszolva, Tischner bevezetésként megfogalmazza azokat a meggondolásokat, amelyek dolgozata megírására készítették. Azt hiszem, indulatokon és kritikán/vádakon túl ezek számunkra is meggondolandók:

„A mély nyugalanság és az alapvető kérdés – amelyet cikkemben ugyan nem fogalmaztam meg kifejezetten, de úgy gondolom, nem maradhatott egészen észrevétlen – egyszerűen összefoglalható. (...) A kérdés bizonyos tények nyomán fogalmazódott meg bennem, amelyek számomra – helyesen vagy sem – evidenciák. Íme az egyik: a tomizmus a jelenkori filozófiában marginális jellegű, és szinte semmilyen hatást nem gyakorol fejlődésének irányaira. Nincs sok remény arra, hogy ez a filozófia a legközelebbi, vagy akár a viszonylag távolabbi jövőben visszanyerje azt a tekintélyt, amellyel a középkorban rendelkezett.

A kereszténység és a katolicizmus a Harmadik Világ irányában terjedt és terjed továbbra is, ahol a tomizmus soha sem vált, s alighanem nem is válik az ottani népek sajátjukénak tekintett filozófiájává.

A másik kérdés, amelyben ugyanez a nyugalanság fejeződött ki, a történelemtől való reflexióból eredt. Erre gondoltam, amikor azt írtam, hogy a magyarázó szintézis 'a jövő ke-

reszténységét mindazoknak a keserű tapasztalatoknak megisméltódásával fenyegeti – ma némileg megváltozott társaságban –, amelyeken a XIV. század óta átment”⁸

Végül: „(...) a jelenkori filozófiát (főként az ember filozófiáját) – amennyire ismerem – oly mélyen áthatja a keresztény inspiráció, mint még soha. A középkorban az ember filozófiája gyakorlatilag nem létezett, mert az, ami ebből volt, egybefonódott a teológiával”. „(...) soha nem írtam volna meg olyasmit, mint az ‘Alkony’, ha nem lennék mélyen meggyőződve arról, hogy a kereszténység számára az igazán lenyűgöző filozófiai távlatok ma előttünk, s nem mögöttünk állnak”. „Ismétlem: véleményem szerint a modern filozófiát oly mélyen átítatja a keresztény inspiráció, mint eddig soha. Nem védtem az idealistákat idealizmusukért. Nem vitattam a metafizika jogát arra, hogy metafizika legyen.”⁹

Az eredeti és csonkítatlan középkori iskoláról nyomorúságos képet festettünk, a 17. sz.-i skolasztikus kézikönyvek utánzásával, melyekben a szárazság nem az igényes technikát szolgálja, hanem a rövidlátó racionalizmus terméke, melyekből hiányzik az intuíció és a szintetizáló erő, s melyek a klerikális és laikális infantilizálás kényszere alatt íródtak, s amelyek a hivatalos elismerést a gondolati mozgásszabadság és a haladó szellem feladásával vásárolták meg.

M.D. Chenu

⁸ Uo. 239-240.

⁹ I. m. 264., 255. és 275.

PERSPEKTÍVA

Összeállította: Dévény István

Kevés olyan könyv van a világon, amelynek egy-egy szava is képes emberi sorsokat alakítani. A vallások szent könyvei minden bizonnyal ebbe a kategóriába sorolhatók. A hatékonyság nem csupán pozitív, hanem negatív értelemben is megfigyelhető. Szem- és fültanúi vagyunk annak, miként értelmezik félre elenyésző létszámú, de pusztító fegyverek birtokában mégis félelmes csoportok az iszlám szent könyvének, a Koránnak néhány mondatát. Döntő jelentőségű lehet az is, hogy milyen szavakkal jelenik meg a Biblia egy-egy nép nyelvén. A fel-felbukkanó újabb szövegemlékek adott esetben még a héber vagy görög „alapszövegek” megváltoztatását is indokolják. A fordítás pedig eleve rendkívüli figyelmet, tudást, többszörös nyelvismeretet – az alapnyelv és a célnyelv anyanyelvi szintű ismeretét – de nem utolsósorban a korábbi megoldások felülbírálására való készséget kíván. A közelmúltban hunyt el Pinchas Lapide zsidó tudós, a zsidó-keresztény dialógus egyik kiemelkedő személyisége, számtalan „becsületes dialógusra” szólító könyv szerzője. Egyik művének kérdőjeles címet adott: Helyesen van-e lefordítva a Biblia?

A szerző – magától értetődően a német nyelvre koncentráltan – a félreértések és félrefordítások konkrét eseteinek példaszerű listáját állította össze.

A népszerűsítésre szánt két „könyvecske” rövid eligazítást adhat csupán a fordítás tudományáról és művészetéről. Nagyon jelentős figyelmeztetése, hogy a szent „Írás”, amely Isten „Szavát” tartalmazza, lényegesen több, mint szó,

Pinchas Lapide:

Helyes fordítás

és összehasonlíthatatlanul több, mint betű. Igazolása a következő (a magyarral kapcsolatos megjegyzések már tölem származnak).

A héber „dawar”-ból lett a görög „logos”, később a latin „verbum”, a németben „Wort” – és a magyar fordításban „Ige”. Jól következtethető az intellektualizálódás folyamata (a magyarban ezen kívül még a nyelvtanban használatos szakki-fejezés – főnév, ige, melléknév stb. – ami az iskolai műveltségű fiatalok számára újabb gátat jelenthet). Pedig: „A héber kulcsszó a ‚DAWAR’, jelentése lehet ugyan, hogy ‚szó’ (mint fogalom), de éppoly könnyen utalhat az élő beszédre, előadásra, kijelentésre, szándékra, de eseményre, történésre vagy valamilyen ügyre is.”

Egy példa: Jeremiás próféta könyvében sokszor fordul elő, hogy „Így szólt hozzám az Úr”. Ez helyesen így is fordítható: „Az Úr szándéka elhangzott bennem”, vagy „Tudatára ébredtem az Úr ügyének”. Így lehetne kimenteni a kinyilatkoztatást a pusztán racionális igazságközlés világából – hangsúlyozza a héber nyelv tudósa, aki az Újszövetséget is rendkívül mélyen ismeri. Erről tanúskodik a „korrektúra-lista”: Mit kellene megfontoltabban, tehát biblikusabban, nem csupán a szöveghez, hanem az akkori gondolkodásmódhoz, a héber szó igazi értelméhez hűségesebben simuló módon fordítani.

A tartalomjegyzékből sorolok fel néhány témát: Egy csalót dicsér meg Jézus? (Lk 16,1-9) – Kettévágja az Úr a hitvány szolgát? (Mt 24,51 – görög-latin eredetiben, s legtöbb fordításban) – Mit énekeltek Jézus születésekor az angyalok? – Mi az, hogy ‚nem úgy, mint az írástudók’ tanított Jézus? – Hegyi beszéd, vagy hegyen elhangzott tanítás? – „Én pedig mondom nektek”: lázadás a zsidó tekintélyek ellen? – Semlegesíti Jézus a törvényt a hegyen elhangzott tanításban? – Igazi értelemben vett „áruló” volt-e Júdás? – A meggyógyított béna az ágyát vitte magával? – Hogyan értendő biblikusan, hogy „ne vigy minket kísértésbe”? – A teve nem megy át a tű fokán? – Mi az, hogy a „pokol kapui” nem vesznek erőt? – Két „gonosztevő” között feszítették Jézust keresztre?

Ez csupán válogatás Pinchas Lapide kérdéseiből. Válaszaira itt sor sem kerülhet. Legtöbb esetben finom nyelvi analízissel mutat rá a félreértésekre, félrefordításokra. Hogy milyen gondos munkát kell végezni, azt – meglepő módon – úgy mutatja ki, hogy Pál apostol (tudatos? véletlen? hiányos tudású?) ószövetségi szövegfordításait és szövegmagyarázatait vizsgálja át. „Pál 82 helyen idézi a héber Bibliát. Ebből kerekén 30 megegyezik azzal, ahogyan a Septuaginta fordít, 36 jelentősen eltér tőle. Tizenkét idézet lényegesen megváltoztatja az eredeti szavak jelentését, a maradék néhány inkább szabad parafrázis, de ezek alkalmazása sem felel meg a héber szöveg – az eredeti szavak – jelentésének.” Pinchas Lapide jónéhány példán mutatja be, hogy „statisztikája” igazolható. Egyúttal bemutatja, mekkora gonddal kell fordítani-értelmezni, ha rossz fordítással nem akarunk – például – a zsidók ellen gyűlöletet szítani. Érthető ezért – és mindenképpen elismerendő –, hogy különös figyelmet szentelt a zsidók ellen kiélezett szentítási szövegeknek.

(Pinchas Lapide, *Ist die Bibel richtig übersetzt?* Gütersloh, gütersloher Verlagshaus Mohn, 1986/1994. 2 kötet. 144 és 93 o.)

A szöveg – és gondolathű, egyúttal értékes – fordítás művészet, még tudományos szövegek esetében is. Művészet, amely minden korban újabb kihívást jelent. Akármekkora „élvezet” archaikus magyar (vagy bármilyen nyelvű) szövegeket olvasni, igazi jelenlétre csak mai nyelvezetű fordítás számíthat. Ahogy a „célnyelv” alakul, fejlődik, úgy kell ezt követni a fordításokkal. Ennek – s természetesen sok más idetartozó kérdésnek – tudománya van, ami meghaladja jelenlegi témánk kereteit. Ezért csak egyetlen, a közelmúltban megjelent könyvre (és rendkívül gazdag bibliográfiai utalásaira) hívom fel a figyelmet:

Harminc tanulmányíró foglalkozik a fordítás elméletével és történetével. Akit érdekel (és hozzájut a könyvhöz), az egyes tanulmányoknál rend-

kívül bőséges további irodalmat talál. A fordítás elmélete inkább filozófia (Sprachphilosophie), a történeti rész pedig – érthetően – elsősorban a német nyelvre, mint kiinduló- és célnyelvre figyel. Lapozgatás-beleolvasás közben talált egy-két – számomra – érdekes gondolatról számolok be.

A német „übersetzen” (lefordítani) szónak volt egy sajátos háttérjelentése is, „über-setzen” (áthelyezni) értelemben. Ez az „áthelyezés” azonban sajátos értelemmel bírt: Aki csónakkal vagy komppal vitte az embereket vagy állatokat a folyó egyik partjáról a másikra, az volt az „áthelyező”, az „Übersetzer”. S mivel ezeknek – főként középkori szokás alapján – Szent Kristóf (Christophorus = Krisztusvivő) volt a védőszentje, lett az újkor hajnalán a mai értelemben vett fordítóké is. Ez jelzi, hogy – különösen a szent szövegek fordításához – égi pártfogóra számítottak, hogy rendkívüli megbízatásokat jól tudják végezni.

Másik fölfedezésem egy gondolat Johann Gottfried Herdertől, 1676-ból, a média által még meg nem gyötört nyelvek világából. Herder körütekint, hogy „itt vagy ott” milyen tartalma és milyen értéke van a nyelvnek. „Amikor a nyelv még a dalok, s nem a könyvek nyelve, akkor tele van képekkel, s gyönyörű a csengése. Ha a mindennapok világában is megjelenik, akkor politikai kifejezésekkel gazdagodik, de csökken a szép csengés, fogyatkozik képszerűsége is. Ha írott lesz a nyelv, akkor fogalmi gazdagságát fel lehet ismerni, de a költői csengést felváltja a próza, a képből (legjobb esetben) hasonlat lesz, eltűnnek a dallamos kiegészítő szavak. Filozófiai nyelvként rendkívül pontos lesz a jelzése, de szegényes: eltűnnek a szinonimák, a képekre és a szép csengésre nem ügyelnek (a filozófusok). Írás nélkül a költői szinten áll a nyelv legmagasab-

Párbeszéd

ban, írottan a filozófiában. De legjobban használható, ha egyszerre beszélnek és írják a nyelvet.”

Kiegészítésül egy következtetés: a leírt nyelvnek állandóan „korrigálnia” kell, a beszélt nyelvhez kell viszonyítania ön magát. Ez azt jelenti, hogy bár a korábbi fordítások fogalmi világáról nem feledkezhet meg, közvetlen „forrása” mégis az élőeleven – vagy éppen a kortársi szinten írott – beszéd. Ha ez hiányzik, akkor könnyen „mellébeszél”: A szöveg önmagában érthető, csupán nem mozgat meg semmit, mert valójában nem érkezik meg a „túlso partra”, oda, ahol a mai emberek beszélnek és értik a nyelvet.

(Zwiesprache. Beiträge zur Theorie und Geschichte des Übersetzens. Szerk. Ulrich Stadler. Stuttgart, Metzler, 1996. 418 o.)

A müncheni egyetem keresztény világnézeti és vallásbölcseleti tanszékének hosszú időn át volt professzora Romano Guardini, majd Karl Rahner. Ezeket a rendkívüli elődöket követte az 1974 és 1989 közötti időszakban Eugen Biser. Könyvek egész sorát hagyta útjelzőként maga mögött. Szinte mindegyiknek címében szerepel a „hit”, amelyet szerinte, ha meghirdetett hit, mindig korszerű formában kell kifejezni, s amennyiben megvallott hit, akkor a hittételek recitálásán túlmenő lelki energiákat is mozgósítania kell.

Két könyvét szeretném röviden bemutatni. elsőként azt, amely a jelenkort korfordulónak mutatja be, amely próbára teszi ugyan a hívek hitét, de rendkívüli esélyt is jelent a jövő alakításához.

Könyvének mondanivalóját befejezésül két oldalra sűrítette be. A következőkben – magyarra leszűkítetten fordítva – ezt az összefoglalást idézem.

Eugen Biser itt jelzi, hogy a hit felől nézve milyen önkorrekciót kell (kellene) végezni a nagy lehetőségek idején.

Eugen Biser:
Hittörténeti fordulatok

„Könyvemben kifejtett három témát az aggodalom fűti: Nem vesszük észre, s így kihasználatlanul hagyjuk azt a történelmi jelentőségű lehetőséget, amelyet a mai kor nyújt a kereszténység számára. Meg vagyok győződve arról, hogy

(1) mindaz, amit a jelen évszázad középső évtizedeiben emberek tettek emberekkel, így embereknek kellett emberektől elszenvedniük, új formában veti fel a kérdést: Mi az ember? Ezt az újból nyitottá vált kérdést a hit felől is újonnan át kell világítani;

(2) az utóbbi évtizedekben megtapasztalt történelmi törésvonal nem csupán a kultúra „objektívnek” nevezhető világán tapasztalható. Mélyen megérintette ez a törés az egyes embereket is. Ezt a fordulatot a teológiai tájékozódásában és a keresztény igehirdetésben szem előtt kell tartani;

(3) a jelenlegi helyzetben egyedülálló esélyt jelent a kereszténység számára, hogy az újkor egyik lényeges jellegzetessége, a szekularizáció lassan felszámolja önmagát. A pólusok áthelyeződése már meg is kezdődött.”

Mindez így, összefoglalásként túlságosan elvontnak tűnik. A szerző ezt az elvontságot megengedheti magának, hiszen feltételezi, hogy 333 oldalt már végigolvastunk. Mivel esetrünkben erről nem lehetett szó, legalább konkrét figyelmeztetéseit kell meghallgatnunk:

„Az élet ma kiszámíthatatlanabb, mint valaha, a legtöbb ember túlterhelten, a sorozatos kudarcok miatt telve van félelemmel. A kereszténység elé ebben a helyzetben a következő feladatokat lehet állítani:

(1) Tegyen tanúságot arról, hogy a félelem felett győzelmet arató és reményt sugárzó vallás: teremtsen biztonságot és „otthonosságot” a tétova emberek számára, egyúttal irányítsa a mindennapok által szorongatott emberek tekintetét a halálon túli jövőre.

(2) Legyen a szabadság vallása, teremtsen meg azt az atmoszférát, amelyben az állandóan tapasztalt béklyókkal (vagy éppen a társadalom rejtett béklyóival) gúzsba kötött emberek megkönnyebbülten fellélegezhetnek. Ugyanakkor szegüljön

szembe azzal a korszellemmel, amely minden mértéket, értéket és eszményt tagad (és nem ismer el semmiféle kötöttséget)."

Eugen Biser másik könyve a közelmúltban – jóval müncheni tanársága után, 75 éves korában – jelent meg. Címe kérdőjeles, jelöl annak, hogy – szerinte – a hit jövője nincs előre programozva, a keresztények sem száguldhatnak a hit biztos, kiépített autópályáján. A jövő az egyéni és közös döntések sorozatától függ. Az elhatározáson, döntésen, személyes vállaláson van a hangsúly, s akik erre képesek, a kérdőjelet felkiáltójellé egyenesíthetik ki.

Eugen Biser, Die glaubensgeschichtliche Wende. Eine theologische Positionsbestimmung. Graz / Wien / Köln, Styria, 1986. 348 o.

Mintha a nehézkedés törvénye uralkodna felettünk – kezdi Biser: az egyháziakat és a híveket egyaránt bizonytalanság, csüggedt beletörődés,

rosszkedv és félelem jellemzi. Kérdései: Egyre sűrűbben vesz körül bennünket az a sötétség, amelyet a misztikusok „Isten éjszakájának” neveznek? Nagyon mélyen kell átélnünk ezt a sötétséget, hogy a hit fényét annál nagyobb kincsnek tartsuk?

A két kérdésre nem ad közvetlen, még kevésbé gyors választ. Feladatának a feltérképezést és az útjelző táblák felállítását tartja. Három összefoglaló fejezet címe: Verfinsterung – Zeitenwende – Hoffnungszeichen (Elsötétedés – Korforduló – Reményjelek). Ezek könnyen hangzatos szavakká válhatnak, hiszen már a jelentéstartalommal való telítés is komoly feladatnak látszik.

Csak az első témánál álljunk meg egy pillanatra. Biser az „istenfogyatkozás” gondolatát Martin Bubertől kölcsönzi, aki először a jelképet elemezte. Napfogyatkozásról beszélünk, amikor a Nap teljesen vagy részben „elsötétedik” – ugyanakkor tudjuk, hogy a Nappal magával nem történt semmi, nem

Eugen Biser:
A hit jövője

maga a Nap sötétedett el. A napfogyatkozás „eseményét” pusztán szemünk érzékeli: Közbejött valami – a Hold – s teljesen vagy részben eltakarja a Napot. Isten sem változott meg – gátló tényezők jöttek közbe, jelenléte „elhomályosult”, a lelkek és szellemek nem képesek látni őt.

Nem kétséges viszont, hogy a klasszikusnak nevezett isten-bizonyítékok ma már nem találnak célba. A jövő nemzedékek – és a hit jövője – szempontjából azonban sorsdöntő kérdés, hogy sikerül-e Isten olyan „nyomait” felfedezni, amelyek a szellemileg perifériára sodródott embereket a felismerés felé tudják vezetni. Becsületes önkritika (Mi az amit rosszul csinálunk?), és nagyon nyitott nyomkeresés (Milyen hullámhosszon érhető el a mai ember?) nélkül lassan már csak az „egyházi üvegházban” gondosan őrzött növényekre – a megmaradt hűségesekre – figyelünk.

Hat der Glaube eine Zukunft? Düsseldorf, Patmos Verlag, 1994. 236 o.

Irányváltoztatásról beszélt a luzerni teológiai fakultás dogmatikusa, Kurt Koch is, akit időközben a bázeli egyházmegye püspökévé neveztek ki. Ő nem elmélyedő gondolkodásra, Isten mai világban fellelhető nyomainak keresésére buzdít, inkább a világ gondjai felé nyitott kereszténységre hívja fel a figyelmet. Könyvének címe nehezen fordítható. A „kurzus” szinonim szava haladási irány, vagy (politikai) irányzat. „Irányváltoztatásról” van tehát szó, egyúttal egy eddigi – évszázadok alatt felvett és jól begyakorolt – irányzat kritikus felülbírálásáról.

Az egyházak hosszú időn át közvetlenül – vagy legalább közvetetten – rendkívüli politikai hatalmat birtokoltak, jelentős politikai befolyásra tettek szert.

A szekularizációs évszázadok során ezt a hatalmat kivették (vagy kicsavarták) az egyház kezéből. Ennek egyik

Kurt Koch:
Kurzusváltás

negatív eredménye a „bensőségbe” – személyes erkölcsi világba, imádságba, aszkézisbe, liturgiába – való visszavonulás. A politikától – elsősorban a szociális kérdésektől – menekülő egyház viselkedése botrányos volt – állítja Kurt Koch.

Könyvének első mondata idézet. Karth Barth, aki dogmatikájában a hit kizárólagos transzcendens irányát védelmezte, 1938-ban Németországban – nem veszélytelen időben és helyen – a következőket mondta: „Vajon nem kompromittálja magát az egyház, ha attól való félelmében, nehogy ‚pártosnak’ tartsák, visszahúzódik minden állásfoglalástól? Kompromittálja magát az ördöggel, akinek legkedvesebb szövetségese a jó hírére és tiszta köpenyére kényes, mindig hallgató, mindig csak szépen meditáló, semlegességbe mindig visszahúzódnó egyház. Az az egyház, amely nagy igyekezettel őrzi Isten Országának transzcendenciáját, de olyan, mint egy meg-némult – ugatásról megfeledkezett – kutya.”

Kurt Koch programadó megjegyzése: „Az a keresztény meggyőződés jut itt kifejezésre, hogy az egyház (nagyon sok kérdésben) a színvallást nem tudja elkerülni. Ott, ahol Krisztus ügyéről, tehát az emberről és az emberiségről van szó, akármit tesz, szint vall. Az egyház képtelen arra, hogy semleges hallgatásba burkolózzon, hiszen már az is állásfoglalás – bár a világ hatalmasai ezt rendkívül nagyra becsülik – ha ‚megnémult kutyaként’ viselkedik. Elsősorban a keresztény egyházakra érvényes az a mondás, hogy a hallgatás beleegyezést jelent. Az egyház ezért – akarva, nem akarva – pusztán léteével politizál: elismer egy adott esetben nyomorúságos társadalmi rendet, vagy kiáll (legalább bátor szóval) egy ígéretes változás érdekében. Nem tud mást tenni: vagy a gazdagok és hatalmasok pártját fogja, vagy a szegényekét és a kiszorítottakét.”

A politikai állásfoglalástól visszahúzódnó egyház botrányát Koch könyve négy fejezetben tárgyalja. Először a hit és politika kapcsolatának történeti múltjára tekint. Ezután a kettő kapcsolatának biblikus hátterét kutatja fel – érdekes mottóként választva, hogy „amit Isten egybekötött, azt ember szét ne válassza”. Ezt követően alapos teológiai átgondolásra, az

indítékok és problémák tárgyalására vállalkozik. Utolsó fejezetcím: A keresztény inspirációjú politikai etika elvei. Megszívlelendő a könyv utolsó mondata: „A kereszténység politikai becsületének megmentéséről van szó. Ennek érdekében végzett minden törekvés azonban csak akkor lesz hiteles, ha a reformot saját házunkon belül kezdjük. Nem utolsó sorban azon a legbelső körön kezdve, amelyet ma büszkén – lemondva az önkritikáról – ,egyházpolitikának’ nevezünk.”

Kurt Koch, Kurskorrektur. Der Skandal des unpolitischen Christentums. Freiburg, Christophorus Verl., 1989. 351 o.

EXKLUZÍV

Renovare necesse est

Interjú

„Uralkodni vagy szolgálni?” címmel tartott konferenciát a 1997. szeptember 4-6 között a Renovabis (német katolikus segélyszervezet) a München melletti Freisingben. A konferencia után P. Eugen Hillengass-szal(SJ), a Renovabis vezetőjével beszélgettünk a közép-kelet-európai sajátos pasztorációs viszonyokról.

Egyházforum: Mi az Ön szerepe a Német Katolikusok Segélyszervezetében?

Hillengass: A Renovabisnak két püspökelnöke van. Az egyik Meissner bíboros (Köln), aki a döntéshozó grémium elnöke, a másik a végrehajtó bizottság elnöke, Schwarz segédpüspök (Trier). Ebben nem döntenek, hanem a Renovabis "politikáját" irányítják. Én a Renovabis akció vezetője vagyok, mindekelőtt pedig a Renovabis üzleti vezetője.

Egyházforum: Mit akar a Renovabis elérni a német márkával a mi országainkban?

Hillengass: Elsősorban dialógust akarunk teremteni a politikai értelemben „keleti” és „nyugati” blokk országai között. Odafigyelni egymásra, megérteni és megértetni egymással a helyzetünket és a folyamatokat, amikben civil és vallási életünk zajlik. Ezt a szándékot fejezzük ki az „adományok cseréje” szlogenünkkel. Szerintünk a tőlünk keletre élő emberek sokat taníthatnak nekünk: kitartást a szenvedésben, állhatatosságot, vendégszeretetet. Mi pedig, egyrészt anyagi segítsé-

get adhatunk, vagyis pénzt, másrészt eltérő tapasztalataink alapján tanácsadással segíthetünk. Lényegesnek tartom tehát, hogy a súlyos német márka munkánkban csak mellékszereplő a dialógus mellett.

Egyházforum: A keleti országok püspökeiről sokan azt állítják, hogy miközben tartják a markukat a német márkaért, befogják fülüket a német teológia elől. Milyen tapasztalatai vannak a dialógust illetően?

Hillengass: Nézze, több mint 600 ösztöndíjat folyósítunk, melyek legnagyobb része nyugati ország egyetemeire szól. A helyzet tehát nem annyira rossz. Természetesen mi is halljuk ezt a véleményt. De azt látni kell, hogy ennek egy részét nyugatról exportálják keletre. A püspököknek a politikai fordulat után demokratikus politikai és modern teológiai hagyományok nélkül kellett tájékozódniuk az új helyzetben. Ez sok bizonytalanságot okozott. Azt halljuk tőlük: szabadok vagyunk, de a szabadság választásokat jelent és a kudarc lehetőségét. Olyanokért is meg kell ma küzdenünk – mondják –, melyek régen valamennyire adottak voltak. Korábban nem kellett gondolkoznunk a sorsunkról, mert azt kormányzati szinten intézték helyettünk. Én megértem, ha a mai modern teológia kijelentéseitől elbizonytalanodnak, mert szinte semmit nem találnak meg benne abból, amit annak idején tanultak.

Egyházforum: A társadalomkutatók azt állítják, hogy nyugaton a modernizálás, keleten a stabilizálás az elsődleges. A stabilizálási program kultúrája az egyházakra is érvényes: egyházi intézményekre, vezetési stílusra, teológiára, stb. Bibliai képpel: a keleti egyházak felelősei inkább a holt kövekre építenek és nem az élő kövekre. Hogyan képes a Renovabis megbirkózni ezzel a helyzettel – anélkül, hogy meghatározó szerepet kelljen játszania térségünk országaiban?

Hillengass: Az elemzéssel egyetértek, de látni kell az okokat is, különben elégedetlenek leszünk, és nem látjuk, hogyan léphetünk tovább. 7-8 évvel vagyunk a fordulat után. Amikor a püspökök idejönnek, el szoktam nekik mondani egy élmé-

nyemet, 45 után léptem be a jezsuita rendbe Münchenben. Akkor még el lehetett látni a Marianplatztól a főpályaudvarig, mert egyetlen épület sem állt a kettő között. Az első épületek a háború után csak öt évvel emelkedtek. Mi mindig megpróbáljuk húzni a fűszálakat, hogy gyorsabban nőjenek. Ha figyelembe vesszük, hogy a kommunizmus elsősorban magát az embert károsította, akkor láthatjuk, hogy a probléma nem annyira teológiai jellegű, hanem elsősorban antropológiai. Először tehát azt kell lehetővé tenni, hogy az ember önmagára találjon. Ez pedig nagyon sok időt igényel. Sok minden történik, de nagyon lassan. A lassúság nem kár. Az ilyesmit sietséggel csak elrontani lehet.

Egyházforum: 40 év agymosása után 40 év gyógyítás kell, de nem újabb agymosás. Tanulásra van szükség. Ezt szolgálta a Renovabis legutóbbi konferenciája is. Miért választották a „Szolgálni vagy uralkodni” címet?

Hillengass: A konferencia egy hosszú évtizedes sorozat része, amit még a Kirche in Not segélyszervezet kezdett el. E konferenciák mind az „Egyház a bajban” címet viselték. A Német Püspöki Kar kérte, hogy a Renovabis folytassa 1995-től ezt a sorozatot. A főcím megváltoztatásával ki akartuk fejezni a nevezett egyházak új helyzetét.

Egyházforum: A referátumok szerint a válasz: „természetesen szolgálunk”. Persze a mai társadalmi helyzetben az uralkodás lehetősége nem is adatik meg az egyházaknak. De a hatalmi, felsőbbbségi struktúrák a demokratikus körülmények között is jellemezhetik az egyházakat. Ez pedig már egyáltalán nem sajátosan kelet-európai jelenség.

Hillengass: Vlk bíboros már az első nap egyértelműen leszögezte, hogy nem lehet automatikusan egyenlőség jelet tenni az egyház és a szolgálat fogalmai közé. Az uralkodás is sokrétű lehet. A segítségnyújtással is lehet uralkodni. Például a Renovabis is megmondhatja, mi történjék a támogatott régióban. Ezzel a gonddal esetről esetre meg kell küzdenünk, mint minden más nem egyházi segélyszervezetnek is. Azt sem

állíthatjuk sematikusán, hogy az uralkodás mindig rossz. Rahnertől hallottam a példát: senkin sem segíthetünk, ha nem hatunk rá. A „hat-ás” pedig „hat-alomgyakorlást” is jelenthet. Ha valakit felhívunk telefonon, kérdés és beleegyezés nélkül beleavatkozunk az életébe. S a hívás után – akár felvette a kagylót, akár nem – már nem ugyanaz az ember, mint előtte. Rahner humorosan azt mondta: előbb fel kellene hívni, hogy megkérdezzük, felhívhatjuk-e... Komolyra fordítva: minden kommunikációban jelen vannak a szolgálat és az uralkodás struktúrái. Jó érzékkel kell rendelkezni, hogy jól mérlegelhessünk. Nem szolgálni vagy, hanem szolgálni és uralkodni.

Egyházforum: Ez elméletileg csodálatos, de a gyakorlat nehezebb. Hadd legyünk konkrétabbak! A magyar egyházzal azt állítják, hogy megosztott. Egyik felében az uralkodói, másikon a szolgáló mentalitás a jellemző. Ez a helyzet kiegészül az egyház szigetes jellegével, ahol a szigetek között kevés vagy semmilyen kapcsolat nincsen. Hogyan dönt a Renovabis arról, hogy mit támogat és mit nem ebben a megosztott és plurális magyar egyházban. Hiszen még mi otthoniak sem látjuk tisztán a saját egyházunkat.

Hillengass: Először is azokból a struktúrákból indulunk ki, amelyeket találtunk, amelyeket nem mi állítottunk fel. Persze az egész nem egyenlő azzal, hogy a püspököknek mindig igaza van, ezért elég őket megkérdezni, és a szerint osztani a támogatást. Legutóbbi látogatásomkor a magyar püspöki karnál volt egy olyan ügy, amikor azt mondtam: ezt nem támogatjuk, hiába kérik. El is fogadták. Tudni kell, hogy minden pályázathoz kérjük egy püspök állásfoglalását, de nem feltétlenül a támogatását. Úgy dolgozunk, hogy a püspök is és mi is megőrizhessük a döntési szabadságunkat. Mérlegeljük a véleményeket és vállaljuk a döntéseink sikereit és tévedéseiket is. A Renovabis csak két és fél éve tevékenykedik önök-nél, mert Magyarország maradt a legtovább az Europäisches Hilfsfondsnál, amelynek mi részben folytatói vagyunk. Az át-

menet fokozatos volt, mert kihasználtuk a Hilfsfonds erős magyar hagyományait, és előbb más országokban kezdtük meg a munkát. A magyar tapasztalataink még szegényesek. Én magam is összesen egyszer voltam a magyar püspököknél. Ugyanakkor mégis a magyar egyházzal van a legtöbb adatunk szociológusoktól, teológusoktól, informátorainktól. Építünk ezekre az adatokra.

Egyházforum: A magyar püspököknél tett látogatásának és előadásának tényén kívül semmit nem közölt a katolikus sajtó. Miről volt szó, miről tartotta előadását? Volt-e beszélgetés, esetleg vita?

Hillengass: Először is bemutattam a Renovabist, mert az a tapasztalat, hogy sok ismerettel rendelkeznek a püspökök, de az összefüggéseket nem látják világosan. Azt kértem, hogy közösen állapítsuk meg a támogatások fontossági sorrendjét.

Egyházforum: Mi lett a sorrend?

Hillengass: Hat kiemelt területet neveztek meg, amit már önmagában nagy eredménynek tartok. Ezek közül az egyik volt a katolikus egyetem. Erről azt mondtam, hogy már sokat tettünk érte és többet nem tehetünk már. Ehhez csatolták a Központi Szemináriumot, amit megfontolandónak tartunk. Felvetették a papi autók problémáját, mert sok a plébánia és kevés a plébános. Megfelelő keretek között igent mondtam. Kértem azonban, hogy gondoljanak a fenntartási költségekre is, melyek idővel egyre csak nőnek. Ezt nyomban el is fogadták. További prioritásként a tanulmányi ösztöndíjakat jelölték meg. Magyarországiak külföldi és külföldi magyarok magyarországi támogatását egyaránt tárgyaltuk. Végül néhány olyan templom építésének a szükségességét is felvetették, melyek nagyon hiányoznak az elmúlt évtizedekben felhúzott óriási lakótelepekről. Majd meglátjuk, hogy ebben mit tehetünk, de nem hiszem, hogy nagyon sokat. Most ezek a területek jutnak hirtelen eszembe.

Egyházforum: A Renovabis tevékenysége Magyarországon nagyon kevésbé ismert. Ez a katolikus sajtón is múlik. Ám az akció nem csak egyházi projekteket támogat,

hanem szociálisakat is. Kik fordulhatnak a Renovabis-hoz? Csak az előbb említett nagy projektekre lehet pályázni, vagy másra is?

Hillengass: Amint említettem, emberekbe akarunk invesztálni és nem kövekbe. S ha mégis kövekbe, akkor a konkrét emberek érdekében. A püspököknek is megmondjuk, elsősorban a multiplikátorokat akarjuk segíteni. A papokat, a papnövendékeket, a tanárokat, újságírókat stb. Felhívtam a figyelmet még a cigányokra is. Mindezen területen vannak folyó projektjeink. Nem vagyunk templomépítő cég. A támogatások fele pasztorális, fele szociális – persze átfedésekkel. Az építkezési támogatások ritkák. Bele kell gondolni, hogy a többi mennyivel olcsóbb, mint egy építkezés. Fontos még az ökumenikus szempontunk. Vannak ortodox egyházi és néhány evangélikus partnerünk is. Összefoglalva tehát, nem egyszerűen püspöki segélyszervezet vagyunk, hogy a püspököket kiszolgáljuk. Mindenki fordulhat hozzánk. A kérelmek nem csak püspökökön keresztül érkezhetnek hozzánk, bár a fentebb említett állásfoglalást akkor nekünk utólag kell beszerezniük. Megpróbálunk átfogóak lenni: pasztorális, karitatív, fejlődéspolitikai és egyes esetekben gyorssegély jellegű projekteket támogatni. Mindezt az oszthatatlan szolidaritás jegyében.

Egyházforum: P. Hillengass, köszönjük a beszélgetést!

(ford.: dr. Máté-Tóth András)

SZEMLE

Anyagi gondokkal küzdő államháztartások „pénzosztó szervei” nemzetközi gyakorlat szerint először szociális, ezt követően művelődésügyi meg-

szorításokat végeznek. Ez viszont pontosan az a két „evilági” terület, ahol az egyház, saját múltjára is visszatekintve, felelősnek, tehát megszólítottak érezheti önmagát. Ez a szólítás figyelmeztetés is: az evangéliumi jóhír, az igehirdetés hitelességének egyik jelentős értékmérője a „szegényekkel” való törődés.

„Szegények” kateketikája

A szegények szót idézőjelbe tettem. Ezzel kívánom jelezni, hogy nem csupán azokról van szó, akiknek nincs pénze. Ide sorolhatjuk az emberi képességek szegényeit, a szellemi és testi fogyatékosokat is. Ezzel az embercsoporttal foglalkozik Stephan Leimgrubner a Religionspädagogische Beiträge folyóirat lapjain (1997, 39. sorozatkötet, 141-149. o.). Írásának címe egyszerűnek tűnő program: „Iskolai vallásoktatás fogyatékos gyermekek számára.”

Kilenc oldalas értekezésében konkrétumokról, például óravázlatokról vagy szemléltető eszközökről nem lehet szó. Irányelveket ad röviden, és azt hiszem, elég lényeglátóan. Érdemes kiválasztott témaköreit felsorolni: Milyen alapon mondjuk, hogy a feladat sürgető – Alapvető fogalmak tisztázása – Kik nevezhetők fogyatékos gyermekeknek – Valláspedagógiai és teológiai alapelvek – Didaktikus célkitűzés – A fogyatékosoknál végzett hitoktatás feladatai és céljai – Tartalmi és módszertani eligazítás: miről, hogyan.

Néhány szóval két témáját szeretném ismertetni. Szerepeljen előbb „didaktikus” célkitűzése. Ha egyáltalán szükséges

az, hogy a tanító állandóan ellenőrizze, hogy mennyire „gyermek-központú”, akkor a fogyatékosok között ez még fokozottabban érvényes. Az iskolában elsősorban nem tudásukat kell gyarapítani, hogy már most készüljenek később választott hivatásukra, az „életre”. Fogyatékosok esetében elsősorban arról kell gondoskodni, hogy az iskolában – kifejezetten a hittanórán – „egy darab életet” tapasztaljanak meg.

Rendkívüli gonddal kell a hittanórát élménnyé tenni. Nem egy-egy hitigazság pusztá közlése az elsődleges, hanem az „átélés”. Lehet, hogy a dogmatikai szempontú teljes hitrendszer így csorbát szenved, az „eredmény” azonban értékesebb. Jobb, ha a kevés mélyen beépül a tudatba, mintha sok fogalmat kapnak, de ezekkel nem tudnak mit kezdeni. Az érzékszerveket jobban megszólító szimbólumok, a jelképes ábrázolás, a történetek dramatizálása stb. jelentős segítséget nyújthat ahhoz, hogy azt, amit hallottak, beépítsék fogyatékoságuk miatt lehatárolt életükbe.

Ehhez kapcsolódik egy lényeglátó „didaktikai” megjegyzés: a gyermekeknek meg kell tapasztalniuk, hogy minden további nélkül elfogadják őket olyannak, amilyenek; tehát értékes embereknek tartják őket. Vajon a hittanon kívül melyik „tan-tárgy” tud több lehetőséget teremteni ahhoz, hogy testvéri közösségnek tartsák magukat? Itt nyúlhat arra is lehetőség, hogy a mindennapok alakításához kapjanak orientációt, például olyan kérdéshez, hogy hogyan lehet a szabadidőt értékesebben felhasználni (nemcsak a tévékészülék előtt ülni). A hit oktatója, ha csak oktatni akar, nem a neki megfelelő helyen van a fogyatékosok között.

. Alapjában véve ugyanezen a síkon halad egy rövid francia tanulmány a Catéchèse lapjain (1997, 4. szám). Hogyan kell olyan fogyatékosok segítségére sietni, akik kisgyermekkorban „traumatikus” tapasztalatokat szereztek. Eucaristé Paulhus, a cikk írója konkrét tapasztalatokról számol be: Egy most 13 éves gyermekről, akit szülei csecsemőkorban magára hagytak, és egy 18 éves fiatalról, aki azért lett fogyatékos, mert anyja meg akart szabadulni a váratlan „betolakodótól”, de

terhességének megszüntetése nem sikerült, (s ezt el is mondta fiának).

Az író tehát ismeri ezt a világot, amikor így állítja fel alaptételét: „A hitoktató feladata elsősorban nem az, hogy ismereteket közöljön – tehát ő nem ‚vallásprofesszor’. Ez utóbbinak a tekintélye tudásának minőségétől és mennyiségétől függ. A hitoktató tekintélyét akkor alapozza meg, ha segítséget nyújt az élethez, de ahhoz is, hogy hinni tudjanak.” Nem olyan egyszerű ugyanis ezeknek a sérült fiataloknak kijelenteni, hogy „Bízzatok, én legyőztem a világot”.

A tanulmány befejező szavai: Biztos, hogy a hitoktató nem fogja helyettesíteni a hiányzó apát vagy anyát. De áldozatos jelenléte összegyűjtheti azt a közösséget, amelyhez ezek a fiatalok most tartoznak. Közöttük lesz, nem mint elől-„járó”, hanem mint hozzájuk tartozó.

Fogyatékosoktól függetlenül, de – különös módon – hasonló gondokkal küzd Christoph Freudenthaler a „normális” fiatalok értékszemléletével kapcsolatban. (Österreichisches Religionspädagogisches Forum, 7.[1997], 22-29. o.) A szokásos – s tagadhatatlanul indokolt – pesszimista körültekintéssel kezdi. A fiatalok felületesebbek, érdeklődési körük szűk, inkább az élet élvezésére vannak beállítva, sokszor erőszakoskodók, egoisták... Boldogabbak, mint „fegyelmezettebb” elődeik? – kérdezi az előadó. Nem valószínű. Adatok igazolják, hogy egyre gyakoribbak közöttük a pszichoszomatikus betegségek, egyre többen szednek nyugtatókat-altatókat, egyre nagyobb számban járnak pszichoterápiás kezelésre. Vallomásai jelzik, hogy sokszor unatkoznak, üresnek érzik életüket.

„Vajon azért jajgatunk, mi felnőttek, mert már nem vagyunk fiatalok?” – kérdezi a fiatalokkal foglalkozó Freudenthaler. Tapasztalatai nyomán nem tud biztató képet festeni, de jelzi: sajátos „kor-történeti” áldozatokat láthatunk a fiatalokban. Nem mondható, hogy kizárólag ők felelősek azért, hogy az „erkölcsi magatartás évszázadokon át érvényes normái – a közvetlen közösségben uralkodó nézetek, a családokat jellemző, magától értetődőnek tartott elvek – eltűntek, vagy leg-

alább nagyon erőtlen formában jelentkeznek. Magukra vannak hagyva – ez az igazság.”

A túlerőltetett tekintélyi elv – a szigorú nevelési módszer – éppen úgy megbukott, mint a tekintélyi elv teljes kikapcsolása, az „anti-autoritárius” kísérlet. Ha magasabb elvekkel valahol még meg lehet közelíteni őket, akkor az a „mikroszociális” világ – a barátság, a szórakozás, a sport, a művészi, tudományos stb. érdeklődés szellemében létrejött közösségek. „Éppen a posztmodern világra jellemző, hogy sokan éheznek ezekre. Ez azt jelenti, hogy szép kapcsolatokra, védettségre, közösségi befogadásra vágnak. Azt igénylik, hogy komolyan vegyék őket.”

A pedagógusnak itt kell „belépnie”. Freudenthaler értéknevelői alapelve nem valamiféle szűk erkölcsi katalógus, amely a megkövetelt erkölcsi „minimumot” tartalmazná. Inkább arról van szó, hogy önmaguk helyes értékeléséhez – az első értékelismeréshez – vezessük őket. „A legszebben bemutatott értékek, az elvek és normák világa is teljesen haszontalan, ha nem abban látjuk elsődleges pedagógiai feladatunkat, hogy a fiatalok önmagukat igaz módon tudják értékelni.”

A gyermekek világa talán még érintetlenebb. Nemzetközi „felmérésre” vállalkozott az NZZ – FOLIO (Zürich) szerkesztősége. 1997 decemberi számuk témaköre „Die Schöpfung” – a teremtés. Természettudósok, teológusok és irodalmárok írásai mellett négy oldalon gyermekek válaszait olvashatjuk. Tíz különböző országban, munkatársak (valószínűleg óvónők és tanítók/tanítónők) segítségével ezt kérdezték az 5 és 11 év közötti gyermekektől: „Hogyan keletkezett a világ? Hogyan jött létre az élet? Mi lesz velünk azután, ha meghaltunk?” Néhány jellegzetes választ érdemes is meghallgatnunk. Itt láthatjuk a gyermeki – egyúttal az ősi emberi – mítoszalkotás melegágyát, de közvetten azt is, hogy milyen családi (vagy társadalmi) környezet veszi körül a gyermekeket.

„Az emberek a tejútról jöttek. Előbb halottak voltak, de azután élni kezdtek, s akkor jöttek a földre. Mi különböztet meg minket a majmoktól? Semmi. Mi olyanok vagyunk, mint

a majmok.” (5 éves – az életkor a továbbiakban csak számmal jelölve). – „Szeretem a világot, a természet szépségét. Isten teremtett mindent – a Napot, Holdat, csillagokat, hegyeket, bolygókat, növényeket, állatokat, és sok minden mást. Következő életemben szeretnék cica lenni, mert azt mindenki simogatja, mindenki szereti.”(7) – „Mit csinál az ember, ha a mennyországba jut? Akikből őrzőangyal lesz, azokra sok munka vár.”(5) – „Az emberek és az állatok között az a különbség, hogy az emberek beszélnek, az állatok sírnak. A világ még sokáig marad ilyen, de ami a földön van, az mind meghal egyszer.”(8) – „Sokfajta nyelv van a világon. A jó Isten úgy gondolta, hogy jobb, ha az emberek egy része nem érti a másikat. Például ha nem bírják egymást, akkor jó, hogy nem tudnak veszekedni, mert nem értik egymást.”(6) – „A majmok az őserdőben majmok maradnak. De ha Svájcba jönnek, akkor ember lesz belőlük.”(5)

Egy hosszabb leírás: „Sok-sok idővel ezelőtt mindenütt sötétség volt. Nem volt éjszaka és nem volt nappal. Nem voltak fák, virágok, nem voltak madarak és állatok. Csak Isten volt. De Isten azt érezte, hogy így nagyon unalmas. Egy napon, amikor egyedül ült, nagyon magányosnak érezte magát... Boldog volt, mert kigondolta, hogy legyenek élők a földön, hogy élvezzék mindazt, ami szép. Teremtett egy férfit és egy nőt, majd madarakat és állatokat. Sok gyerek született, s lassan megtelt a föld. Erre azt gondolta Isten, hogy egyeseket el kell vinnie a földről. Ezért lesznek az emberek betegek, ezért öregszenek és ezért halnak meg, hogy legyen hely azoknak, akik most születnek.” (8)

Végül egy 11 éves indiai kislány vallomása: „Hogyan lett megteremtve az ember? Nem tudom. Te sem tudod. Egy valaki tudja, Isten. De Istennel nem tudunk beszélni, csak majd ha az égben leszünk. De nem is arról van szó, hogy Istennel beszéljünk. Inkább arról kell gondolkodnunk, hogy hogyan jött létre az ember. Mindenki törje ezen a fejét. Ha valakinek jó gondolata támadt, arra kérem, mondja meg nekem.”

(Összeállította: Dévény István)

Idén ősszel jelent meg Korzenszky Richárd bencés szerzetes vaskos naplója az Antall-kormány Művelődési és Közoktatási Minisztériumában töltött éveiről. A Páter az egyházi oktatási ügyek miniszteri biztosa

volt. Az első szabadon választott politikai vezetés számos egyházi oktatási ügyben kezdeményezett. Richárd atya számára ez állandó rohanást, feszültséget jelentett — egészsége rovására is. A könyv talányosan választott fejezeteiben az akkori kultúrtárca alatti nagy ügyek hullámoznak: egyházi iskolák visszaadása ill. új indítása, világnézetileg semleges oktatás, Dabas-Sári iskolabotrány, NAT-viták, egyházi pedagógusok közalkalmazotti státusa. Kétffrontos küzdelem — legalább. A minisztériumi apparátusban és a pártharcokban untig magyarázni: az egyház nem hatalmat, hanem jogokat akar érvényesíteni. Az egyház felé pedig tartani a lelket a püspökökben, iskolaigazgatókban, közösségekben: a nehéz kezdetek után valami megszilárdulhat újra. Közben a sajtó minduntalan torzít — a politikusok kiszolgáltatottak. A hullámok hátán hanyódozó minisztériumi hajóban Richárd atya pap marad: az isteni türelem és békítés tanúja. Az ügyek forgatagában be-beesnek szobájába beszélni, gyónni, megállni, lelket kiönteni.

A helyesen választott napló műfaj stílusa lehetővé teszi annak érzékeltetését, hogy semmi le nem zárul, semminek sincsen pontosan kijelölhető eleje és vége. A résztvevők maguk is tanulják azt, amit tanítaniuk és megoldaniuk kell. Embert és terveket felörlő kegyetlen rendszer, amely áldozatot kíván. A Páter jegyzeteiben, melyeket törekedett minden nap gépbe vinni, töménytelen név olvasható. Ismert és nem ismert, minisztériumi és egyházi személyiségek, akik nem lehettek ebben a forgatagban személyné, arcvonásaik csupán az akták mellett villannak meg — véletlenül, másodlagosan. Aki pletykákra, eddig nem ismert összefüggések lebuktatására vágyik, hiába keresgél. A napló nem értékkel, csupán rögzíti a zilált napok benyomásait. Úton kezdődik az angolkisasszonyok kecskeméti intézetének megnyitójával (1992. augusztus 29-én), s úton végződik Tiszaújfalu felé egy baptista lelkész lerobbant Skodáját vontatva (1994. július 8-án). Húzni, ami lerobbant — talán jelkép.

Szemiplex kiadó 1997. 373 o. 1300 Ft.

(Összeállította: dr. Máté-Tóth András)

Korzenszky Richárd:

Pater noster

Lemezek Karácsonyra és az ünnepek utánra

A nagy kiadók az idén is megjelentették karácsonyi válogatásukat. Ismét a leghíresebb sztárok előadásában hallgathatjuk a Karácsony kórusait, énekeit, zenekari műveit. Most mégis inkább olyan kiadványokat szeretnék bemutatni, amelyek – ha kapcsolatba hozhatók is az ünnepekkel – mégsem alkalmi jellegűek, szívesen meghallgatjuk őket bármikor az év folyamán.

Korhű előadásban hallhatjuk Händel csodálatos oratóriumát, a kizárólag bibliai szövegekre íródott Messiást, az angol Gabrieli Consort & Players előadásában. (Felfogásuk szerint a korhűség nemcsak a régi hangszereken, a kor játék és díszítés stílusát követő muzsikálást jelent, hanem lehetőleg a bemutató helyszínén a megfelelő időszakban felvett produkciót. (Így készítették el a „Karácsonyi mise Rómában” című felvételüket a Santa Maria Maggiore bazilikában a karácsonyi időszakban.) A világ első számú szakfolyóirata, az angol Gramophone, az elmúlt hónap legjobb kiadványának ítélte a felvételt. Kiadója a jövőre 100 éves Deutsche Grammophon most 50 éves Archiv Produktion részlege.

Ugyanez a kiadó jelentette meg a Napkirály udvari zenészenek, Charpentiernek Te Deum-át és vidám hangulatú Karácsonyi éjféli miséjét. Az előbbit azzal a bevezető zenével hallgathatjuk, ami ismerős minden tévé néző számára, mint az EUROVISIO szignálja.

1997 augusztusában Párizs nemzetközi ifjúsági találkozó színhelye volt. A találkozó kiemelkedő eseménye 23-án egy egyházzenei koncert volt, amelyet a híres Longchamp-i lóversenypályán rendeztek félmillió hallgató jelenlétében, s amelyen II. János Pál pápa is jelen volt. A Római Santa Cecilia Akadémia Ének- és Zenekarával együtt fellépett a világ legszebb hangú mezzoszoprán énekesének tartott Cecilia Bartoli, s a Pavarotti által felfedezett gyönyörű hangú világtalan tenorista, Andrea Bocelli is. A műsoron Palestrina, Vivaldi, Bach, Händel, Mozart, Rossini, Liszt, Gounod és Verdi művei szerepelnek. A koncert anyagát stúdióban rögzítették, és a pápai mise békeimádságával kiegészítve az esemény után néhány nappal CD-n és kazettán megjelentették. Az előadók a Szentatyának és a műsoron szereplő szerzők emlékének ajánlották a Deutsche Grammophon kiadásában megjelent, „Himnusz a világért” című felvételt.

(Összeállította: Winkler Lajos)

FOLYAMATOK

✓ **A történelmi egyházak közös ügye.** Október 13-án hozták nyilvánosságra a Magyar Katolikus Egyház, a Magyar Református Egyház, a Magyar Evangélikus Egyház és a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének közös nyilatkozatát az egyházak finanszírozásával kapcsolatban. Ennek értelmében a nyilatkozók (1.) az egyházak által végzett közszolgálati tevékenységet átvállalt állami feladatnak tekintik, így elvárják azok állami támogatását; (2.) a hitoktatásért újból nyomtatékosan kérik a normatív támogatást; (3.) leszögezik, hogy a személyi jövedelemadó felajánlásából nem lehet következtetni az egyes egyházak tényleges létszámára. Ezek mellett állást foglaltak az egyházi felsőoktatás finanszírozási elképzelésükről: nem tartják indokolhatónak, hogy a hitéleti képzés nem tartozik az állami felsőoktatási intézmények támogatása alá. Végül törvényi garanciát kértek az egyházakkal kötött állami megállapodások végrehajtására. (MK alapján) ■

✓ **Ismét veszteség nélküli a Szentszék költségvetése.** A Szentszék 312 milliárd lírás bevételeiből származó nyeresége valamivel több mint 900 millió líra. A Gazdasági Ügyek Prefektúrájának elnöke szerint ahhoz, hogy az elkövetkező években is kiegyensúlyozott legyen a Szentszék költségvetése, szükség van mindenki kitarító nagylelkűségére, illetve a vagyon körütekintő kezelésére. (MK alapján) ■

✓ **Lisleux-i Kis Szent Teréz egyházdoktor.** Október 19-én II. János Pál pápa a Szent Péter téren bemutatott szentmise során avatta egyházdoktorrá a 100 éve elhunyt Gyermekek Jézusról és a Szent Arcról nevezett Szent Terézt. Így Kis Szent Teréz hivatkozási ponttá lett a Katolikus Egyházban egyrészt azért, mert tanítása egyezik a kinyilatkoztatott igazsággal, másrészt mert új megvilágításba helyezi a hit titkait és Krisztus misztériumának egy teljesebb megértését adja. (MK alapján) ■

✓ **Boldog Vilmos vértanú.** Az egykori győri püspököt, Apor Vilmost (1892-1945) november 9-én avatta boldoggá II. János Pál pápa. A székely főnemesi, kilencgyermekes családból származó Apor Vilmos életéről bebizonyosodott, hogy valóban szentségi élet volt. Papi hivatását szociális tevékenységekkel teljesítette ki: népmissziókat, katolikus egyesületeket, iskolát, népkonyhát, kórházat alapított. Ezekért kapta a 'szegények plébánosa' nevet. Kezdetben plébániája, később, a 2. világháború idején a püspöki palota bánti menedéke lehetett vallásra, politikai nézetre való tekintet nélkül. Menekült asszonyok védelmezése miatt kapta egy szovjet katonái azokat a lövéseket 1945 Nagypéntekén, melyekbe Húsvéthétfőn belehalt. (MK alapján) ■

✓ **A fatimai Mária-jelenés.** Az Új Ember írja a november 2-i számában: Portugália és a Vatikán között vita alakult ki a fatimai csodáról annak 70. évfordulóján. A harmadik titkot ismerő Joseph Ratzinger bíboros ugyanis nem kívánja nyilvánosságra hozni 'Mária üzenetét', az el-

lentábor képviselője, René Laurentin teológus viszont erre szólította fel a bíborost. Ratzinger érvei szerint XXIII. Jánosnak és VI. Pálnak valószínűleg jó oka lehetett arra, hogy visszatartotta a titkot. A bíboros több ízben cáfolta azt a hírt, hogy a még nem ismertetett jövődőlés a világvégének jóslata lenne. Szerkesztőségünkbe érkezett Dr. Mihályi Imre Gilbert kecskeméti (misszionárius) atya levele, aki a neves francia teológus pártján van. Véleményét idézzük: "Ha Mária szól, valamit akar közölni. Hadd tudja meg azt mindenki. Szabad Mária üzenetét megcenzúrázni?... Vagy Mária közölhet olyant, amit nem is tud? Mert Jézus mondta, hogy a világvégének idejét csak az Atya tudja. Vagy Mária meggondolatlanul olyan dolgot közöl, amittől az egész emberiség megkábul és borzalmas sokkba esik? ... De ha mégis a világvégét tartalmazza a visszatartott fatimai üzenet, akkor szerény véleményem szerinti FATIMA NEM LEHET HITELES, mert a Szűzanya nem kergeti örületbe, akiket szeret. Tisztelettel kérjük nyilvánosságra hozni ezt a titokzatos Mária-üzenetet. És egyben vizsgáljuk felül Fatima hitelességét, mert ez a kétség és bizonytalanság

árt Mária és Fatima kapcsolatainak." ■

✓ Többé már nem mondanak IGEN-t a Sorosral A Soros Alapítvány Kuratóriumához címezte következő visszautasító levelét az "IGEN" folyóirat főszerkesztője. "Tisztelt Kuratórium! Lapunk az Önök jóvoltából ingyenes Internet-hozzáférhetőséghez jutott. Ám sok olvasónk véleménye szerint erkölcsileg elfogadhatatlan az IGEN számára nyújtott Soros-támogatás. Szerkesztőségünk is kritikusan szemléli Soros György munkásságát. Ennek ellenére kértük, s fogadtuk el az Önök támogatását, a gyakorlati haszon túl két okból: 1. a támogatást nem kötötték feltételekhez; 2. nem kételkedhetünk abban, hogy bárki bármikor rosszra hajlóból jóra hajlóvá válhat. Ez nem pusztán egy elvi lehetőség elismerése, hanem hitünk egyik pillére; a remény, hogy előbb-utóbb be is következik. Azonban legutóbbi értesülésünk, miszerint Soros György bizonyos kábítószerrek legalizálását szorgalmazza, s e célra jelentős összegeket fordít, azt mutatja, hogy reményeink beteljesülése még várat magára. Mi viszont nem várunk döntésünkkel: az eddigi

támogatást megköszönve további támogatásukkal nem kívánunk élni, mert azt erkölcsileg elfogadhatatlannak tartjuk." (IGEN, 1997. október) ■

✓ Scorsese előlkozva. A keresztény józtlás ismét háborgott: november 17-én az MTV tűzte műsorára Scorsese 'Krisztus utolsó megkísértése' című filmjét, 21-én pedig az RTL-Klub vállalkozott rá. Mindkét vállalkozás hiú ábrándnak bizonyult, mert keresztény (első sorban mégis katolikus) buzgó lelkek jól odapirítottak a megdöglött műsorszervezőknek. S lám, ők voltak az erősebbek: mindkét csatorna elállt szándékától. Kazantzakisz azonos című regényének filmváltozatát 1990-ben mutatták be a mozikban Magyarországon. Ugyan gyengébb hangon, de titkalkozók akkor is voltak. Négy évvel később Gyulay Endre püspök úr a 168 Órának egyszer már bevallotta, "az egyház rosszalkása nem közvetlen tapasztalatból adódik". Az ügy idén hasonlóan alakult, sőt nagyobb hangon, nagyobb sikert ért el: Gyulay püspök úr azóta sem nézte meg a filmet, de a Magyar Hírlapban közzétett nyílt levelében 'minden Krisztus-hívó em-

ber erkölcsi érzéké"-re hivatkozva jelentette ki, hogy "a film tartalma durván sérti a történelmi tényeket". Az ORTt panaszbizottságának elnöke elmondta: nem tartozik az ő hatáskörükbe a művészfilmek megítélése, ők nem is tilthatják be egyetlen film levetítését sem. Ennek ellenére hozzájuk 367 aláírás érkezett be és kb. 150 telefonhívás a film ellen; a tiltakozók hitbéli elveikkel nem tartották összeegyeztethetőnek a filmet. Az elnök megítélése szerint a panaszosoknak kb. csak 10-15 %-a látta a filmet. Az MTV-re gyakorolt egyházi nyomást sokan azzal magyarázzák, hogy a közszolgálati televízió nem sugározhat a társadalom jelentős csoportjai által megkérdőjelezhető alkotásokat. Az RTL-Klubbal meg úgy állhat a dolog, hogy nem akartak még egyszer rossz fát tenni a tűzre. Ugyanis az ORTt 160 milliós kötbérrel fenyegette meg őket, amiért működésük első hetében nem a megállapodások szerint sugároztak; így a 'jobb félni mint megijedni' elvet vallóan, kicsit ostobán, inkább nem kerestek több konfliktust.

Igaza lehet Seregély püspök úrnak, amikor egyházunk életképességét hangsúlyozta az MKPK új palotájába való költözésükkor. Valóban, a jég hátán is megélnék azok, akiknek már egy mű-

vészfilm levetítése elleni tiltakozásra is ekkora energiájuk van! ■

✓ **MAKÚSZ tanulmányi nap.** Összinte hangulatban tartotta ülését a Magyar Katolikus Újságírók Szövetsége november 15-én "Miről és miért (nem) tájékoztat(hat) a katolikus újságíró?" címmel. Az ülésen jelenlévők abban állapodtak meg, hogy a tanácskozás zárt körű, így sajnós, az igen tanulságos és értékes hozzászólásokat nem idézhetjük. A kérdés csak annyi, mi fog változni, ha mindannyian tapasztaljuk, hogy a katolikus média tényeket hallgat el, régi sebeket nyalogat, fél és hagyja magát megfélemlíteni. ■

✓ **A Nemzetközi Diakonátus Központ konferenciája október 9-12. között zajlott a dél-tiroli Brixenben.** A konferencia fő előadója, Walter Kasper püspök összefoglalta a diakonátus teológiájának zsinat utáni fejlődését. Kasper püspök a zsinat communio-egyháztanát elemezve amellet érvelt, hogy az Egyháznak több diakónusra volna szüksége. "Mivel nincs Egyház diakónia nélkül és mivel az Egyháznak külön hivatala van a diakóniára, kívánatos lenne, hogy minden egyházközségben

legyen diakónus. Az emberek társadalmi ínsége mellett, ami az egyházközségi életben is tükröződik, sajátságos ínség állapítható meg. Az Egyház is követeli a diakónust. Nem pótplébánosok ők, nem is szociális munkások, hanem szentségi módon megjelenítői a diakónus Jézus Krisztusnak." (a KNA alapján) ■

✓ **Pax Romana közgyűlés.** November 15-én tartotta tisztújító közgyűlését Budapesten a Magyar Pax Romana Fórum. A szervezet új elnökének megválasztása – mely egyébként három évre szól – két táborra osztotta a közgyűlést. A Horányi Özsébet támogatók kiálltak a jelölt reformprogramja mellett, mely többek között azt tartalmazta, hogy a MPRF-nak meg kell változtatnia azt a képet, mely az egyházzal a magyar társadalomban kialakult. „Ez az egyház nem csak a falusiak, a nők és az aluliskolázottak egyháza, hanem a városiaké és a férfiaké is. Sőt, a társadalmi elité; s mindenekelőtt a gyereké.” – mondta Horányi. A pécsi professzor programbeszédében azt is kiemelte, hogy a magyar társadalomnak nincs jövőképe, s ennek kialakításába, a nemzeti stratégia elkészítésébe a MPRF-nak is be kell kapcsolódnia.

Mivel az ellenzék támogatottja a küldöttgyűlés előtt visszalépett a jelöltségtől, ezért a konzervatívabb tábor a jelenlegi elnökség és Keresztes K. Sándor mandátumát akarta meghosszabbítani még egy évvel. Részükről felmerült az a gondolat is, hogy a MPRF-nak egyesülnie kellene a KÉSZ-szel. A néhol személyeskedővé váló vitát Békés Gellért OSB azzal utasította vissza, hogy „különbséget kell tennünk azok között a kérdések között, melyeket a nyilvános társadalmi szereplés során teszünk fel, s aközött, amit a szentgyónás alkalmával.”

A küldöttgyűlés végül Horányi Özsébet, a JPTE tanszékvezetőjét választotta – nagy többséggel – a Magyar Pax Romana Fórum elnökévé a következő három évre. (A mandátum 1998 tavaszától szól.) Az elnökség tagja lett Bartal Attila, Keresztes K. Sándor és Nagy Erzsébet, valamint a KMÉM által delegáltak. Alelnöknek Szöllősy Ágnes és Mikulás Domonkost választották; a titkár Bulkay Tamás maradt.

A küldöttgyűlésen Bán Sándor beszámolt arról, hogy szeptember végén mintegy 15-20 fiatalal megalakították a Pax Romana Fiatal Tagozatát. Ezt a közgyűlés örömmel üdvözölte, s a generációváltás jele lehet

az is, hogy az egyik alelnök, Mikulás Domonkos és az elnökségbe bekerült Bartal Attila is ezt a csoportot képviseli.

Ugyancsak nagy tetszést aratott a kárpátaljai küldött, aki az ottahi Pax Romana körvonala-zódó megalakulásáról számolt be. (am) ■

✓ **KEFE választmány.** A Katolikus Egyetemisták és Főiskolások Egyesülete november 8-i választmányi ülésén a szervezet következő elnökévé Udvarhelyi Zsuzsannát választotta. A mandátum jövő márciustól szól. (am) ■

✓ **Tőkés László Szegeden.** 1997. december 10-én Szeged város vendége volt Tőkés László református püspök, akit a Szegedi Közéleti Kávéház és a Magyarok Világszövetségének Szegedi Szervezete hívott meg. Tőkés püspök röviden beszámolt Erdély politikai helyzetéről és arról, hogy milyen mozgástere maradt a Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek (RMDSZ) a jelenlegi kormányban. (Kezdetben a koalíciós tárgyalások során nem rögzítették írásban az RMDSZ konkrét elvárásait, a koalícióban maradásának feltételeit.) Az RMDSZ további sikeres politi-

zálását, társadalmi támogatottságának a feltételeit, a kisebbségi jogok kiharcolásában; az elvesztett és mindmáig vissza nem adott egyházi javak kárpótlásában, valamint a romániai egyházak különbségtétel nélküli támogatásának kiharcolásában látja. A kérdésekre válaszolva elmondta a püspök, hogy az egyházában elindított reformok megtorpan-tak. Valaki azt is megkérdezte, hogy közéleti szereplése nem hátráltatja-e egyházi teendőinek elvégzésében és papi teendőinek gyakorlásában. Tőkés püspök leszögezte: közéleti szereplését és a szoros értelembbe vett igehirdetést nem választja szét. (ni) ■

✓ **Nyíri Tamás-díj.** December 7-én adták át az 1997-es Nyíri Tamás-díjakat a hazai teológia, filozófia kiemelkedő alakjainak. Az idén Szennay András nyugalmazott pannonhalmi főapát és Turay Alfréd, a Szegedi Hittudományi Főiskola rektora részesült az elismerésben. Az átadó ünnepségen Magyar Bálint kultuszminiszter is részt vett. A Nyíri-hagyaték gondozója, Neubauer Irén elmondta, terveik közt szerepel Nyíri professzor egykori könyvtárának megnyitása a kutatók előtt. ■

OLVASÓI LEVELEK

Régen olvastam ilyen érdeklődéssel és örömmel folyóiratukat, mint annak legutóbbi – EGY HÁZ? – számát. Szerencsémre, egy szeged-budapesti útra vittem azt magammal, az impresszumtól az olvasói levelekig olvastam végig az úton. Egyik száma sem indított meg bennem annyi reflexiót, mint ez utóbbi.

Ad Teréz anya: Bulányi páter nekrológiuma végén felveti Teréz anya szentté avatásának kérdését. – Valóban, miért is nem?

A pápai tévedhetetlenség – mármint a hit és erkölcs dolgában – nem az I. Vaticanum óta áll fenn, hanem csak ekkor kodifikáltatott.

Egy ilyen életút után – mondjuk – egy élet erkölcsi kritériumainak tükrében lefolytatott, az advocatus diaboli ellenvetéseinek próbáját kiállott pör végeztével az ... és erkölcs tekintetében tévedhetetlen pápa kimondhatná a boldoggá-szentté nyilvánítási végzést.

Csodatételek?

Az ún. imameghallgatások egyébként sem meggyőzőek. Ráadásul miért kellene ezt a világot a fizika, biológia szigorú, öröktől fogva érvényes-kötelező értelmes koordináták közé teremtő Istent mintegy arra kényszeríteni, hogy a maga teremtette törvényeket áthágva, a teremtett világ koordinátáit széjjelrugdalva, emberileg érthetetlen, tehát értelmetlen – mert magyarázhatatlan csodákkal – bizonyítsa, „ellenjegyezze” egy olyan ember erkölcsi nagyságát, mint Teréz anyáé?

Milyen pikáns csemege lett volna a múlt rendszer „ideológusainak”, ha ismerték volna a '30-as évek végi, '40-esek eleji Kaszap István körüli „imameghallgatási” kampányokat...Az Alvilág Ügyészének, az ördög ügyvédjének elég lenne gáncso-

kat keresnie csak az életútban magában, nem lenne szüksége a csodákat cáfolni.

A világ sokat nyerne – a katolikus egyházzal nem is szólva – Teréz anya boldoggá avatásával.

Ad: "... mór ..." (Máté-Tóth A.)

Hogy páter Bulányit az állam és egyház elítélte? Azon nem gondolkodtak – gondolkozni egyébként sem igen szoktak... – a plébános urak, hogy páter Bulányit miért ítélte el az állam és miért az egyház?

Különben is a legkényelmesebb dolog konformisnak maradni mind az állammal, mind – talán nem is annyira az egyházzal (mert az egyház mi lennénk), mint inkább – a püspökséggel. „Erővonalak”.

A kereszténység egyébként is kényelmetlen holmi. Mert – strapás. Még a keresztények – a keresztény nevet hordozók – számára is akár. Az ő számukra a legkényelmetlenebb.

Létezik ugyanis Makón is a KÉSZ, „Keresztény” Értelmiségi-ek Szövetsége. Ebben a „keresztény” szó azért került idézőjelbe, mivel ez városunkban egyrészt kizárólag katolikus összetételű, másrészt hovatovább város-, parókia-történeti, sőt olykor úgy tűnik: csupán hitbuzgalmi egyesülés. Kezdjük a Bodogasszony Anyánk-kal, zárjuk az Ah, hol vagy magyarokkal, s közben létezik városunkban egy körülbelül hasonló profilú-stílusú Szirbik Miklós (egykorvult híres református lelkész) Egyesület. Kár!

A kereszténységet városunkban még kevés luteránus, baptista, hetednapos adventista („szombatos”) vagy a Hit Gyülekezetébe, a Pünkösdi Gyülekezetébe és a Jehova Tanúi közé tartozó hívő képviseli. Magam azért ismerem valamennyit, mivel valamennyihez ellátogattam már. Most jut eszembe: vannak még, igen kevesen, nazarénusok is.

Az igazság az, hogy a primitívebbjeivel eleve reménytelen, lehetetlen bármiféle dialógus, hiszen:

1. Nincsen felépített teológiájuk. Pontosabban: abban a tévhitben élnek, hogy „teológiájuk” eleve különbözik az általános protestáns teológiától. Ezért

2. mondják a magukét.... Ismerjük. Magam egyébként utcán, aluljárókban el-el szoktam beszélgetni velük. Előfordult, hogy valamelyik augusztusi vasárnap du. a Nyugati pályaudvar aluljárójában gratuláltam annak a két sötét öltönyös, csokornyakkendőös cigányfiúnak, akik az Ébredjetek!-kel és az Őrtoronnyal próbálták a lelkemet a mennybe segíteni ahelyett, hogy a strandon hevernének vagy a fotelben, elérhető közelben a nyitott sörösüveggel, a fradi meccset néznék, nekem a 144.000 igazról beszélnek. Köszönték.

3. Valamennyien a szektásság genuin jellegét hordozzák: Egy vagy kevés részt ragadnak ki az Egészből. Ezt megtartani természetesen könnyebb, mint az Egészet. S ezt aztán ad absurdum viszik.

Itt helyileg esetleg az evangélikusokkal és baptistákkal, valamint a reformátusokkal feltétlenül érdemes lenne a kapcsolatot felvenni-fenntartani.

A baptisták eddig két ízben tartottak itt Makón ún. sátormissziót. Németországból kaptak egy legalább 100 személy befogadására képes, hatalmas műanyagsátrat. Ebben szószék, padsorok, színpad, zenészek fértek el. Tökéletes hangosítással. ezek 8-9 napos missziók, lelkigyakorlat-jellegű rendezvények voltak. Hogy katolikus analógiákat használjak. Az esti programok végeztével – az ország lekülönfélébb pontjairól idesereglett, gitározó, szintetizátoron, kürtön, dobon és tangóharmonikán játszó, éneklő tizen-huszonevesek – kimentek a város főterén lévő szökőkúthoz, ahol esténként a város diszkó-bikái szokta „csövezni”, leültek közéjük és beszélgettek velük. Nem is mindig és nem is kizárólag Istenről. Érdekes volt megfigyelni, hogy a misszió első napjain a sátori prédikációt-agitációt, a kísérő, diszkózene jellegű, kvázi toborzóéneket ezek a klippeken felnőtt, baseball-sapkás, ki-ha-ő-nem! fiatalok kisautónyi motorjuk bőgésével igyekeztek szándékkal zavarni, elnyomni. A hét végén ennek már nyoma sem volt. Nem tudom, hogy Odafönt mit jegyeztek fel ezekről diszkóbasákról, ám idelent a tünet komoly indikátora

volt, korántsem a sátorbéli prédikációknak, mint ezeknek a baptista fiataloknak igaz emberségének.

Apostolok az agorákon.

Prédikáció. Az első ilyen misszió 9 napja közül héten részt vettem. arra figyeltem fel, hogy minden beszéd, prédikáció – kisség exhibitív – megtérés-történet Jézushoz térített és nem valamely egyházhoz, közösséghez. Nem emlékszem, hogy közösségük, kisegyházuk (baptisták) nevét egyszer is kiejtették volna.

A hallgatóság IQ színvonala valahol a 8 általános, maximum néhány szakmunkásképző szintjén mozgott. Gimnazisták, értelmiségiek: 0.

Illetve! – Az egyik délutánra meghívták Balczó András öttusázó olimpikont. A show man odavonzotta a középosztályt is. Érdeklődésük – kíváncsiságuk! – nem a keresztyénségnek, az olimpikonnak szólt. Legelső kérdésükben még primitívségük is levizsgázott: „Miért nem lovon jött le Pestről?...”

A minél gyakoribb ismételt viszontlátásig, sok-sok üdvösséges sikert kívánva vagyok őszinte tisztelettel és nagyrabecsüléssel továbbra is hálás olvasójuk.

(Dr. K. E. Makó)

Az idők jelei az öntevékenységre mutatnak; adjunk az embereknek dolgot, foglalkozást, jelöljük ki nekik valami teret az egyház ügyeiben, — hátha ez a fölkeltett önrendelkezés elnémítja ajkukon azt az unos-untalan hangoztatott kifogást: az egyház a papok dolga. Adjunk a laikusoknak magának az egyháznak jelenleg a tekintély által kezelt hatalmából s intézkedésiből egy darabot; hisz az nem a világ; s az nem érinti az egyháznak isteni jogait és törvényeit; s az emberi eredetű jogok keretében már csak lehet valami újat s időszerűt alkotni.

Prohászka Ottokár 1901. december 1.

*Nagy örömünkre szolgált, hogy a
Karácsony előtt megjelent katalógusunkat
olvasóink szívesen fogadták – igen sok
könyvmegrendelést teljesíthettünk.*

*Éppen a nagy érdeklődés miatt
a könyvek árusítását nem fejezzük be -
továbbra is megrendelhetők a katalóguson
szereplő kedvezményes áron,
amíg a készlet tart.*

1%

Amennyiben személyi jövedelemadójának 1%-át az
Egyházforum Alapítvány számára kívánja felajánla-
ni, az SZJA bevallásakor a következő adószámot je-
lölje meg:

19667908-2-42

Köszönjük!

TARTALOM

Előszó	3
SÚLYPONT.....	4
<i>Johannes Gönner: Vége az ideológiáknak?</i>	4
<i>Szabó Lajos: „Az állandó a változóban”</i>	23
<i>Nagy István: Vedd föl, olvasd</i>	31
<i>Papp Ferenc: Vallásszabadság és új vallásos mozgalmak</i> ..	36
<i>Békési Eszter: Felületesség vagy rossz hitvédelem?</i>	47
„Szent Tamás” – dosszié	50
PERSPEKTÍVA.....	66
Pinchas Lapide, Párbeszéd, Eugen Biser, A hit jövője, Kurt Koch	
EXKLUZÍV.....	76
Renovare necesse est (Interjú).....	76
SZEMLE	82
„Szegények” kateketikája – Andrew M. Greeley: Laikusok és az egyházi reform – Korzenszky Richárd: Pater noster – Lemezek karácsonyra és az ünnepek utánra	
FOLYAMATOK	89
Egyházak ügye – Nyereséges a szentszék – Lisieux-i Kis Szent Teréz egyházdoktor – Boldog vértanú püspök – Fatimai üzenet – IGEN-t Sorosnak – Elátkozott Scorsese – MAKÚSZ tanulmányi nap – Pax Romana közgyűlés – KEFE választmány – Tőkés László Szegeden – Nyíri Tamás-díj	
OLVASÓI LEVELEK.....	95